

smartbalkansproject.org
✉ info.BIH@smartbalkansproject.org

Personat me Aftësi të Kufizuara Aksesueshmëria dhe Pjesëmarrja në Jetën Publike dhe Politike

Analizë e Akteve Ligjore Kombëtare

Gusht 2023

AUTOR:

Nesila Koka, Avokate Eksperte për të Drejtat e Njeriut;

Julinda Shllaku, Inxhinierë eksperte.....

Mbështetur nga **Fondacioni Shqiptar për Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara**

Grupi Punues Për Aksesueshmërinë**Grupi Punues Për Pjesëmarrjen në Jetën Politike**

Përkthimi dhe redaktimi:_____

Dizajni, faqosja, printimi:_____

Botuesit

Albanian Disability Rights Foundation (ADRF)

Albanian National Association of Deaf (ANAD)

Movement against Disability (POLIO PLUS),

Association of Paraplegics and Paralyzed Children of Kosova (HANDIKOS)

Projekti

Aleanca e Aftësisë së Kufizuar për Zhvillimin e Reformave Gjithëpërfshirëse në Rajon”(DADIRR),

Mbështetur financiarisht nga Ministria e Punëve të Jashtme të Norvegjisë

Publikimi i nënshtrohet të drejtës së autorit. Mund të riprodhohet pa pagesë apo leje paraprake për qëllime të tjera, por jo për rishitje. Për përdorim në çfarëdo rrethane tjetër, leja paraprake me shkrim duhet të merret nga botuesi.

Tabela e Përmbajtjes

PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE.....	5
I. HYRJE	10
II. Metodologjia.....	13
III. Kuadri ligjor Ndërkombëtar - Konventa e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara	14
IV. Kuadri ligjor rreth Aksesueshmërisë:.....	16
Aktet ligjore e nënligjore kryesore.....	16
Mbledhja e të dhënave.....	24
Mjedisi/ Territori.....	25
Transporti.....	27
Informimi dhe komunikimi	29
Ligjet dhe aktet nënligjore të posaçme/sectoriale.....	32
Edukimi - Arsimi	33
Punësimi	38
Turizmi dhe arkeologjia.....	38
Monitorimi, kontrolli dhe zbatimi.....	40
Kuadri Ligjor për pjesëmarrjen në Jetën Politike dhe Publike	42
Baza Ligjore Kombëtare.....	42
Pjesëmarrja në Jetën Politike	43
Pjesëmarrja në jetën Publike/ Politike.....	45
V. Kuadri Institucional	50
Aksesueshmëria.....	50
Pjesëmarrje në Jetën Politike dhe Publike	55
Rekomandime rreth aksesueshmërisë:	57
Rekomandime rreth pjesëmarrjes në jetën politike dhe publike:.....	58
VI. Përfundime dhe Konkluzione	60

A K R O N I M E T:

AKEP – Autoriteti i Komunikimeve Elektronike dhe Postare
AKSHI - Agjencisë Kombëtare të Shoqërisë së Informacionit
BE- Bashkimi Evropian
FSHDK – Fondacioni Shqiptar për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara
IKMT – Inspektoriat Kombëtar për Mbrojtjen e Territorit
INSTAT – Instituti i Statistikave
ISHPSHS - Inspektorati Shtetëror i Punës dhe Shërbimeve Shoqërore
IVMT – Inspektoriat Vendor për Mbrojtjen e Territorit
KDK – Konventa për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara
KKAK - Këshilli Kombëtar për Aftësinë e Kufizuara
KKT – Këshilli Kombëtar i Territorit
KMD – Komisioni për Mbrojtjen nga Diskriminimi
KQZ - Komisioni Qendror i Zgjedhjeve
MSHMS – Ministria e Shëndetësisë dhe e Mirëqënies Sociale
OKB - Organizata e Kombeve të Bashkuara
OSHC - Organizatat e Shoqërisë Civile
OSHMA – Ofrues të Shërbimit Media Audiovizive
PAK - Persona me Aftësi të Kufizuara
PKVPAK – Plani Kombëtar i Veprimit për Personat me Aftësi të Kufizuara
QV – Qendra e Votimit
TIK – Teknologji- Informacioni-Komunikim
VKM – Vendim i Këshillit të Ministrave

HYRJE

A) Projekti

Raporti mbi përputhshmërinë dhe harmonizimin e kornizës ligjore dhe institucionale në Shqipëri me Konventën për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara u hartua në kuadër të projektit rajonal Aleancat e Aftësisë së Kufizuar për Zhvillimin e Reformave Gjithëpërfshirëse në Rajon" (DADIRR), tw cilin Fondacioni Shqiptar për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara po zbaton nga Janari i vitit 2023, pwr njw periudhw 18 mujore, së bashku me organizatat partnere në Ballkanin Perëndimor, HANDIKOS Kosova, Polio Plus Maqedoni dhe Shoqata Kombëtare Shqiptare e Njerëzve që nuk Dëgjojnë, po zbaton në kuadër të programit rajonal SMART Balkans.

Programi rajonal, SMART Balkans – Shoqëria civile për vlera të përbashkëta në Ballkanin Perëndimor i cili synon forcimin e demokracive pjesëmarrëse dhe proceseve integruese euro-atlantike në Ballkanin Perëndimor duke fuqizuar organizatat e shoqërisë civile dhe rrjetet e OSHC-ve për një rol më të fortë dhe aktiv në krijimin e shoqërive paqësore dhe gjithëpërfshirëse për zhvillim të qëndrueshëm në Shqipëri, Bosnje dhe Hercegovina, Kosove, Mali i Zi, Maqedoni e Veriut dhe Serbi, financohet nga Ministria e Punëve të Jashtme Norvegjeze dhe po zbatohet nga Qendra për Promovimin e Shoqërisë Civile (Centar za promociju civilnog društva - CPCD), në bashkëpunim me organizatat partnere nga Shqipëria – Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim (IDM) dhe Maqedonia e Veriut – Qendra për Kërkim dhe Politikëbërje (CRPM).

Projekti DADIRR synon tw kontribuojw në forcimin e një rrjeti tw pavarur rajonal tw organizatave të aftësisë së kufizuar dhe autoriteteve publike në 3 vendet e Ballkanit Perëndimor, për të avancuar çështjet e aksesueshmërisë dhe pjesëmarrjes në jetën politike dhe publike, për të garantuar harmonizimin dhe zbatimin e legjislacionit dhe politikave kombëtare në përputhje me Konventën e KB për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara (KDPAK), Strategjinë Evropiane të Aftësisë së Kufizuar 2021-2030.

Objektivat sipas komponenteve të projektit: Kjo do tw realizohet pwrmes ndwrhrjeve tw cilat do tw bwjnw tw mundur: a) promovimin e mekanizmave të vetë-rregullimit pwrmes pwrgratitjes sw raportit për pajtueshmërinë dhe harmonizimin e legjislacionit në fushën e aksesueshmërisë dhe pjesëmarrjes në jetën politike e publike; b) inkurajimin e bashkëpunimit dhe partneritetit mes organizatave të personave me aftësi të kufizuara në nivel kombëtar dhe rajonal, dhe qeverive për të përgatitur rekomandime për harmonizimin e legjislacionit me KDPAK; c) promovimin e politikave efektive të avokimit, mbikëqyrjes së qeverisë, llogaridhënies dhe transparencës pwrmes krijimit tw Grupeve Parlamentare për Lobim për Aftësinë e Kufizuar (PLG) në tre vendet e Ballkanit Perëndimor ku po zbatohet projekti;

B) Të dhëna të përgjithshme

Sipas statistikave të fundit nga MSHMS¹, numri i personave që janë njohur zyrtarisht që kanë një aftësi të kufizuar në Shqipëri është 143, 973, prej të cilëve 72, 838 invalidë pune dhe 71,135 përfitues nga skemat jokontributive të aftësisë së kufizuar. Vitet e fundit në Shqipëri janë hartuar një sërë ligjesh dhe politikash për mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të personave me aftësi të kufizuara. Këtu mund të përmendim në mënyrë të veçantë Planin Kombëtar për Personat me Aftësi të Kufizuara (PVKPAK) (2021-2025), Ligjin për Përfshirjen dhe Aksesueshmërinë për Personat me Aftësi të Kufizuara², dhe një sërë vendimesh që rregullojnë aksesueshmërinë, shërbimet në përgjithësi, punësimin, arsimin, pjesëmarrjen nw jetwn politike dhe publike, mosdiskriminimin. dhe të tjera. Të gjitha këto shprehin angazhimin dhe përpjekjet e vazhdueshme të Qeverisë Shqiptare për të realizuar të drejtat e personave me aftësi të kufizuara.

¹ MSHMS, janar -shkurt 2023

² Ligji Për Përfshirjen dhe Aksesueshmërinë

Miratimi dhe hyrja në fuqi e Konventës për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara (KDKPAK) ka qënë burimi kryesor i këtyre ndryshimeve në kuadrin ligjor dhe politik. Përveç ndikimeve në kuadrin ligjor dhe politik, KDKPAK ka sfiduar edhe qëndrime apo këndvështrime të shoqërisë mbi personat me aftësi të kufizuara që nga momenti i ratifikimit. Kjo dhe patjetër shumë faktorë, në mes të të cilëve veçojmë mungesën e burimeve financiare dhe kapaciteteve njerëzore kanë sjellë sfida dhe vështirësi në zbatimin e kuadrit ligjor.

Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë parashikon hierarkinë, statusin dhe efektin e normave ligjore. Në veçanti neni 4/2 i Kushtetutës parashikon se: “Kushtetuta është ligji më i lartë në Republikën e Shqipërisë.” Neni 116 i Kushtetutës pasqyron hierarkinë e normave ligjore, duke parashikuar se “aktet normative që kanë fuqi në të gjithë territorin e Republikës së Shqipërisë janë: a. Kushtetuta; b. marrëveshjet ndërkombëtare të ratifikuara; c. ligjet; ç. aktet normative të Këshillit të Ministrave”. Marrëveshjet ndërkombëtare radhiten pas Kushtetutës në hierarkinë e normave dhe për pasojë ato zënë një vend të rëndësishëm në rendin ligjor. Këtë e përforcon dhe neni 122 i Kushtetutës, i cili parashikon se marrëveshjet ndërkombëtare, të ratifikuara me ligj, kanë epërsi mbi ligjet e Shqipërisë që nuk pajtohen me to.³

Qeveria Shqiptare ka dorëzuar raportin e parë për masat e ndërmarra nga ajo për zbatimin e KDKPAK në vitin 2015, duke përmbushur kështu detyrimin për raportim që i përkiste vitit 2014.⁴ Gjithashtu, Komiteti për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara (Komiteti) në vitin 2019 përgatiti konkluzionet përfundimtare dhe rekomandimet për shtetin shqiptar.⁵ Në lidhje me kuadrin ligjor, Komiteti ka shprehur shqetësimin se përpjekjet janë të pamjaftueshme për realizimin e vlerësimit bio-psiko-social, eliminimin e përdorimit të gjuhës denigruese në një numër ligjesh dhe vendimesh, harmonizimin e përkufizimit të aftësisë së kufizuar dhe përshtatjes së arsyeshme, si edhe garantimin e shërbimeve të aksesueshme në përgjithësi, por edhe shërbimeve të specializuara për personat me aftësi të kufizuara.

PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE

PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE

Shqipëria ka ratifikuar Konventën për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara në 2012 me Ligjin 108/2012 të datës 15.12.2012 "Për ratifikimin e Konventës së KB" Për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara". Sipas Nenit 4, "Detyrimet e Përgjithshme, të KDKPAK, të gjitha shtetet kanë detyrimin të miratojnë të gjitha masat e duhura legislative, administrative dhe masa të tjera për zbatimin e të drejtave të njohura në Konventë.

Qwillimi i kwtij raporti studimor wshtw analiza e akteve ligjore dhe nënligjore në lidhje me përputhshmërinë e tyre me Konventën e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara ratifikuar nga Kuvendi i Shqipërisë me ligjin 108/2012, në dy fusha Aksesueshmëria dhe Pjesëmarrja në Jetën Politike dhe Publike. Objektivi i dytë i këtij studimi është ndërgjegjësimi dhe sugjerimi i disa ndryshimeve të nevojshme për mirë-zbatimin e Konventës.

³ Shteti i së Drejtës në Kushtetutën e Republikës së Shqipërisë, Prof. Dr. Xhezair Zaganjori Prof. Dr. Aurela Anastasi Dr. Eralda (Methasani) Çani, 2011

⁴ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Doenload.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2fALB%2f1&Lang=en

⁵ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Doenload.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2fALB%2fCO%2f1&Lang=en

Metodologjia është e një tipologjie cilësore. Ajo konsiston në punën kërkimore (desk review) të dokumenteve ligjore dhe politike dhe analizimin e kuadrit ligjor dhe politik nga këndvështrimi i KDPAK.

Progres i dukshëm është evidentuar në përmirësimin e kuadrit ligjor dhe në përpjekjet për t'a përqsur atë me KDPAK dhe me standardet që ajo përfaqëson.

Megjithatë, gjetjet e raportit flasin për një përputhje të pjesshme të kuadrit ligjor kombëtar me KDPAK. Megjithëse Shqipëria ka ndërmarrë veprime konkrete për përmirësimin e legjislacionit, nga analiza rezulton që legjislacioni akoma ka nevojë për përmirësime të mëtejshme.

Në fushën e aksesueshmërisë u evidentua numri më i lartë i ndryshimeve ligjore, të cilat janë në një nivel të kënaqshëm në përputhje me KDPAK dhe me rekomandimet e Komitetit për të Drejtat e Personave me aftësi të Kufizuara. Problematikat kryesore të identifikuar kanë të bëjnë kryesisht me: a) mungesën e mekanizmave efektivë të monitorimit dhe koordinimit, b) mungesën e penaliteteve, c) mungesën e përdorimit të qasjes duale në legjislacionin e zakonshëm ose të përgjithshëm, e për pasojë mospërfshirje të çështjeve të personave me aftësi të kufizuara. Zbatimi i legjislacionit për aksesueshmërisë vazhdon të mbetet sfidë për institucionet përgjegjëse. Niveli i zbatimit është ndikuar në mënyrë të ndjeshme nga mungesa e ekspertizës në këtë fushë dhe mungesa e burimeve financiare.

Fusha e pjesëmarrjes në jetën politike dhe publike është një fushë e cila nuk ka pësuar ndryshime në lidhje me personat me aftësi të kufizuara. Kodi Zgjedhor, si ligji bazë për rregullimin e të drejtës për të/t'u zgjedhur shfaq disa probleme. Së pari, kodi nuk mbulon të gjithë personat me aftësi të kufizuar, por orientohet kryesisht vetëm tek personat me aftësi të kufizuar fizike dhe ata të verbër. Së dyti, ai nuk përmban detyrime të qarta për institucionet vendore dhe qendrore në lidhje me sigurimin e aksesueshmërisë dhe përshtatjeve të arsyeshme. Së treti, ai kufizon të drejtën e personave me aftësi të kufizuara intelektuale për të votuar. Së katërti, ai nuk ofron alternativa të tjera votimi.

Raporti përmban edhe një formë të përmbledhur të Analizës së Kornizës Ligjore në fushën e Aksesueshmërisë dhe Pjesëmarrjes në jetën politike dhe publike ku është paraqitur një formë tabelore, legjislacioni aktual dhe nevojat për rishikim dhe plotësim për të garantuar përputhshmërinë me KDPAK.

Raporti ofron edhe disa rekomandime, por një raport i veçantë me rekomandime specifike do të përgatitet si vazhdimësi e këtij raporti, me qëllim orientimin e ndryshimeve që duhen realizuar nga aktorët përgjegjës për ndryshimet e nevojshme ligjore dhe institucionale për të garantuar standardet më të larta për aksesueshmërisë dhe pjesëmarrjes në jetën politike dhe publike.

METODOLOGJIA

Raporti analitik i përputhshmërisë së kuadrit ligjor me Konventën për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara dhe rekomandimet e Komitetit për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara, është realizuar bazuar në metodologjinë e përzgjedhur paraprakisht në të tre vendet që marrin pjesë në këtë projekt. Ky raport përmban një vlerësim të kuadrit ligjor në dy fusha të përzgjedhura:

Aksesueshmëria – Neni 9 KDPAK;

Pjesëmarrja në jetën politike dhe publike – Neni 29 KDPAK.

Metodologjia është e një tipologjie cilësore. Ajo konsiston në: a) punën kërkimore (desk review) të dokumentave me natyrë ligjore dhe politike, studimeve dhe raporteve kombëtare dhe ndërkombëtare, dhe b) identifikimin e analizimin e kuadrit ligjor dhe politik nga këndvështrimi i KDPAK.

Analiza nxjerr në pah, përveç mospërputhshmërive me KDPAK, edhe problematikat ekzistuese ose mungesën e efektivitetit të legjislacionit dhe përqëndrohet në tre drejtime kryesore. Së pari, evidenton aspektet që nuk përputhen me frymën dhe kërkesat e KDPAK. Së dyti, identifikon problematikat që sjellin mungesën e zbatueshmërisë së legjislacionit. Së treti, evidenton mungesën e përfshirjes së çështjeve të personave me aftësi të kufizuara në ligje të zakonshme ose të përgjithshme (për të gjithë popullatën në përgjithësi), që prekin ose kanë ndikim të konsiderueshëm në komunitetin e personave me aftësi të kufizuara. Kjo e fundit bazohet në parimin e qasjes duale, që do të thotë integrimin në maksimum të drejtat e personave me aftësi të kufizuara në legjislacionin e zakonshëm dhe kufizimin në minimum të çështjeve që duhen trajtuar më vete.

Vlen të theksohet gjithashtu që jo të gjitha nenet e KDPAK janë zbrërthyer në mënyrë të mjaftueshme për bërë një analizë të detajuar të çdo pike që përmbajnë nenet e saj, përveç rasteve kur Komiteti për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara ka miratuar komente të përgjithshme, si në rastin e aksesueshmërisë <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-2-article-9-accessibility-0>. Metodologjia, në këtë kontekst, nuk përmban një kornizë me indikatorë të posaçëm të cilën mund të shërbejnë si elementë krahasimorë. Në këtë kuptim, analiza është kryer në bazë të informacionit dhe interpretimeve ekzistuese të neneve të KDPAK që janë përzgjedhur për këtë raport, nga burime të ndryshme, kryesisht të Kombeve të Bashkuara dhe organizatave apo ekspertëve të mirënjohur të fushës.

Objektivat kryesore të këtij raporti janë:

- të prodhojë të dhëna të cilat mundësojnë analiza krahasimore sipas fushave për të gjitha vendet pjesëmarrëse;
- të krijojë një kornizë të unifikuar rekomandimesh për përmirësimin e legjislacionit në nivel kombëtar;
- të ndihmojë në zbatimin e aktiviteteve të projektit në nivelin rajonal.

Për të marrë informacionin e nevojshëm për hartimin e raportit metodologjia përmbante pyetje të përgjithshme në lidhje me sistemin ligjor në Shqipëri, dhe në veçanti pyetje për kuadrin ligjor dhe institucional të posaçëm për personat me aftësi të kufizuara. Këto pyetje synonin të identifikonin dhe përshkruanin në mënyrë të përmbledhur aktet juridike të të gjitha niveleve në të tre fushat e përzgjedhura, akte të tjera si strategji, politika, ndryshime ligjore që janë miratuar ose ndryshuar pas ratifikimit të KDPAK, kuadrin institucional, që do të thotë institucionet e përfshira në zbatimin e kuadrin ligjor.⁶

Për marrjen dhe përpunimin e informacioni sa më lart, u angazhua në një periudhën Prill – Tetor 2023 grupi i ekspertëve të përzgjedhur⁷. Ekspertët kanë ndjekur hapat e paracaktuar në metodologji për realizimin e këtij raporti që janë si vijon:

- Mbledhja e të dhënave të disponueshëm për sektorin përkatës duke përfshirë të dhëna në lidhje me alokimet buxhetore për sektorin përkatës;
- Përshkrimi i akteve të identifikuara në të gjithë sektorët;
- Identifikimi i problematikave të legjislacionit kombëtar (mospërputhshmëri) në një këndvështrim krahasimor lidhje me KDPAK dhe rekomandimet e Komitetit;
- Identifikimi i problematikave që ndikojnë në nivelin e zbatimit të kuadrin ligjor dhe politik;
- Identifikimi i mungesave të çështjeve të personave me aftësi të kufizuara në akte të përgjithshme (strategji, politika, udhëzime etj.);
- Paraqitja e kornizës institucionale për sektorët përgjegjës për çështjet e personave me aftësi të kufizuara;

⁶ Pyetjet gjenden në Aneksin 2 bashkëngjitur raportit

⁷ Lista e ekspertëve gjendet në aneksin 1 të këtij raporti

- Analiza tërësore e kuadrit ligjor dhe politik dhe përpilimi i rekomandime për secilën nga fushat.

Raporti përmban 2 kapituj kryesore, sipas fushave të përzgjedhura, të cilat janë hartuar sipas një strukture të unifikuar në të gjithë raportin. Në çdo kapitull përfshihet neni përkatës në KDPK dhe disa sqarime të përgjithshme mbi rëndësinë e tij. Kapitulli përmban të dhëna të përgjithshme për fushën e caktuar në Shqipëri, të dhëna për personat me aftësi të kufizuara, informacion për situatën aktuale, analizën ligjore për çdo akt të identifikuar, konkluzionet dhe rekomandimet.

I. HYRJE

Të paturit të drejtave dhe detyrave të barabarta për të gjithë është një e drejtë universale. Aksesueshmëria dhe Pjesëmarrja në jetën Publike dhe Politike për personat me aftësi të kufizuara janë dy nga objektivat bazë të Konventës së Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara (KDKPAK). Kjo konventë, vënë në zbatim nga shteti shqiptar nëpërmjet ligjit nr. 108/2012⁸ “Për Ratifikimin e Konventës së OKB për të drejtat e personave me aftësi të kufizuara”, duke patur si qëllim promovimin, mbrojtjen dhe sigurimin që të gjithë personat me aftësi të kufizuara duhet të gëzojnë plotësisht dhe në mënyrë të barabartë të gjitha të drejtat dhe liritë themelore të njeriut, në teori vepron si udhërrëfyese për ligjet dhe rregulloret e hartuara, që pas ratifikimit të saj, në praktikë është dokumenti më i rëndësishëm për të realizuar ndryshimet e nevojshme. Detyrimet e lindura prej Konventës kanë të bëjnë me krijimin e një mjedisi gjithëpërfshirës dhe pa barriera për të gjithë personat me aftësi të kufizuara.

Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë, përkufizuar ndryshe si “Ligji më i Lartë në Republikën e Shqipërisë”⁹, parashikon në nenin 5 të tij qw “*Republika e Shqipërisë zbaton të drejtën ndërkombëtare të detyrueshme për të*”. Në kuptim të këtij neni, i cili gjendet në pjesën e parimeve të përgjithshme të Kushtetutës, e drejta ndërkombëtare (ius gentium apo e drejta e kombeve), në kuptimin e saj më të gjerë, nënkupton atë sistem të së drejtës që rregullon marrëdhëniet ndërmjet shteteve sovrane si dhe të drejtat dhe detyrimet e tyre ndaj njëri – tjetrit.¹⁰ Vendosi e marrëdhënieve ndërkombëtare në këtë rast KDKPAK menjëherë pas Kushtetutës, ku sipas nenit 122, pas ratifikimit të saj ka epërsinë krahasuar me ligjet e vendit që nuk përputhet me të. Për arsye të studimit por edhe duke ju referuar “Ligjit më të Lartë” studimi është realizuar nëpërmjet punës krahasuese të ligjeve kombëtarë me KDKPAK, pwr tw parw pwrputshmwrinw e tyre me kwtw dokument.

Aksesueshmëria e personave me aftësi të kufizuara është një nga shtatë parimet kryesore të Konventës. Aksesueshmëria (e përkthyer si heqje barrierash) është një nga parimet themelore të KDKPAK, duke qenë se përmes saj personat me aftësi të kufizuara arrijnë të gëzojnë dhe të ushtrojnë të gjitha të drejtat e tjera të sanksionuara në KDKPAK si dhe mundëson mbi të gjitha, jetesën e pavarur të tyre. Ky studim do të fokusohet në aksesueshmërinë parë në planin e aksesit fizik (infrastruktura, transporti), aksesin informativ (jetesa pa barriera në marrjen e informacionit dhe komunikimit duke përfshirë edhe sistemet teknologjike). Për të kuptuar se si funksionon jetesa pa barriera në shoqërinë shqiptare do të merren në analizë kuadri ligjor funksional dhe kuadri institucional në lidhje me aksesueshmërinë.

KDKPAK përmes nenit 9 vendos mbi shtetet palë detyrimin për të eliminuar barrierat në ambientet fizike, transport, informacion dhe komunikim, përfshirë dhe teknologjitë e sistemet e informacionit dhe komunikimit, si dhe në mjete apo shërbime të tjera të hapura apo të siguruara për publikun, si në zonat urbane ashtu edhe ato rurale. Shtetet duhet të marrin masa përmes identifikimit të barrierave dhe eliminimit të tyre në ndërtesa, rrugë, transport dhe mjete të tjera në ambiente të brendshme apo të jashtme, përfshirë shkollat, strehimin, shërbime mjekësore apo vendet e punës,

⁸ https://adrf.al/images/publications/LIGJi_108-2012-Per_Ratifikimin_e_Konventes_per_te_drejtat_e_personave_me_ aftesi_te_kufizuara.pdf

⁹ <https://qbz.gov.al/previeë/635d44bd-96ee-4bc5-8d93-d928cf6f2abd>

¹⁰ <https://www.drejtësia.gov.al/ëp-content/uploads/2019/02/MANUAL-PER-HARTIMIN-E-LEGJISLACIONIT.pdf> (faqja 133)

informacion, komunikim dhe shërbime të tjera, përfshirë shërbimet elektronike dhe shërbimet e emergjencës.

KDPAK përveç se kërkon zbatimin e aksesueshmërisë në të gjitha fushat, për të garantuar të drejtat civile dhe politike, ekonomike, sociale dhe kulturore, nuk bën dallim mes sektorit publik dhe privat, por vendos mbi të gjithë detyrimin për vendosjen e standardeve minimale dhe hartimin e udhëzuesve për eliminimin e barrierave në të gjitha fushat e sipërpërmendura, si dhe trajnimin e stafit.¹¹

Aksesueshmëria shfaqet si parim në nenin 3, pika f, të KDPAK duke theksuar të gjitha aspektet e aksesueshmërisë siç janë, heqja e barrierave sociale apo qëndrimore ndaj aftësi të kufizuara që përfshin sjelljet negative dhe stigmën ndaj personave me aftësi të kufizuara dhe familjarëve të tyre, sigurimi i formateve të përshtatshme dhe formave të komunikimit për personat me aftësi të kufizuara intelektuale dhe me probleme të komunikimit, sigurimi i formateve alternative të komunikimit, si edhe sigurimi i aksesit në institucione. Aksesueshmëria kërkon që politikën, legjislativën dhe praktikën që ndiqen të mos përjashtojnë personat me aftësi të kufizuara. Kërkohet gjithashtu heqja e barrierave fizike dhe aksesit ekonomik, si një e drejtë me natyrë ekonomike dhe sociale e lidhur ngushtësisht me konceptin e përbalueshmërisë, sikurse përdoret në Konventën Ndërkombëtare për të Drejtat Sociale, Ekonomike dhe Kulturore.¹²

Aksesueshmëria nuk ka një përkufizim në KDPAK por qartazi, si parim, aksesueshmëria është e vetmja mënyrë praktike për zbatimin e të drejtave si punësimi, arsimit, jetesa e pavarur, pjesëmarrja në jetën politike apo publike e të tjera. Ndërkohë një koncept shumë i rëndësishëm që shfaqet edhe në konventë është ai i projektimit universal.¹³

Projektimi universal si term është krijuar për të përshkruar konceptin për projektimin e të gjithë produkteve dhe mjedisit të ndërtuar në mënyrë që të jetë estetik dhe i përdorshëm në mënyrë sa më të gjerë të mundshme nga gjithsecili, pavarësisht nga mosha e tyre, aftësia ose statusi i jetës. Terma të tjerë të përdorur në botë për “Projektimin Universal” janë “Projektim për të gjithë” “Projektim gjithëpërfshirës” dhe “Projektim pa barriera”

Projektimi Universal bazohet në 7 parime kryesore: (1) Përdorim i barabartë për të gjithë; (2) Fleksibilitet në përdorim; (3) Thjeshtësi dhe intuitivitet përdorimi; (4) Informacion lehtësisht i perceptueshëm; (5) Tolerancë për gabimet; (6) Sforcim i ulët fizik; (7) Madhësi dhe hapësirë e mjaftueshme për arritje dhe përdorim.

Po e njëjta analizë do të realizohet edhe për pjesëmarrjen në jetën publike dhe politike, duke përdorur metodën krahasimore dhe interpretimin e të gjitha ligjeve, neneve, strategjive, kodeve dhe ligjit themeltar Kushtetutës, duke i parë në këndvështrimin e Konventës së OKB. E drejta për të marrë pjesë në politike dhe jetën publike, është njëkohësisht një nga të drejtat më shpesh të mohuara për personat me aftësi të kufizuara. Përjashtimet nga pjesëmarrja politike dhe publike të personave me aftësi të kufizuara kanë shumë arsye dhe marrin shumë forma. Ato ndikojnë negativisht dhe shkaktojnë shkelje të tjera të të drejtave të njeriut.¹⁴

Ka dy arsye kryesore që e bëjnë të drejtën për të votuar themelore, veçanërisht në lidhje me personat me aftësi të kufizuara. Sipas Waterstone votimi nuk është thjesht një instrument në duart e qytetarit për të zgjedhur një kandidat, por është gjithashtu një mënyrë në të cilën qytetari krijon

¹¹ Raport monitorimi: Zbatimi i aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara. Fondacioni Shqiptar për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara, 2017

¹² Manual për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara: Të kuptuarit e Konventës për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara, faqe 46, 47; Marianne Schulz, 2010. http://www.hiproeb.org/uploads/tx_hidtdocs/HICRPDManual2010.pdf

¹³ Projektimi universal si term është krijuar nga arkitekt Ronald Mace

¹⁴ Facilitating an Equal Right to Vote for Persons with Disabilities JANET E. LORD, MICHAEL ASHLEY STEIN AND JA' NOS FIALA-BUTORA, Journal of Human Rights Practice Vol. 6 | Number 1 | March 2014 http://bbi.syr.edu/nees_events/nees/2014/04/Voting_Inclusion.pdf

vendin e vet në komunitet. Sipas Fishkin votimi është i lidhur me dinjitetin njerëzor. Është dinjiteti që e trashëgon në idenë që "vota ime" numërohet pikërisht si "votat tuaja" (të të tjerëve) dhe që "unë jam" i barabartë. Në këtë kontekst përjashtimi nga kjo e drejtë përbën një "dëm për dinjitetin e njeriut", i cili mund të shumëfishohet kur personi nuk "përfillet" si qytetar i plotë dhe i barabartë në kontekste të tjera në shoqëri, pra në rastin konkret, kur personat me aftësi të kufizuara trajtohen në mënyrë pabarabartë.

Sot në 2023, edhe pse kemi përshtatje të akteve ligjore, vazhdon t'ju mohohet e drejta për të votuar personave me aftësi të kufizuara, për shkak të mjeteve, programeve të partive politike që nuk kanë një plan të përshtatur për PAK. Gjatë viteve të kaluara është venë re një rritje e vëmendjes ndaj të drejtave të personave me aftësi të kufizuara, duke përfshirë edhe të drejtën për të votuar.

Perceptimi dhe trajtimi i personave me aftësi të kufizuara është ende i lidhur ngushtë me një pikëpamje twkrijuar para viteve 90, qw i konsideron personat me aftësi tw kufizuara si një barrë pwrshoqërinw dhe të papërfillshwmpër tu marrë në konsideratë opinionin i tyre. Në të gjithë botën është e njohur zyrtarisht që segregimi ose izolimi i personave me aftësi të kufizuara është në kundërshtim me të drejtën ndërkombëtare të njeriut.

Neni 29 i KDPAK garanton të drejtat politike të personave me aftësi të kufizuara. Ai vëren se shtetet duhet të sigurojnë të drejtën e personave me aftësi të kufizuara për të zgjedhur dhe për t'u zgjedhur, për të mbajtur në mënyrë efektive poste zyrtare dhe të kryejnë të gjitha funksione publike në të gjitha nivelet e qeverisjes, duke lehtësuar përdorimin e teknologjive ndihmëse ku është e përshtatshme. Neni 29 specifikon gjithashtu që shtetet promovojnë në mënyrë aktive "Një mjedis në të cilin personat me aftësi të kufizuara mund të funksionojnë në mënyrë efektive dhe të marrin pjesë plotësisht në drejtimin e punëve publike, pa diskriminim dhe mbi një bazë të barabartë me të tjerët, dhe tw inkurajojnë pjesëmarrja e tyre në punët publike, përfshirë këtu aktivitetet dhe administrimin e partive politike".

II. Metodologjia

Për të realizuar këtë studim u përdor metoda cilësore. Të dhënat kryesore janë mbledhur nga puna kërkimore si rishikimi i literaturës. Janë përzgjedhur dokumentet ligjorë që bëjnë pjesë në fushat e veprimtimit ose jetesës së personave me aftësi të kufizuara. Në të njëjtën kohë janë realizuar takime me grupin e punës në formatin e fokus grupeve me target përfaqësues të organizatave të personave me aftësi të kufizuara, të konsideruar si të dhëna sekondare për të plotësuar më shumë bazën e të dhënave. Rishikimi i literaturës u bazuar në shqyrtimin e bazës ligjore duke u përqendruar në ligje dhe akte nën-ligjore të cilat duhet të kenë të parashikuar nënë të hartuara në frymën e gjithëpërfshirjes.

Qëllimi i Metodologjisë është sigurimi i një përmbajtje të unifikuar dhe qasje formale, në hartimin e Analizës Ligjore dhe Institucionale. Studimi është i ndarë në Analizën Ligjore të dokumenteve duke i krahasuar për përputhshmërinë e tyre me Konventën e KB për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara, përfshirë një përmbledhje e pajtueshmërisë së legjislativës me rekomandimet e Komitetit të KB për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara, për të patur produkte lokale për tu krahasuar më pas në nivel rajonal.

Për të arritur në konkluzionet e kërkuara janë hartuar disa pyetje të përgjithshme të cilat janë të domosdoshme për të bërë analizën.

Metodologjia përmban:

- Pyetje të përgjithshme të cilat janë të domosdoshme për të bërë analizën/vlerësimin
- Detyrat e grupit të punës për sa i përket krahasimit të kornizës ligjore me Konventën
- Përmbajtja e draftit të analizës së kornizës ligjore
- Forma e përmbledhur (në format tabelle) e Analizës së Kornizës Ligjore (niveli i qeverisjes, korniza ligjore, përmbledhja e shkurtër e zgjidhjeve ekzistuese në çdo ligj/akt nënligjor, mospërputhshmëria me konventën, nevoja për ndërhyrje për të realizuar përputhshmërinë.

Gjatë takimeve me grupin e punës janë paraqitur ky grup pyetjesh për të realizuar mbledhjen e të dhënave dhe opinionet e tyre për rekomandimet e mundshme. Pyetjet e hartuara janë:

1. Cilat akte juridike (kushtetuta, ligje dhe rregullore, etj.), në të gjitha nivelet e qeverisë që trajtojnë çështjen e personave me aftësi të kufizuara në sektorin përkatës? Për çdo akt, jepni një përshkrim të shkurtër/përmbajtjen në lidhje me të drejtat e personave me aftësi të kufizuara, përfshirë rregullat dhe dispozitat kundër diskriminimit;
2. Cilat akte të tjera (strategji, politika, udhëzime) trajtojnë pozicionin e personave me aftësi të kufizuara brenda sektorit përkatës? Për çdo akt tjetër, jepni një përshkrim / përmbajtje të shkurtër në lidhje me të drejtat e personave me aftësi të kufizuara, përfshirë dispozitat kundër diskriminimit;
3. A ka pasur ndonjë ndryshim në aktet ligjore në lidhje me të drejtat e personave me aftësi të kufizuara në sektorin përkatës që nga ratifikimi i Konventës së KB? Nëse po, kur dhe cili? (thoni nëse ato janë harmonizuar krahasimisht me Konventën e KB);
4. Cilat nivele të qeverisë janë të përfshirë në zgjidhjen e çështjeve të personave me aftësi të kufizuara brenda sektorit përkatës?

Duke qenë se studimi shtrihet në dy fusha, aksesueshmëri dhe pjesëmarrjen në jetën politike dhe publike, analiza e kuadrit ligjor dhe institucional, përfshirë paraqitjen në formatin e e përmbledhur në tabelë, janë realizuar më vete për secilën fushë.

Në fund të studimit janë hartuar rekomandimet për secilin objektiv si hapa të nevojshme që duhen marrë nga shteti shqiptar për të arritur një përputhshmëri të plotë të ligjeve dhe akteve të tjera nënligjore me KDPAK.

III. Kuadri ligjor Ndërkombëtar - Konventa e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara

Aksesueshmëria/ Heqja e barrierave (Neni 9):

1. Me qëllim që të bëhet e mundur që të gjithë personat me aftësi të kufizuara të jetojnë në mënyrë të pavarur dhe të marrin pjesë plotësisht në të gjitha aspektet e jetës, shtetet palë duhet të marrin masat e duhura për të siguruar mundësimin për personat me aftësi të kufizuara, në baza të barabarta me të tjerët, në ambientet fizike, transport, informacion dhe komunikim, përfshirë dhe teknologjitë dhe sistemet e informacionit dhe komunikimit, si dhe në mjete apo shërbime të tjera të hapura apo të siguruar për publikun, si në zonat urbane dhe ato rurale. Këto masa, të cilat duhet të përfshijnë identifikimin dhe eliminimin e pengesave dhe barrierave për mundësimin, zbatohen ndër të tjera për:

- a) ndërtesa, rrugë, transport dhe mjete të tjera në ambiente të brendshme apo të jashtme, përfshirë shkollat, strehimin, shërbime mjekësore apo vendet e punës;
- b) informacion, komunikim dhe shërbime të tjera, përfshirë shërbimet elektronike dhe shërbimet e emergjencës.

2. Shtetet palë duhet gjithashtu të marrin masat e duhura:

- a) për të zhvilluar, shpallur dhe monitoruar implementimin e udhëzimeve dhe standardeve minimale për mundësimin e mjeteve dhe shërbimeve të hapura apo të siguruar për publikun;
- b) për të siguruar se subjektet private që ofrojnë mjete dhe shërbime, të cilat janë të hapura apo të siguruar për publikun, të marrin parasysh të gjitha aspektet e mundësimit për personat me aftësi të kufizuara;
- c) për të siguruar trajnim për pjesëmarrësit në proces lidhur me çështjet e heqjes së barrierave që ndeshin personat me aftësi të kufizuara;
- d) për të siguruar në ndërtesat dhe mjete të tjera të hapura për publikun, shenja në Braille dhe në një formë lehtësisht të lexueshme dhe të kuptueshme;

- e) për të siguruar forma asistence të drejtpërdrejta dhe të ndërmjetme, përfshirë udhëzues, lexues dhe përkthyes profesionalë të gjuhës së shenjave, për të lehtësuar hyrjen në ndërtesa dhe mjete të tjera të hapura për publikun;
- f) për të promovuar forma të tjera të përshtatshme asistence dhe mbështetjeje për personat me aftësi të kufizuara për të siguruar që atyre t'u mundësohet informacioni;
- g) për të promovuar mundësimin e informacionit të ri dhe sistemet e teknologjitë e reja të komunikimit për personat me aftësi të kufizuara, përfshirë dhe internetin;
- h) për të promovuar projektimin, zhvillimin, prodhimin dhe shpërndarjen e sistemeve të informacionit të mundësueshëm dhe teknologjisë së komunikimit në një fazë të hershme, në mënyrë që këto teknologji dhe sisteme të bëhen të mundshme me një kosto minimale.

Pjesëmarrja në jetën Politike dhe Publike (Neni 29):

Shtetet palë duhet t'u garantojnë personave me aftësi të kufizuara të drejtat politike dhe mundësinë për t'i gëzuar ato në baza të barabarta me të tjerët dhe duhet të marrin përsipër:

a) Të sigurojnë se personat me aftësi të kufizuara mund të marrin pjesë në mënyrë të plotë dhe efektive në jetën politike dhe publike mbi bazë të barabartë me të tjerët, drejtpërsëdrejti apo nëpërmjet përfaqësuesve të zgjedhur, përfshirë dhe të drejtën dhe mundësinë për personat me aftësi të kufizuara për të votuar dhe për t'u zgjedhur, ndër të tjera duke:

i) siguruar që procedurat, mjetet dhe materialet e votimit të jenë të përshtatshme, të mundshme dhe të thjeshta për t'u kuptuar dhe përdorur;

ii) mbrojtur të drejtën e personave me aftësi të kufizuara të votojnë me votë të fshehtë në zgjedhje dhe referendume publike, pa kërcënim, të kandidojnë për zgjedhje, të punojnë në zyrë në mënyrë efektive dhe të kryejnë të gjitha funksionet publike në të gjitha nivelet e qeverisë, duke lehtësuar përdorimin e teknologjive ndihmëse dhe të reja, kur të jetë e përshtatshme;

iii) garantuar shprehjen e lirë të vullnetit të lirë të personave me aftësi të kufizuara si zgjedhës dhe për këtë qëllim, kur është e nevojshme, me kërkesën e tyre, lejohet asistencë në votim nga një person që zgjidhet prej tyre,

b) Promovimin në mënyrë aktive një ambient në të cilin personat me aftësi të kufizuara mund të marrin pjesë në mënyrë efektive dhe të plotë në kryerjen e punëve publike, pa diskriminim dhe në një bazë të barabartë me të tjerët dhe të inkurajojë pjesëmarrjen e tyre në punët publike, përfshirë:

i) pjesëmarrjen në organizatat joqeveritare dhe shoqatat që kanë të bëjnë me jetën publike dhe politike në vend dhe në aktivitetet dhe administrimin e partive politike;

ii) krijimin apo pjesëmarrjen në organizata për personat me aftësi të kufizuara për të përfaqësuar personat me aftësi të kufizuara në nivele ndërkombëtare, kombëtare, rajonale dhe lokale.

IV. Kuadri ligjor rreth Aksesueshmërisë:

Aktet ligjore e nënligjore kryesore

Ligji kuadër me Nr. 93/2014 “Për Përfshirjen dhe aksesueshmërinë e personave me aftësi të kufizuara”,

u miratua nga Parlamenti Shqiptar bazuar në rekomandimet e KDPAK. Në këtë ligj, përcaktohet ngritja e Këshillit Kombëtar për Aftësinë e Kufizuar, si përgjegjës për monitorimin e zbatimit të ligjit, si edhe përfshirjen në këtë Këshill të përfaqësuesve nga organizata për aftësinë e kufizuar. Në Dhjetor të po këtij viti u miratua akti nënligjor ku përcaktohet roli i Këshillit Kombëtar për Aftësinë e Kufizuar si organ këshillimor i Qeverisë për përcaktimin e drejtimit të politikave shtetërore për të garantuar aksesueshmërinë. KKAK bën propozime dhe jep rekomandime për përmirësimin e legjislacionit në fushën e mbrojtjes së të drejtave të personave me aftësi të kufizuara dhe përfshirjen e tyre në të gjitha fushat.

KKAK kryesohet nga Ministri që mbulon çështjet e aftësisë së kufizuar dhe ka në përbërje të tij 17 anëtarë, nga të cilët 7 anëtarë janë individë me aftësi të kufizuara, 5 përfaqësues të organizatave të personave me aftësi të kufizuara dhe 2 të organizatave për personat me aftësi të kufizuara. Ata emërohen nga Kryeministri me propozim të të gjithë organizatave dhe lirohen me urdhër të Kryeministrit.

Ligji ka sjellë disa risi të domosdoshme në kontekstin shqiptar për sa i përket çështjeve të aftësisë së kufizuar. Të tilla çështje janë: angazhimi ose vlerësimi i personave me aftësi të kufizuara, monitorimi i zbatimit të KDPAK në nivel të brendshëm, sqarime në lidhje me koncepte të cilat përbëjnë risi sikurse janë vendimmarrja e mbështetur, barazia para ligjit, shërbime të jetesës së pavarur, përkufizimi, administrimi i mjeteve ndihmëse, krijimi e pikave fokale dhe çështje të kujdestarisë ose ndihmësve personalë. Ky ligj tenton të kodifikojë “aftësinë e kufizuar” nën një ombrellë. KDPAK nuk bën dallime mes llojeve të ndryshme të aftësisë së kufizuar por përdor termin ‘aftësi e kufizuar’ duke mos e përkufizuar atë qëllimisht, por duke e lënë të hapur pasi konsiderohet një term që evoluon me kohën dhe si i tillë nuk mund të përkufizohet. Në Shqipëri legjislacioni vazhdon të mbetet i fragmentuar dhe ekzistenca e shumë ligjeve të cilat mbrojnë më shumë disa ‘aftësi të kufizuara’ në krahasim me disa të tjera, ka shkaktuar një situatë diskriminuese mes komuniteteve të aftësisë së kufizuar. Ndërkohë ky ligj synon qartazi që përmes vlerësimit të përshtatshëm të caktojë llojin dhe masën e aftësisë së kufizuara në të gjitha dimensionet e saj, duke vlerësuar nevojat që vijnë si pasojë e aftësisë së kufizuar, duke hequr dorë nga vlerësimi vetëm bazuar në përkatësinë në statuse ligjore të caktuara, të bazuar mbi modelin e vjetruar mjekësor.¹⁵ Qëllimi kryesor i ligjit, sikurse shprehet dhe neni 1 i tij, është të garantojë nxitjen dhe mbrojtjen e të drejtave të personave me aftësi të kufizuara dhe nga ana tjetër ***të përcaktojë përgjegjësinë e të gjitha strukturave publike dhe jopublike, përfshirë organet shtetërore, qendrore dhe vendore, në zbatimin e parimeve të përfshirjes dhe aksesueshmërisë për të zvogëluar, deri në heqje, pengesat për personat me aftësi të kufizuara.*** Duke u nisur edhe nga vetë emërtimi i ligjit, aksesueshmëria luan një rol qendror në këtë ligj për përfshirjen dhe garantimin e të drejtave, sikurse rezulton edhe në qëllimin e ligjit: “...në zbatimin e parimeve të përfshirjes dhe aksesueshmërisë për të zvogëluar, deri në heqje, pengesat për personat me aftësi të kufizuara...”

¹⁵ Raport monitorimi: Zbatimi i aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara. Fondacioni Shqiptar për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara, 2017

Në nenin 3 të ligjit për përfshirjen dhe aksesueshmërinë e personave me aftësi të kufizuara, termi “Përshtatje e arsyeshme” përkufizohet si “modifikimi dhe rregullimet e nevojshme e të përshtatshme, atëherë kur është e nevojshme, pa vendosur barrë të tepruar, për t’u garantuar personave me aftësi të kufizuara gëzimin, ushtrimin, në kushte të barabarta me të tjerët, të të gjitha të drejtave e lirive themelore të njeriut”

Në nenin 14 "Financimi i aksesueshmërisë", ligji përcakton që fondet për garantimin e aksesueshmërisë parashikohen nga MSHMS e cila koordinon me ministrinë e linjës dhe sipas udhëzimeve të KKAK, por nuk përcakton instrumentet për aplikim e tij. Ky nen ka nevojë për një akt nënligjor (VKM ose Urdhër të Ministrisë të MSHMS) ku të konkretizohet detyrimi sipas këtij neni për miratimin e një rregulloreje ose udhëzimi se si planifikohen fondet dhe se si Këshilli Kombëtar për Aftësinë e Kufizuar (KKAK) mund të japë udhëzime për ministrinë e linjës. Pa këto përcaktime KKAK nuk mund të japë udhëzimet e nevojshme për planifikimin që kërkon ligji. Mungesa e penalteteve gjithashtu mund të ketë ndikuar në cilësinë e zbatimit të ligjit. Përfshirja e penalteteve në rast të moszbatimit të dispozitave të këtij ligji gjithashtu mund të ndikojnë drejtpërdrejtë në zbatimin më të mirë të tij.

Ligji parashikon gjithashtu që në çdo ministri, me urdhër të ministrit përkatës, caktohet një nëpunës që merret me çështjet e aftësisë së kufizuar. Organet e qeverisjes vendore emërojnë një ose disa nëpunës vendorë, që merren me çështje të aftësisë së kufizuar, pranë tyre. Këta nëpunës shërbejnë si pika fokale në zbatim të kërkesës të KDPAK për ngritjen e pikave fokale. Në lidhje me këtë detyrim, gjatë zbatimit të ligjit në praktikë është vënë re që edhe në institucionet ku është caktuar një nëpunës, këta nëpunës në fakt janë persona të ngarkuar me detyra të tjera, që burojnë nga ligje të tjera. Kjo, dukshëm ka ndikuar në cilësinë e punës që ata kryejnë për personat me aftësi të kufizuara.

Disa nga problematikat e identifikuara në këtë ligj janë:

Ligji parashikon ngritjen e Këshillit Kombëtar të Aftësisë së Kufizuar pranë Ministrisë së Shëndetësisë dhe Mbështetjes Sociale, i cili vlerëson gjendjen konkrete të garantimit të aksesueshmërinë dhe përfshirjes së personave me aftësi të kufizuara në Shqipëri, por mungon një institucion i posaçëm për monitorimin e zbatimit të tij. Ky ligj ka parashikuar dy institucione Avokati i Popullit dhe Komisioneri për Mbrojtjen nga Diskriminimi për monitorimin e ligjit, por secili prej tyre këtë monitorim e kryen në përputhje me fushën e zbatimit të ligjeve sektoriale mbi bazën e të cilave veprojnë. Nevojitet një mekanizëm i posaçëm për monitorimin e këtij ligji në tërësi dhe jo në aspekte të caktuara të tij, aspekte të cilat dy institucionet e sipërcituara i monitorojnë gjithsesi për shkak të legjislacionit të tyre kuadër. Ky mekanizëm do të ishte më efektiv në monitorimin e ligjit. Përcaktimi i rregullave për monitorimin e tij gjithashtu do ta bënte atë më efektiv, si për shembull një metodologji e caktuar, raportim sistematik, monitorime të posaçme gjatë vitit etj. Pra, ligji ka nevojë të plotësohet me akte nënligjore ku të përcaktohet saktë procedura dhe instrumentet e monitorimit, gjë që do të ndihmonte zbatimin e ligjit, dhe promovimin e tij në terren.

Kuadri ligjor ka mbetur i paplotësuar në lidhje me sigurimin e mjeteve ndihmëse, pavarësisht detyrimit që ekziston në nenin Neni 9 të ligjit, sipas të cilit mjetet ndihmëse u sigurohen personave me aftësi të kufizuara që kanë nevojë për pajisje të tilla, për të kapërcyer pengesat, bazuar kjo në vlerësimin e bërë nga komisionet multidisiplinore. FSDKSH dhe MSHMS nuk kanë marrë ende masat e nevojshme për rregullimin e procedurave të ofrimit të këtyre mjeteve.

Ligji nuk parashikon penalitete në rast të moszbatimit të dispozitave të tij, ndonëse disa penalitetet janë vendosur në VKM - në zbatim të ligjit me Nr. 1074, datë 23.12.2015 “Për përcaktimin e masave për mënjanimin e pengesave në komunikim dhe infrastrukturë në ofrimin e shërbimeve publike për personat me aftësi të kufizuara”. Penalitetet e parashikuara në VKM, jo vetëm janë të pamjaftueshme, por vendosja e tyre në ligj do të rriste standard dhe do të siguronte garanci më të larta për personat me aftësi të kufizuara.

Ligj ka nevojë që të ketë një përfshirje më të gjerë të konceptit të aksesueshmërisë në komunikim, për të reflektuar edhe dinamikën e shpejtë në këtë fushë.

Gjithashtu në ligj nuk është përforcuar sa duhet detyrimi për të siguruar trajnime mbi aksesueshmërinë për stafet e institucioneve ligj zbatuese.

Përveç këtyre problematikave të identifikuar më sipër, të cilat lidhen më shumë me zbatimin efektiv të ligjit dhe të cilat patjetër ndikojnë edhe në zbatimin efektiv të KDKPAK, nuk gjenden mospërputhshmëri me KDKPAK.

Vendimi i Këshillit të Ministrave Nr. 1074, datë 23.12.2015 “Për përcaktimin e masave për mënjanimin e pengesave në komunikim dhe infrastrukturë në ofrimin e shërbimeve publike për personat me aftësi të kufizuara”,¹⁶

u miratua në zbatim të ligjit kuadër, Nr. 93/2014 “Për Përfshirjen dhe aksesueshmërinë e personave me aftësi të kufizuara”. VKM-ja specifikon për herë të parë personat që nuk dëgjojnë si një grup në nevojë për rregulla, masa dhe shërbime përkthimi në gjuhën e shenjave, mësimdhënien në gjuhën e shenjave në arsim, trajnimin e interpretëve, botimin e fjalorit për gjuhën e shenjave dhe ofrimin e transmetimeve të rregullta të lajmeve me titra por edhe në gjuhën e shenjave në televizionin kombëtar.

Qëllimi i vendimit është që të detajojë përkufizimet apo parimet e vendosura nga Ligji për Përfshirjen dhe Aksesueshmërinë. Vendimi përveçse përcakton masat për zbatimin në bazë të të cilave mënjanohen pengesat mjedisore dhe infrastrukturore për të bërë të mundur aksesin në strehim, transport, shëndetësi, kujdes social, arsimim, punësim dhe shërbime për personat me aftësi të kufizuara, shërben edhe për unifikimin e rregullave ekzistuese me ato të reja. Sqarimi dhe detyrimi për masat që duhet të ndërmerren të gjitha institucionet buron direkt nga ligji, por nga ana tjetër ky vendim, sikurse vetë ligji merr në konsideratë bazën ligjore ekzistuese (ligje dhe vendime) të cilat tashmë rregullojnë disa aspekte të aksesueshmërisë. Vendimi siguron që aksesueshmëria mer kuptimin më të fundit të dhënë nga KDKPAK dhe zhvillimet e fundit, por njëkohësisht përforcon në kontekstin e zbatimit, kuadrin ligjor ekzistues dhe siguron që ai të ketë karakter gjithëpërfshirës dhe plotësues duke iu referuar drejtpërdrejtë *VKM-së Nr. 1503 datë 19.11.1998 për miratimin e rregullores “Për shfrytëzimin e hapësirave nga ana e personave me aftësi të kufizuara”, për sa i përket aspekteve teknike të sigurimit të përshtatshmërisë.*¹⁷

Vendimi është përpjekur që të përkufizojë pengesat e t’i vendosë këto pengesa në raport më të gjitha llojet e aftësive të kufizuara, duke përcaktuar në mënyrë të qartë institucionet përgjegjëse dhe hapat që duhen të ndiqen nga ana e tyre, me plane dhe afate kohore për zbatimin e aksesueshmërisë dhe/ose eliminimin e pengesave. Vendimi ka përcaktuar gjithashtu edhe institucionet përgjegjëse për monitorimin e tyre duke u përpjekur që të bëjë edhe një ndërlidhje të monitorimit mes

¹⁶ Vendimi i Këshillit të Ministrave nr. 1074, datë 23.12.2015 “Për përcaktimin e masave për mënjanimin e pengesave në komunikim dhe infrastrukturë në ofrimin e shërbimeve publike për personat me aftësi të kufizuara”: http://ëëë.qbz.gov.al/botime/fletore_zyrtare/2015/12/243.pdf

¹⁷ Raport monitorimi: Zbatimi i aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara. Fondacioni Shqiptar për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara, 2017

institucioneve në nivel qendror (MSHMS), rajonal (ISHPSHH)¹⁸ dhe KKAK, dhe gjithashtu përcakton një procedurë ankimi.

Fusha e veprimit të këtij vendimi është shumë e gjerë. Vendimi përcakton një listë të gjatë të institucioneve shtetërore dhe private në të cilat shtrin efektet ky vendim dhe i ka grupuar ato në katër grupe kryesore, si më poshtë:

a) bashkitë dhe strukturat e tyre të kontrollit, sipërmarrësit privatë, administratorët e bizneseve, kompanitë e projektimit e të zbatimit të projekteve ndërtimore, si dhe të gjitha subjektet përgjegjëse, për të garantuar një mjedis pa pengesa për kategorinë e personave me aftësi të kufizuara;

b) të gjitha ndërtimet e strukturat ndërtimore të reja dhe ekzistuese, brenda territorit të Republikës së Shqipërisë, kryesisht objektet e shëndetit publik, banesat dhe objektet rezidenciale, shkollat dhe institucionet shkencore, objektet kulturore, objektet e kultit, qendrat tregtare, institucionet administrative e të shërbimit publik, ndërmarrjet e qendrat e punës, në mjediset e të cilave ofrohen shërbime publike, parqet, sheshet e rrugët;

c) mjetet e transportit publik;

ç) mediat dhe tërësinë e mjeteve publike apo private të informimit publik.

Në vijim, vendimi përcakton hapat kryesorë që çdo subjekt shtetëror apo privat duhet të ndjekë për të realizuar përshtatshmëri. Duke qenë të ndërgjegjshëm që zbatimi i këtij vendimi do t'i nënshtrohet parimit të realizimit progresiv për arsye të shpenzimeve financiare që kërkon fillimisht, janë përcaktuar edhe hapat duke respektuar këtë parim. Ky parim qartazi shprehet në pikën 12 të Kreut I: *“Subjektet planifikojnë në mënyrë progresive procesin e përshtatjes në përputhje me dispozitat e këtij vendimi”*. Çdo subjekt, ka detyrimin që, brenda 12 muajve nga data e miratimit të planit të masave, të fillojë punën për të realizuar procesin e përshtatshmërisë lidhur me objektet ekzistuese dhe shërbimet e ofruara.

Çdo subjekt që ofron shërbime për publikun, është i detyruar që të miratojë një plan masash për zbatimin e kërkesave të këtij vendimi brenda 6 (gjashtë) muajve nga hyrja e tij në fuqi. Ato kanë të bëjnë me evidentimin e (1) objekteve ekzistuese dhe të shërbimeve, për të cilat nevojitet përshtatshmëria, (2) planifikimin progresiv të fondeve të nevojshme për përshtatjen dhe (3) përcaktimin e afatit kohor për realizimin e përshtatshmërisë. Në mënyrë shumë të kujdesshme vendimi është siguruar që të përfshijë aspektet kryesore në plan, të cilat sigurojnë maksimalisht zbatimin e këtij vendimi dhe të respektojë kërkesat e vendosura në Komentin e Përgjithshëm Nr. 2 (2014) të Komitetit për të Drejtat e personave me aftësi të kufizuara mbi nenin 9 të KDKPAK, Aksesueshmëria, sipas të cilave masat duhet të merren brenda një afati të caktuar kohor. Edhe pse kanë kaluar disa vite nga miratimi i kësaj VKM-je, konstatohet që ka ende një pjesë të konsiderueshme të institucioneve, të cilët nuk kanë hartuar e miratuar një plan masash për eliminimin e barrierave ekzistuese.

Sikurse u përmend edhe më lart, aksesueshmëria para Ligjit për Përfshirjen dhe Aksesueshmërinë dhe kësaj VKM-je, trajtohej vetëm në kuptimin e barrierave arkitektonike, pra vetëm për personat me aftësi të kufizuara fizike dhe deri diku për personat me aftësi të kufizuara shqisore (të shikimit e të dëgjimit). Tashmë, ky vendim, sikurse Ligji për Përfshirjen dhe Aksesueshmërinë, jep kuptimin e plotë të aksesueshmërisë.

Vendimi ka parashikuar që monitorimi për zbatimin e tij bëhet nga Inspektorati Shtetëror i Punës dhe Shërbimeve Shoqërore, i cili merr masat përkatëse sipas kompetencave të veta dhe

¹⁸ Vendimi parashikon si institucion monitorues Inspektoratin Shtetëror i Punës dhe Shërbimeve Shoqërore, i cili në rajone mund të operojë përmes degëve rajonale të tij.

njofton ministrinë që mbulon çështjet e aftësisë së kufizuar për çdo rast shkeljeje të konstatuar. Gjithashtu, vendimi ka parashikuar që Ministria, që mbulon çështjet e aftësisë së kufizuar, për rastet e moszbatimit të rregullave të parashikuara në këtë vendim nga institucionet u kërkon subjekteve përkatëse të marrin masat e nevojshme dhe të korrigjojnë shkeljen brenda një afati, jo më shumë se ½ e afatit të parashikuar në planifikim. Në lidhje me këtë, një situatë më e qartë procedurale do të ishte e nevojshme, në qoftë se ISHPSHS do të ishte organi i vetëm i cili monitoron zbatimin e vendimit. Procedura e dërgimit të ankesave pranë Ministrinë, i cili ndërmerr disa hapa të tjerë dhe koordinon me KKAK duket një procedurë jorealiste. Mos raportimi i rasteve duke ndjekur këtë rrugë, flet për pamundësinë e zbatimit të saj.

Gjithashtu nevojitet të rishikohet vendosja e penaliteteve të tjera në mënyrë më të qartë, përveç heqjes së liçencave të subjekteve që shkelin vendimin. Këto penalitete mund të rishikohen gjithashtu në kuadër të Ligjit Nr.10 433, datë 16.6.2011 "Për inspektimin në Republikën e Shqipërisë", i ndryshuar. Sipas këtij ISHPSHS mund të vendosë këto penalitete: (i) Paralajmërim; (ii) Gjobë; (iii) Shkeljet ligjore me afate respektive për t'u korrigjuar; (iv) Masë urgjente "Pezullim" të pjesshëm apo të të gjithë subjektit të inspektuar. Këto kompetenca duhet të dalin në mënyrë më të drejtpërdrejtë në ligj.

Përveç problematikave të identifikuar në lidhje me zbatueshmërisë së vendimit në praktikë, nuk identifikohen mospërputhshmëri me KDPAK. Vendimi ka respektuar kërkesat e nenit 9 të KDPAK dhe gjithashtu hapat e përcaktuar në Komentin e Përgjithshëm të Komitetit për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara, 22 Maj 2014: ¹⁹

Ligji Nr. 82/2021 datë 4.06.2021 "Për përkthimin zyrtar dhe profesionin e përkthyesit zyrtar",

zbatohet edhe për interpretuesit e gjuhës së shenjave ose lehtësuesit e komunikimit për personat me aftësi të kufizuar në të folur e në të dëgjuar në rastet kur caktohen nga organet proceduese, sipas legjislacionit procedural në fuqi, ose gjatë shqyrtimit të çështjeve nga Gjykata Kushtetuese. me kushtet e parashikuara në këtë ligj. Ligji përcakton "Interpretues ose interpret i gjuhës së shenjave" është personi i çertifikuar për kryerjen e veprimtarisë së interpretimit të gjuhës së shenjave dhe i regjistruar në regjistrin elektronik të përkthyesve zyrtarë në përpunje me kushtet e parashikuara në këtë ligj, i cili mundëson komunikimin me një person që nuk dëgjon dhe/ose nuk flet, pjesërisht ose plotësisht, nga gjuha e shenjave në gjuhën e folur dhe të shkruar shqipe, gjatë hetimit të një çështjeje penale, si dhe gjatë zhvillimit të proceseve gjyqësore civile, penale ose administrative, sipas parashikimeve të legjislacionit procedural në fuqi ose gjatë shqyrtimit të çështjeve nga Gjykata Kushtetuese." Në neni 9 ligji përcakton "Papajtueshmëritë", u një vend të veçantë merr konflikti i interesit me personin për të cilin përkthen në gjuhën e shenjave.

Ndonëse ky ligj është një hap pozitiv në mbështetje të personave me aftësi të kufizuara të dëgjimit, duhet të merren masa për trajnimin e PAK të dëgjimit me gjuhën e shenjave, si edhe të rritjes së numrit të interpretëve të gjuhës së shenjave, për të përmirësuar përfaqësimin e këtyre personave në të gjitha fushat dhe aktivitetet.

VKM 470 datë 6. 07. 2022 "Për përcaktimin e rregullave, procedurave dhe kritereve të ofrimit të shërbimeve të vendimmarrjes së mbështetur për personat me aftësi të kufizuara"

¹⁹ Komenti i Përgjithshëm i Komitetit për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara, 22 Maj 2014: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/GC/2&Lang=en

përkufizon vendimmarrjen e mbështetur si ushtrimi i vullnetit nga një person me aftësi të kufizuara, nëpërmjet një kompetence specifike të shtuar, që mbështet qëllimin dhe interesin më të mirë të personit të aftësisë së kufizuara, duke i mundësuar kryerjen e veprimeve për të fituar të drejta dhe për të marrë përsipër detyrime. Vendimi përcakton rregullat, procedurat dhe kriteret e ofrimit të shërbimeve të vendimmarrjes së mbështetur për personat me aftësi të kufizuara. Personat me aftësi të kufizuara kanë të drejtë: a) të zgjedhin mënyrën si do të jetojnë, sipas mundësive të tyre; b) të marrin pjesë në mënyrë aktive dhe gjithëpërfshirëse në aktivitetet e jetesës së përditshme, sipas vendimmarrjes që mbron interesin më të lartë të tyre; c) të marrin vendime për mbështetje në formën më efektive pa kufizime dhe ndërhyrje në të drejtat e tyre; ç) të pranojnë ose të refuzojnë mbështetjen për vendimmarrje. d) të marrin vendime pa cenuar të drejtat e personave të tjerë.

Institucionet publike dhe jopublike, që ofrojnë shërbime, kanë detyrimin: a) të marrin masat përkatëse për ofrimin e informacionit sipas kërkesës verbale ose me shkrim nga personi me aftësi të kufizuara; b) të evidentojnë dhe të trajtojnë personat që ofrojnë këtë shërbim për formatet e aksesueshme sipas legjislacionit në fuqi.

18. Ministria përgjegjëse për çështjet e aftësisë së kufizuar, bashkitë dhe organizatat për aftësinë e kufizuar bashkëpunojnë për nxitjen dhe ndërgjegjësimin e personave me aftësi të kufizuara për të përdorur vendimmarrjen e mbështetur si një mjet për fuqizimin e autonomisë e të pavarësisë së personave me aftësi të kufizuara.

29. Ministria përgjegjëse për çështjet e aftësisë së kufizuar bashkëpunon me strukturat e shërbimeve sociale në nivel rajonal dhe vendor për të përforcuar referimin e shërbimeve që ndihmojnë në vendimmarrjen e mbështetur. Vendimi ngarkohen Ministrinë e Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale, Ministrinë e Financave dhe Ekonomisë, Ministrinë e Drejtësisë, Ministrinë e Brendshme, Ministrinë e Arsimit dhe Sportit, Ministrinë e Kulturës, bashkitë dhe njësitë administrative për zbatimin e këtij vendimi.

Në vendim nuk vërehen mospërputhje me KDPAK.

Vendimi Nr.1503, datë 19.11.2008 rregulloren “Për shfrytëzimin e hapësirave nga ana e personave me aftësi të kufizuara”.

Rregullorja ka për qëllim zbatimin e rregullave për eliminimin e barrierave arkitektonike në banesat, hapësirat dhe shërbimet publike. Duhet theksuar që ky vendim shumë i rëndësishme për garantimin e aksesueshmërisë e trajton në mënyra dhe dimensione të kufizuara atë dhe nuk i përmbahet kuptimit gjithëpërfshirës që ky term ka sipas KDPAK dhe Ligjit për Përfshirjen dhe Aksesueshmërinë. Ky vendim rregullon aspektet fizike të mjediseve publike dhe private, duke u përqendruar kryesisht në personat me aftësi të kufizuara fizike dhe shqisore apo ndijore por vetëm në barrierat arkitektonike, pra, nuk përfshin të gjitha llojet e aftësisë së kufizuar. Në vendim përdoren terma si mundësi hyrjeje, mundësi shfrytëzimi apo përshtatshmëri, të cilat mbulojnë në mënyrë të pjesshme disa aspekte të aksesueshmërisë, ndërkohë që aksesueshmëria kërkon eliminimin e të gjitha llojeve të pengesave për të gjitha llojet e aftësive të kufizuara sipas KDPAK dhe Ligjit për Përfshirjen dhe Aksesueshmërinë. Në vendim duhet ndërhyrë gjithashtu në terminologjinë e përdorur me një gjuhë të zbehtë, sipas së cilës kërkohet që përzgjedhja e projekteve të bëhet mbi baza preferenciale. Fjala "preferohet" duhet të rishikohet dhe të vendoset si detyrim. Gjithashtu nevojitet përforcimi i kërkesave për të zbatuar rregullat e parashikuara në vendim, si edhe theksimi në mënyrë të qartë i të drejtës së administratës për të refuzuar projektet që nuk janë konform me rregulloren. Ky vendim është miratuar para miratimit të KDPAK dhe ligjeve dhe akteve nënligjore në zbatim të saj, ndaj edhe terminologjia dhe aspektet teknike të rregullores nuk janë në përputhje të plotë me këto dokumente.

Ndonëse rregullorja mbulon një pjesë të konsiderueshme të kërkesave dhe standardeve të aksesueshmërisë, ka ardhur koha që kjo rregullore të ripunohet duke u mbështetur në KDPAK, ligjit Nr. 93/2014 “Për përfshirjen dhe aksesueshmërinë” dhe VKM Nr. 1074, datë 23.12.2015 “Për përcaktimin e masave për mënjanimin e pengesave në komunikim dhe infrastrukturë në ofrimin e shërbimeve publike për personat me aftësi të kufizuara dhe dokumentet e miratuara mbas miratimit të saj.

Ligji Nr. 10221 datë 4.02.2010 “Për mbrojtjen nga diskriminimi”, i ndryshuar me ligjin 140/2020

rregullon zbatimin dhe respektimin e parimit të barazisë dhe mos diskriminimit në lidhje me gjininë, racën, ngjyrën, etninë, gjuhën, identitetin gjinor, orientimin seksual, bindjet politike, fetare ose filozofike, gjendjen ekonomike, arsimore ose shoqërore, shtatzëninë, përkatësinë prindërore, përgjegjësinë prindërore, moshën, gjendjen familjare ose martesore, gjendjen civile, vendbanimin, gjendjen shëndetësore, predispozicionet gjenetike, aftësinë e kufizuar, përkatësinë në një grup të veçantë, ose me çdo shkak tjetër. Ligji përkufizon “*Mohimi i përshtatjes së arsyeshme*” si formë diskriminimi që ndodh kur mohohet ose kundërshtohet kryerja e rregullimeve ose ndryshimeve të domosdoshme dhe të përshtatshme që janë të nevojshme në një rast të veçantë, pa vendosur një barrë të tepruar, me qëllim garantimin që personat me aftësi të kufizuara të mund të gëzojnë dhe të ushtrojnë, në kushte të barabarta me të tjerët, të drejtat, liritë themelore të njeriut, bazuar në nenin 3 të ligjit “Për përfshirjen dhe aksesueshmërinë e personave me aftësi të kufizuara”, ku përcaktohet “*Përshtatja e arsyeshme*” si *modifikimi dhe rregullimet e nevojshme e të përshtatshme, atëherë kur është e nevojshme, pa vendosur barrë të tepruar, për t’u garantuar personave me aftësi të kufizuara gëzimin, ushtrimin, në kushte të barabarta me të tjerët, të të gjitha të drejtave, lirive themelore të njeriut*,²⁰.

Një problematikë e identifikuar në ligj e cila prek të gjitha subjektet, përfshi personat me aftësi të kufizuara, është kalimi i barrës së provës nga ankuesi tek personi kundër të cilit paraqitet ankesa, për arsye se nuk është parashikuar shprehimisht në nenet e ligjit. Kalimi i barrës së provës duhet të shprehet qartazi në ligj, sipas standardit evropian.

Një tjetër problematikë ka lidhje me parashikimin që KMD duhet të shprehet me vendim brenda 90 ditëve nga dita e seancës (neni 33, pika 10), por nuk përcakton afatin nga momenti i marrjes së ankesës deri në ditën që zhvillohet seanca dëgjimore publike. Ky parashikim krijon hapësira të cilat shkaktojnë zvarritje në shqyrtimin e ankesave në kuadër të të cilave është zhvilluar një seancë dëgjimore publike. Do të ishte mirë që të ketë shkurtim të afateve procedurale për trajtimin e ankesave në fusha specifike që përbëjnë rëndësi të veçantë, për shembull në rastet për caktimin e mësuesit mbështetës. Një tjetër problematikë është ajo e detyrimit për sigurimin e prokurës për organizatat me interesa legjitime. Është e mjaftueshme që personi të shprehë pëlqimin e tij për t’u përfaqësuar nga një organizatë, pa shpenzime të tepërta që rëndojnë personin.

Problematikë në ligjit është gjithashtu kthimi i vendimit të KMD-së në titull ekzekutiv, parashikim i cili do të përshpejtonte apo nxiste më shumë zbatimin e vendimeve të komisionerit. Ligji ka nevojë për përforcimin e përfshirjes së konceptit të diskriminimit të shumëfishtë në propozimet që ky institucion do të dërgojë në Kuvend. Janë konstatuar raste kur diskriminimi për shkak të aftësisë së kufizuar, të shoqërohet edhe me diskriminim për shkaqe të tjera, si statusi ekonomik, përkatësia në komunitetin Rom apo të qenit grua me aftësi të kufizuar.

²⁰Të njëjtin përkufizim për “mohimin e përshtatshëm” jep edhe ligji për mosdiskriminimin.

Përveç problematikave të sipërpërmendura, nuk evidentohen mospërputhshmëri të ligjit me KDKPAK.

Një dokument tjetër i rëndësishëm është **Plani strategjik 2022 -2026 i Komisionerit për Mbrojtjen nga Diskriminimi**, ku theksohet monitorimi i zbatimit të ligjeve kryesore në fushën e aksesueshmërisë, veçanërisht: **Ligjit Nr. 10 221, datë 4.2.2010, “Për mbrojtjen nga diskriminimi”, Ligjit Nr. 93/2014 “Për përfshirjen dhe aksesueshmërinë”** që ka për objekt garantimin e mundësive të barabarta për të gjithë personat me aftësi të kufizuara, si edhe garantimin e jetesës së pavarur të këtyre personave, **Ligjit 97/2013 “Për mediat audiovizive në Shqipëri”, i ndryshuar** i cili parashikon (neni 32) që shërbimet e mediave audio dhe/ose audiovizive nuk duhet të kenë përmbajtje që çojnë në nxitjen e urrejtjes për shkak të racës, gjinisë, fesë, kombësisë, ose ndonjë shkak tjetër diskriminimi. Gjithashtu, neni 42.3(b) parashikon se *komunikimet audiovizuale tregtare nuk duhet të kenë përmbajtje që përfshijnë ose promovojnë diskriminim për shkak të gjinisë, origjinës racore ose etnike, kombësisë, fesë ose besimit, paaftësisë, moshës ose orientimit seksual, Kodi i Transmetimit për Median Audiovizive Seksioni 4/8, 11* në të cilin theksohet që *transmetimet audiovizive informative nuk duhet të përmbajnë në mënyrë të drejtpërdrejtë ose të nënkuptojnë mesazhe diskriminuese për shkaqe si: gjinia, raca, mosha, ngjyra, etnia, gjuha, identiteti gjinor, orientimi seksual, bindjet politike, fetare ose filozofike, gjendjen ekonomike, arsimore ose shoqërore ose çdo shkak tjetër.*

Komisioneri për Mbrojtjen nga Diskriminimi së bashku me Avokatin e Popullit do të monitorojnë edhe zbatimin e Planit Kombëtar të Veprimit për Aksesueshmërinë.

Plani Kombëtar i Veprimit për Personat me Aftësi të Kufizuara 2021 – 2025 (“PKVPAK 2021–2025”)

i miratuar me **Vendim të Këshillit të Ministrave Nr. 276, datë 12.05.2021** është një dokument strategjik që parashikon realizimin e aksesueshmërisë në përputhje me politikën për personat me aftësi të kufizuara në Republikën e Shqipërisë. Qëllimi i tij është të vazhdojë promovimin dhe mbështetjen e integritetit të personave me aftësi të kufizuara në jetën social ekonomike të vendit, duke pasur në vëmendje të vazhdueshme përmbushjen e detyrimeve të Konventës për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara përmes masave specifike. Plani i Veprimit synon të ndihmojë përpjekjet e Shqipërisë për të ndërtuar një shoqëri që respekton të drejtat dhe liritë themelore të njeriut dhe ndalon diskriminimin. PKVë përcakton tre objektivat kryesore: (i) përmirësimi i aksesueshmërisë fizike në shërbimet publike për personat me aftësi të kufizuara; (ii) aksesueshmëria në transportin publik dhe (iii) përmirësimi i aksesit në informacion për personat me aftësi të kufizuara. Ky dokument synon që përmes realizimit të këtyre objektivave të realizohet qëllimi strategjik për të garantuar akses të barabartë me të gjithë, në shërbime dhe informacion për personat me aftësi të kufizuara. Në zbatim të ligjit nr. 93/2014 “Për përfshirjen dhe aksesueshmërinë”, monitorimi i zbatimit të këtij Plani Veprimi do të kryhet nga Komisioneri për Diskriminimin dhe Avokati i Popullit.

Nuk vërehen mospërputhje të Planit Kombëtar i Veprimit për Personat me Aftësi të Kufizuara me KDKPAK.

Vendim Nr. 436, datë 22.6.2022 « Për miratimin e rregullave, të procedurave dhe të kritereve të ofrimit të shërbimeve për një jetesë të pavarur për personat me aftësi të kufizuara»

përcakton detyrimin që kanë të gjithë institucionet për të garantuar jetesën e pavarur për personat me aftësi të kufizuara. Vendimi përkufizon « Shërbimet e jetesës së pavarur për PAK » si shërbime që ofrohen për rritjen e mundësive për zgjedhje të barabarta dhe liri të barabarta me personat e tjerë në shoqëri për përfshirjen dhe integrimin social nëpërmjet vendimeve individuale, të ofruara sipas pikës 2, të nenit 5, të ligjit nr. 93/2014, “Për përfshirjen dhe aksesueshmërinë e personave me aftësi të kufizuara”. Këto shërbime mbulojnë në mënyrë gjithëpërfshirëse të gjitha sferat e jetës, përfshirë sferën e punësimit, arsimit dhe aktiviteteve shoqërore, profesionale dhe të kohës së lirë.

Kreu II, 2. Shërbimet e aksesueshme për jetesë të pavarur përcaktohen sipas legjislacionit në fuqi për aksesueshmërinë fizike dhe në informacion dhe realizohen në mënyrë progresive. Në këtë kapitull VKM përcakton strukturat dhe procedurat për të garantuar përfitimin e shërbimeve të përshtatjeve të arsyeshme në të gjitha fushat.

Kreu III, ankimimi përcakton 1. Për rastet e mos ofrimit të shërbimeve të jetesës së pavarur, çdo person me aftësi të kufizuara ka të drejtë: a) të ankohet te drejtuesi i subjekteve të parashikuara në pikën 1, të kreut I, të këtyre rregullave, në rast se konstaton se rregullat, kriteret apo procedurat e parashikuara në këtë vendim janë shkelur, duke mos kufizuar të drejtën për ankimim pranë Komisionerit për Mbrojtjen nga Diskriminimi, Avokatit të Popullit, Ministrisë përgjegjëse për çështjet e aftësisë së kufizuara, Inspektoratit Shtetëror të Punës dhe Shërbimeve Shoqërore dhe gjykatave. Në Kreun IV, vendimi ngarkon Ministrinë e Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale të hartojë udhëzime dhe të mbështesë bashkitë dhe njësitë administrative për forcimin dhe bashkërendimin e shërbimeve të jetesës së pavarur në nivel kombëtar për personat me aftësi të kufizuara, si edhe të bashkëpunojë me njësitë e vetëqeverisjes vendore dhe koordinatoret mbështetës për garantimin e shërbimeve të jetesës së pavarur. Në çdo njësi të vetëqeverisjes vendore angazhohet struktura përgjegjëse e shërbimit social në bashki/qarqe për të koordinuar procesin dhe ngarkon një punonjës me detyrën e koordinatorit të mbështetjes.

Vendimi ka nevojë të plotësohet me udhëzimet e nevojshme për zbatimin e tij, dhe sigurimin e jetesës së pavarur sipas legjislacionit në fuqi.

Përveç sa më sipër Vendimi nuk ka mospërputhje me KDPAK dhe legjislacionin në zbatim të saj.

Mbledhja e të dhënave

Vendimi nr. 708, datë 26.8.2015 “Për llojet, periodicitetin dhe mënyrën e raportimit të të dhënave statistikore për aftësinë e kufizuar nga strukturat shtetërore përgjegjëse, në nivel qendror dhe vendor”

përcakton institucionet dhe hierarkinë e mbledhjes së të dhënave. Vendimi detyron institucionet e pavarura, institucionet e administratës shtetërore, bashkitë dhe qarqet të mbledhin të dhëna statistikore për aftësinë e kufizuar, sipas fushave ku operojnë me qëllim hartimin, përmirësimin dhe zbatimin e politikave në mbështetje të programeve të aksesit dhe të përfshirjes së personave me aftësi të kufizuara, në përputhje me parashikimet ligjore për mbrojtjen e të dhënave, për garantimin e konfidencialitetit dhe për respektimin e jetës private të tyre. Ky vendim detyron të gjithë mbledhësit e të dhënave, t’i dërgojnë ato periodikisht pranë sekretariatit teknik për aftësinë e kufizuar, në Këshillin Kombëtar për Aftësinë e Kufizuar (KKAK) dhe ngarkon qarkun të përpusojë të dhënat statistikore për aftësinë e kufizuar, të përcjella nga bashkitë, para se t’i përcjellë ato pranë sekretariatit teknik pranë KKAK. Ministria, që mbulon çështjet e aftësisë së kufizuar përpuson të dhënat e grumbulluara nëpërmjet sekretariatit teknik për aftësinë e kufizuar, pranë KKAK, monitoron përditësimin progresiv të të dhënave, sipas treguesve të përcaktuar në

vendim dhe i publikon e i dërgon ato pranë Institutit të Statistikave. Ministria e Mirëqenies Sociale dhe Rinisë ngarkohet për ndjekjen dhe zbatimin e këtij vendimi.

Në vijim vendimi jep formatin e mbledhjes së të dhënave sipas fushave : I. Edukimi; II. Shëndetësia; III. Drejtësia; IV. Strehimi/zhvillimi urban/infrastruktura/ transporti; V. Punësimi dhe VI Kultura.

Mjedisi/ Territori

Ligji Nr. 107/2014 “Për planifikimin dhe zhvillimin e territorit”, i ndryshuar është ligji më i rëndësishëm për zhvillimin e territorit dhe përkatës për miratimin e lejeve të ndërtimit për strukturat e reja dhe ato që rikonstruktohen. Ligji ka si qëllim të sigurojë zhvillimin e qëndrueshëm të territorit, nëpërmjet: (i) përdorimit racional të tokës dhe të burimeve natyrore; (ii) krijimit e garantimit të territoreve të ndërtueshme, të organizuara në mënyrë të harmonizuar e funksionale, duke i dhënë përparësi hapësirës publike, mundësisë së banimit për të gjitha shtresat ekonomike e sociale, (iii) krijimit të infrastrukturës fizike të përshtatshme për nxitjen e investimit në ushtrimin e veprimtarive ekonomike, sociale e kulturore, lehtësimin të përdorimit të sigurt të shërbimeve e komoditeteve publike, të transportit, komunikimit dhe infrastrukturës, përfshirë territoret e përshtatura; (iv) nxitjes së jetës ekonomike, shoqërore e kulturore në nivel kombëtar e vendor; (v) garantimit të kushteve të sigurisë së jetës dhe të shëndetit publik, rendit publik dhe sigurisë kombëtare; (vi) të krijojë kushte të përshtatshme e të drejta dhe shanse të barabarta për banim, veprimtari ekonomike e sociale për të gjitha kategoritë sociale, kohezion ekonomik e social dhe gëzim të të drejtave të pronësisë.

Neni 45/1; Kushti për përshtatshmërinë e mjedisit:

1. Të gjitha ndërtimet për banesa, hapësira dhe shërbime për publikun, përfshirë parqet, sheshet dhe rrugët, brenda territorit të Republikës së Shqipërisë, duhet të plotësojnë kërkesat dhe standardet e përshtatshmërisë për personat me aftësi të kufizuara, sipas dispozitave të përcaktuara në rregulloren për shfrytëzimin e hapësirave nga ana e personave me aftësi të kufizuara.

2. Përshtatshmëria e ndërtimeve të reja apo në proces rikonstruksioni, si më sipër, është kusht për marrjen e lejes së ndërtimit dhe çertifikatës së përdorimit, sipas procedurave të përcaktuara në Rregulloren e Zhvillimit të Territorit.

3. Autoritetet përgjegjëse të institucioneve që ofrojnë shërbime për publikun janë të detyruara të sigurojnë një nivel bazë të përshtatshmërisë ndërtimore në mjediset ekzistuese në administrim të tyre.

Ky nen detyron aplikimin e kërkesave dhe standardeve të aksesueshmërisë bazë për marrjen e lejes së ndërtimit në të gjitha punimet për banesa, hapësira dhe shërbime për publikun, përfshirë parqet, sheshet dhe rrugët, të reja dhe atyre që rikonstruktohen. Ndërkohë në nenin 6 të Rregullores Model të Zhvillimit të Territorit, “punimet për eliminimin e barrierave arkitektonike dhe përshtatjen e ndërtesave për personat me aftësi të kufizuara, nuk kanë nevojë të pajisen me leje ndërtimi”. Në gjë e tillë komprometon zbatimin e kërkesave dhe standardeve të aksesueshmërisë sipas përcaktimeve në ligj, për arsye se Rregullorja model është formati kryesor për të gjitha rregulloret vendore, me të cilat operohet për zhvillimin e territorit/miratimin e lejeve të ndërtimit.

Ligji kujdeset për përfshirjen e personave me aftësi të kufizuara, duke cilësuar detyrimet për hapësira dhe territore të shfrytëzueshme nga ata. Megjithatë disa përmirësime të cilat do të përforconin këto parashikime mund të bëhen duke shtuar përkufizimin e aksesueshmërisë sipas Ligjit Ligjin Nr. 93/2014 “Për përfshirjen dhe aksesueshmërinë”, pasi konceptimi i

përshtatshmërisë ndryshon me atë të aksesueshmërisë (shih VKM Nr. 1503 19. 11.2008 për miratimin e rregullores “Për shfrytëzimin e hapësirave nga personat me aftësi të kufizuara”), në “dokumentet e planifikimit sipas niveleve të qeverisjes” të përfshihen kërkesat dhe standardet e përshtatshmërisë së mjedisit në listën e dokumenteve të planifikimit sipas niveleve të qeverisjes, konkretisht në secilin dokument. Për takimet dhe konsultimet publike nevojitet të shtohet pikë e veçantë për konsultimin me persona me aftësi të kufizuara dhe përgatitjen e materialeve me formate të aksesueshme sipas Ligjit për Përfshirjen dhe Aksesueshmërinë. Në përgjegjësitë e KKT-së”, të përfshihen kërkesat dhe standardet e përshtatshmërisë së mjedisit në secilin prej dokumenteve të përgatitur nga KKT. Të theksohet aplikimi i kërkesave dhe standardeve të përshtatshmërisë së mjedisit gjatë lëshimit të çertifikatave të përdorimit dhe inspektimeve.

Neni 53, Ekzekutimi i dënimeve; Gjohet e përcaktuara, sipas nenit 52, të këtij ligji, vendosen nga autoriteti përgjegjës i inspektimit i cili përkufizohet në Nenin 3, Përkufizime, pika 3 “Autoritetet e inspektimit të ndërtimit” janë organet e përcaktuara në legjislacionin për inspektimin e ndërtimit. Ligji ka nevojë për ndërhyrje dhe përmirësime në drejtim të theksimit për përfshirjen e detyrueshme të kërkesave të aksesueshmërisë, veçanërisht në nenet:

- neni 15 “Përgjegjësitë e ministrisë së linjës për planifikimin dhe zhvillimin”
- neni 24 “Këshillimi dhe takimi publik”,
- neni 28 “Përgjegjësitë e KKT-së”,
- neni 42, “Çertifikata e përdorimit” dhe neni 51, “Inspektimi”,
- neni 52, “Kundërvajtjet administrative” dhe neni 53, “Ekzekutimi i dënimeve”, në të cilin nevojitet të shtohet një pikë e veçantë në rastet e moszbatimit të kërkesave të aksesueshmërisë të përcaktuara në nenin 45/1 të ligjit.

Ky ligj, më tej është ndryshuar me **ligjin Nr. 42/2019 “Për disa shtesa dhe ndryshime në ligjin nr. 107/2014, “për planifikimin dhe zhvillimin e territorit”, të ndryshuar**, por në këto ndryshime nuk vërehet asnjë përmirësim në drejtim të aplikimit të kërkesave të aksesueshmërisë

VKM Nr. 408, datë 13.5.2015 Për miratimin e “Rregullores model të zhvillimit të territorit” (i ndryshuar),

është miratuar në zbatim të ligjit Nr. 107/2014, “Për planifikimin dhe zhvillimin e territorit”. Pika 1 dhe 2 e rregullores thekson objektin e saj për “përcaktimin e kushteve dhe procedurave të detajuara për zbatimin e instrumenteve të drejtimit të zhvillimit, si dhe për përmbajtjen, strukturën e procedurës e miratimit të dokumenteve të kontrollit të zhvillimit dhe qëllimin i saj “përcaktimin e të drejtave dhe detyrimeve të autoriteteve të zhvillimit për ushtrimin e funksionit të kontrollit të zhvillimit të territorit, në përputhje me ligjin nr. 107/2014, “Për planifikimin dhe zhvillimin e territorit”.

Rregullorja është shumë e detajuar në aspektet teknike të miratimit të lejeve të ndërtimit, por nuk ka asnjë detajim në zbatim të nenit 45/1 të ligjit ku theksohet zbatimi i aksesueshmërisë. I vetmi përcaktim për aksesueshmërinë në këtë rregullore është Neni 6, Ndërhyrje që nuk kërkojnë pajisjen me leje ndërtimi përcakton: b) Punimet për eliminimin e barrierave arkitektonike dhe përshtatjen e ndërtesave për personat me aftësi të kufizuara.

Kjo rregullore është ndryshuar me VKM Nr. 457, datë 29.6.2022 për disa shtesa dhe ndryshime në vendimin nr. 408, date 13.5.2015, të këshillit të ministrave, “Për miratimin e rregullores së zhvillimit të territorit”, të ndryshuar, por Neni 6 ka mbetur i pandryshuar Ndërhyrje që nuk kërkojnë pajisjen me leje ndërtimi 2. Punimet për eliminimin e barrierave arkitektonike dhe përshtatjen e ndërtesave për personat me aftësi të kufizuara.

Sipas përcaktimeve në rregulloren model, e cila definton formatin e rregulloreve vendore, punimet për aksesueshmërinë nuk kanë nevojë për leje ndërtimi, që nga njëra anë duket sikur lehtëson procedurat për aplikimin e përshtatshmërisë në mjedisin e ndërtuar, por nga ana tjetër përjashton kontrollin mbi zbatimin e kërkesave dhe standardeve të aksesueshmërisë, nga strukturat përgjegjëse (Autoriteti vendor i miratimit të lejeve të ndërtimit, si edhe kontrollit dhe penaliteteve nga policia bashkiake, IVMT dhe IKMT)

Rregullorja Model e Planifikimit dhe Zhvillimit të Territorit duhet të rishikohet dhe të plotësohet me kërkesat e përshtatshmërisë ndërtimore, në zbatim të nenit 45/1 të shtuar me ndryshimin e ligjit i cili përcakton: Kushti për përshtatshmërinë e mjedisit përcakton: 1. Të gjitha ndërtimet për banesa, hapësira dhe shërbime për publikun, përfshirë parqet, sheshet dhe rrugët, brenda territorit të Republikës së Shqipërisë, duhet të plotësojnë kërkesat dhe standardet e përshtatshmërisë për personat me aftësi të kufizuara; 3. Autoritetet përgjegjëse të institucioneve që ofrojnë shërbime për publikun janë të detyruar të sigurojnë një nivel bazë të përshtatshmërisë ndërtimore në mjediset ekzistuese në administrim të tyre.

Për të përmirësuar Rregulloren model të zhvillimit të territorit, në drejtim të zbatimit të kërkesave të aksesueshmërisë, rekomandohet të integrohet në këtë dokument VKM Nr. 1503 datë 19.11.1998 për miratimin e rregullores “Për shfrytëzimin e hapësirave nga personat me aftësi të kufizuara”. Një dokument tjetër i rëndësishëm për zhvillimin e territorit është Manuali i Lejeve të Ndërtimit, i cili duhet të rishikohet duke përfshirë dhe theksuar kërkesat për aplikimin e standardeve të aksesueshmërisë së mjedisit sipas VKM 1305 datë 19.11.2008 “Për Shfrytëzimin e Hapësirave nga Personat me Aftësi të Kufizuara”.

Transporti

Ligj Nr. 8378, datë 22.7.1998 “Kodi rrugor i Republikës së Shqipërisë”, përcakton që normat dhe aktet në zbatim të këtij Kodi udhëhiqen nga parimi i sigurisë së lëvizjes në rrugë, duke ndjekur objektivat e një lëvizjeje racionale, i mbrojtjes së mjedisit dhe i kursimit të energjisë. Kodi përmban disa parashikime për personat me aftësi të kufizuara, siç janë rezervimi i hapësirave të caktuara për qëndrimin e mjeteve të organeve të policisë rrugore, të zjarrfikëseve, të shërbimit të ndihmës së shpejtë dhe të atyre *në shërbim të personave me aftësi të kufizuara lëvizëse, të pajisura me shenja speciale, ose për mjetet e shërbimit në linjë për qëndrimin e tyre në stacionet fundore të linjave*. Në rastet e pezullimit të qarkullimit për motive të sigurimit publik, sigurisë së qarkullimit ose nevoja të karakterit ushtarak, si dhe atje ku janë vendosur detyrime, ndalime a kufizime të përkohshme ose të përhershme, mund t’u jepen leje të veçanta për nevoja të domosdoshme mjeteve të policisë, mjekësisë, si dhe personave me aftësi të kufizuara lëvizëse, të pajisura me sinjale të veçanta.

Kodi rrugor është miratuar në vitin 1998 dhe si i tillë është e nevojshme të rishikohet në lidhje me :

- (i) parashikimet për kushtet fizike dhe mendore për marrjen e lejen e drejtimit të mjetit, të cilat janë diskriminuese për një grup personash me aftësi të kufizuara, bazuar në parimin e përfshirjes dhe jo në një frymë përjashtuese që është vendosur si rregull;
- (ii) përmbajtjen e dispozitave për aksesueshmërinë për personat me aftësi të kufizuara, në mbështetje të legjislacionit në fuqi.

Ligji Nr. 8308, datë 18.3.1998 “Për transportet rrugore”, të ndryshuar,

i cili zbatohet për të gjitha llojet e transportit rrugor të udhëtarëve brenda vendit dhe pjesërisht jashtë territorit tokësor të Republikës së Shqipërisë nga transportues me seli në Republikën e Shqipërisë. Ligji (neni 85) parashikon që, "është e detyrueshme të kryhet përkujdesja dhe transporti me përparësi, kundrejt të gjitha lehtësive që jep ligji, për të gjitha subjektet që i përfitojnë këto lehtësi në transportin qytetës dhe jashtë qytetit, duke përcaktuar me shënim të veçantë edhe vendet e ndenjjes për ta. Udhëtarët që përfitojnë lehtësi me ligje të veçanta, duhet të paraqesin në çdo rast udhëtimi dokumentin që përcakton ligji për ta. Fondet për kompensimin e tarifës së transportit të kategorive të personave, që përfitojnë nga legjislacioni në fuqi për transportin qytetas, përballohet nga institucionet përgjegjëse, sipas ligjit. Masa, kriteret dhe procedurat për kompensimin e kësaj tarife përcaktohen me vendim të Këshillit të Ministrave.

Ligji ka nevojë për përmirësime: së pari duke përfshirë konceptin e aksesueshmërisë dhe vendosjen qartësisht të detyrimit për aplikimin e aksesueshmërisë, duke iu referuar të gjithë legjislacionit ekzistues që mbulon këtë fushë (Ligji për Përfshirjen dhe Aksesueshmërinë, VKM 1074 dhe VKM 1503); së dyti, duke qenë se legjislacioni ndryshon vazhdimisht (legjislacioni për vlerësimin e personave me aftësi të kufizuara të cilat lidhen me përfitimet që ata marrin, përfshirë edhe përfitimet e transportit), dhe planifikohet që të përcaktohen kriteret të reja të përfitimeve ose lehtësimeve nga personat me aftësi të kufizuara (jo vetëm ata që përfitojnë nga ligjet e veçanta siç ka parashikuar ky ligj) propozohet që parashikimi për lehtësime të jetë më i hapur (duke hequr kufizimin që rrjedh nga ligjet e veçanta) dhe të parashikohet shprehimisht ky rregullim në vendimin që pritet të miratohet nga Këshilli i Ministrave.

Ligji është pjesërisht në përputhje me KDPAK.

Udhëzimi Nr. 5627, datë 18.11.2016, "Për përcaktimin e kriterëve, rregullave dhe dokumentacionit për lëshimin e liçencave dhe çertifikatave për ushtrimin e veprimtarisë në transportin rrugor të udhëtarëve brenda vendit",

ka për qëllim përcaktimin e kriterëve, rregullave, afateve dhe dokumentacionin për dhënien e liçencave, çertifikatave në transportin rrugor të udhëtarëve brenda vendit, si dhe detyrimin e administratës shtetërore për trajtimin e kërkesave dhe dokumentacionit të paraqitur në përputhje me legjislacionin në fuqi. Vendimi parashikon që subjektet janë të detyruar të zbatojnë legjislacionin në fuqi për personat me aftësi të kufizuara dhe t'i krijojë sa më shumë lehtësira për transport kësaj kategorie udhëtarësh. Moszbatimi i legjislacionit në fuqi për transportin e personave me aftësi të kufizuara përbën shkelje të rëndë, e cila shkon deri në pezullimin ose heqjen e liçencës dhe, ose certifikatës së mjetit lëvizës.

Nuk vërehen mospërputhshmëri me KDPAK.

Udhëzimi Nr. 446, datë 10.5.2018 "Për kategorizimin, kushtet që duhet të plotësojë terminali i autobusëve, autorizimi, mënyra e mbajtjes së dokumentacionit, tarifrat dhe detyrimet e tjera të terminalit të autobusëve »

ka për qëllim të përcaktojë kategorizimin, kushtet që duhet të plotësojë terminali i autobusëve, autorizimi, mënyra e mbajtjes së dokumentacionit, tarifrat dhe detyrimet e tjera të terminalit të autobusëve. Ai parashikon disa dispozita për personat me aftësi të kufizuara, si për shembull infrastrukturë, tualete, asistencë, platforma të pjerrëta, informacion të përshtatur. Megjithatë, udhëzimi ka nevojë për përmirësime veçanërisht në drejtim të përmirësimit të terminologjisë së përdorur duke filluar nga përkufizimi i aksesueshmërisë, si edhe të harmonizimit me KDPAK dhe ligjet e aktet nënligjore për aksesueshmërinë (Ligji për Përfshirjen dhe Aksesueshmërinë, VKM Nr.

1074, datë 23.12.2015 “Për përcaktimin e masave për mënjanimin e pengesave në komunikim dhe infrastrukturë në ofrimin e shërbimeve publike për personat me aftësi të kufizuara dhe VKM 1503 datë 19.11.2008 për miratimin e rregullores “Për shfrytëzimin e hapësirave nga personat me aftësi të kufizuara”.

Informimi dhe komunikimi

Ligj Nr.9918, datë 19.5.2008 (i ndryshuar) “Për komunikimet elektronike në Republikën e Shqipërisë”,

rregullon veprimtarinë e mediave audiovizive dhe shërbimeve mbështetëse të tyre, mbi bazën e parimit të asnjansisë teknologjike në territorin e Republikës së Shqipërisë. Fushat ku zbatohet janë: transmetimet audiovizive lineare, transmetimet audiovizive jolineare dhe shërbimet mbështetëse të tyre, me përjashtim të medias së shkruar.

Ligji ka disa parashikime të mira për përfshirjen e personave me aftësi të kufizuara, duke përfshirë aksesin e personave me aftësi të kufizuara në përgjithësi, mbrojtjen e konsumatorëve me aftësi të kufizuara, akses publik telefonik, informimin e rregullt të personave me aftësi të kufizuara për shërbimet dhe produktet dhe konsultimin me persona me aftësi të kufizuara. Megjithatë atij i mungojnë disa masa më detyruese dhe gjithëpërfshirëse për sa i takon realizimi të aksesueshmërisë së plotë për personat me aftësi të kufizuara. Kështu, nevojitet të shtohet një përkufizimi i aksesueshmërisë në komunikime dhe personave me aftësi të kufizuara. Gjithashtu, aksesueshmëria në përdorimin e shërbimeve telefonike duhet të dalë si një detyrim që në krye të herës, (nen më vete) dhe jo si një kusht që duhet të vendoset nga AKEP ose kur ky i fundit e sheh të përshtatshme për t'u bërë.

Përveç përmirësimeve të mësipërme për plotësimin e përkufizimit të aksesueshmërisë dhe garantimit të saj për masave më detyruese, nuk evidentohen mospërputhshmëri me KDPAK.

Rregullore Për “Mbrojtjen e konsumatorëve dhe përdoruesve të shërbimeve të komunikimeve elektronike publike”,

ka për qëllim të sigurojë një mbrojtje më të mirë të konsumatorit dhe përdoruesve të tjerë fundorë të shërbimeve të komunikimeve elektronike publike nëpërmjet rregullave më të qarta për të drejtat e përdoruesve në marrëdhëniet me operatorët. Rregullorja përmban disa parashikime për konsumatorët me aftësi të kufizuara, megjithatë ka nevojë të sigurojë një përfshirje me të madhe të tyre. Rregullorja ka nevojë të përmirësohet në drejtim të përmirësimit të konceptit të aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara në shërbimet e komunikimit elektronike publike. Aksesueshmëria duhet të dalë e përkufizuara qartë dhe të shihet si një detyrim i të gjitha autoriteteve komunikuese. Duhet të zgjerohet dhe saktësohet gjithashtu aksesin në shërbimet e emergjencës dhe informacioni për identifikimin dhe vendndodhjen e numrit thirrës, përveç parashikimit të SMS-ve edhe për persona me aftësi të kufizuara dhe informacioni i transmetuar në përgjithësi sipas këtij ligji duhet të jetë i aksesueshëm.

Përveç rregullimeve të lartpërmendura, nuk janë evidentuar mospërputhshmëri me KDPAK.

Ligji Nr. 13/2016 “Për mënyrën e ofrimit të shërbimeve publike në sportel në Republikën e Shqipërisë”

përcakton rregullat për ofrimin e shërbimeve publike nga institucionet e administratës shtetërore për personat që banojnë dhe/ose që ushtrojnë aktivitetin e tyre në territorin e Republikës së Shqipërisë, përmes heqjes së pengesave administrative dhe ofrimit të tyre në mënyrë të shpejtë,

efikase, transparente dhe me cilësinë më të lartë. Ligji nuk përmban detyrime specifike për realizimin e aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara, edhe pse përmend parimin e aksesit dhe mosdiskriminimit. Në këtë drejtim, ka vend për përmirësim në lidhje me përfshirjen e aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara.

Është e nevojshme që në mënyrë që të respektohet parimi i qasjes duale, të shtohet një pikë e posaçme për sigurimin e aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara respektimi i legjislacionit mbi aksesueshmërinë nga ana e institucioneve të administratës shtetërore dhe të përfshihen elementët e aksesueshmërisë gjatë proceseve të standardizimit të shërbimeve të parashikuara në këtë ligj.

Përveç mungesës së përfshirjes së çështjeve të personave me aftësi të kufizuara në ligj, nuk evidentohen mospërputhshmëri të tjera me KDPAK.

Vendimi Nr. 673 dt. 22.11.2017 i Këshillit të Ministrave "Për riorganizimin e Agjencisë Kombëtare të Shoqërisë së Informacionit",

ka si qëllim kryesor ngritjen e Agjencisë Kombëtare të Shoqërisë së Informacionit, (AKSHI), i cili është institucion publik qendror, person juridik, me seli në Tiranë, në varësi të Kryeministrit. Ndër të tjera ky institucion është përgjegjës për: Promovimin e teknologjive të reja, hartimin e strategjive dhe plan veprimeve për zbatimin e politikave në fushën e teknologjisë së informacionit e të komunikimit elektronik e-GOV dhe zhvillimin e politikave e strategjive në sektorin e shoqërisë së informacionit dhe në veçanti të teknologjisë së informacionit dhe komunikimit, si dhe nxit investimet në këtë fushë. Gjithashtu AKSHI bashkërendon programe në fushën e SHI-së, si edhe jep kontribut në edukimin dhe nxitjen e përdorimit të TIK-ut nga publiku.

Ky vendim nuk ka përfshirë aspekte të aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara, çfarë sjell një mungesë vëmendjeje gjatë zbatimit të kompetencave që ai ka. Përmirësimi i këtij vendimi mund të përfshijë një pikë të veçantë në lidhje me miratimin e standardeve të aksesueshmërisë në TIK, e-shërbimeve, sisteme e aplikacione për personat me aftësi të kufizuara. Gjithashtu integrimi i teknologjive të përshtatura për personat me aftësi të kufizuara ndikon në përfshirjen më të madhe gjatë zbatimit të këtij vendimi për personat me aftësi të kufizuara. Gjithashtu një aspekt që duhet të përfshihet është edhe detyrimi për të prokuruar produkte të cilat përmbajnë në specifikimet teknike edhe detyrimin për të qenë të aksesueshme nga personat me aftësi të kufizuara. Përveç mungesës së përfshirjes direkte të personave me aftësi të kufizuara dhe aksesueshmërisë, nuk janë evidentuar mospërputhshmëri të tjera me KDPAK.

Ligji nr. 146/2014 "Për Informimin dhe Konsultimin Publik" datë

Rregullon të drejtën e njohjes me informacionin që prodhohet ose mbahet nga autoritetet publike dhe rregullat e parashikuara në këtë ligj kanë për qëllim garantimin e njohjes së publikut me informacion, në kuadër të ushtrimit të të drejtave dhe lirive të individit në praktikë, si dhe të formimit të pikëpamjeve për gjendjen e shtetit e të shoqërisë.

Ligji nuk përfshin në mënyrë specifike aksesueshmërinë e informacionit të përshtatur për personat me aftësi të kufizuara. Është e nevojshme që ligji të parashikojë të drejtën e aksesueshmërisë në informacionin e dhënë për personat me aftësi të kufizuara, përgjatë ligjit dhe vendosjen e detyrave për institucionet për ta siguruar atë.

Përveç mungesës së parashikimeve specifike për aksesueshmërinë në informacion të personave me aftësi të kufizuara, nuk evidentohen mospërputhshmëri me KDPAK.

Ky ligj gjithashtu rregullon procesin e njoftimit dhe të konsultimit publik të projektligjeve, projekt dokumenteve strategjike kombëtare dhe vendore, si dhe politikave me interes të lartë publik dhe përcakton rregullat procedurale që duhen zbatuar për të garantuar transparencën dhe pjesëmarrjen e publikut në proceset politikëbërëse dhe vendimmarrëse nga organet publike.

Ligji nuk ka përfshirë parimin e aksesueshmërisë gjatë proceseve të konsultimit apo dhënies së informacionit në formate të përshtatura. Në mënyrat e njoftimit dhe marrjes së informacioni është e rëndësishme që të jetë i përfshirë parimi i aksesueshmërisë. Gjithashtu ky parim duhet të parashikohet edhe gjatë organizimit të takimeve publike të parashikuara në këtë ligj.

Përveç mungesës së parashikimeve specifike për aksesueshmërinë në proceset e konsultimit të personave me aftësi të kufizuara, nuk evidentohen mospërputhshmëri me KDPAK.

Ligj Nr. 97/2013 "Për mediat audiovizive në Republikën e Shqipërisë"

rregullon veprimtarinë e mediave audiovizive dhe shërbimeve mbështetëse të tyre, mbi bazën e parimit të asnjësisë teknologjike dhe zbatohet për transmetimet audiovizive lineare, transmetimet audiovizive jolineare dhe shërbimet mbështetëse të tyre, me përjashtim të medias e shkruar.

Përmirësimet në këtë ligj realizohen në kuadrin e përfshirjes së parimit të aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara dhe përcaktimit të detyrimit të të gjitha mediave për transmetime të aksesueshme për persona me aftësi të kufizuara për programet më të ndjekura dhe ngjarjet me rëndësi të veçantë. Gjithashtu, koncepti i aksesueshmërisë duhet të përfshihet në përkufizimet e dhëna në ligj, duke vendosur theks të veçantë në gjuhën e shenjave, përdorimin e ikonave të njohura ndërkombëtarisht si "CC" për sub titrat dhe "AD" për përshkrimet audio, guidat e programeve, dekodimin për shfaqjen e shërbimeve të aksesueshme për personat me aftësi të kufizuara dhe të tjera. Mund të shtohet edhe aftësia e kufizuar si një nga grupet potencialisht të prekshme nga gjuha e urrejtjes.

Përveç problematikave të identifikuar më sipër, nuk evidentohen mospërputhshmëri.

Kodi i Transmetimit për Median Audiovizive

përfshin disa parashikime për personat me aftësi të kufizuara, por ato rezultojnë të pamjaftueshme për të adresuar në mënyrë të duhur aksesueshmërinë. Kodi duhet përmirësuar bazuar në Konventën për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara, veçanërisht në drejtim të përfshirjes së përkufizimit të personit me aftësi të kufizuara dhe aksesueshmërisë si edhe të respektimit të një modeli bashkëkohor të aftësisë së kufizuar dhe aksesueshmërisë.

Të shtohet një pikë për fëmijët me aftësi të kufizuara, ku të vendoset theksi në respektimin e diversitetit dhe fëmijëve me aftësi të kufizuara.

Detyrimet e OSHMA duhet të mos kufizohen vetëm të përkthimi në gjuhën e shenjave të paktën të një edicioni informativ, por duhet të mbulojnë sa më shumë programe, të theksohet që edicioni qendror informativ të jetë në gjuhën e shenjave si edhe të sigurojë aksesueshmëri në përgjithësi përmes gjuhës së shenjave ose titrave ose "captioning" për një kuotë të caktuar prej 30- 50% të programeve. Gjithashtu mund të lihet i hapur opsioni përdorim të një gjuhe të thjeshtë që të përfshihen edhe personat me aftësi të kufizuara në sferën intelektuale.

Përveç mangësive dhe problematikave të identifikuar më sipër, nuk evidentohen mospërputhshmëri me KDPAK.

Ligjet dhe aktet nënligjore të posaçme/sectoriale

Strehimi

Ligji Nr. 22/2018 “Për strehimin social”²¹,

ka si objekt përcaktimin e rregullave dhe procedurave administrative për mënyrat e planifikimit, sigurimit, administrimit dhe të shpërndarjes së programeve sociale për strehimin, me qëllim krijimin e mundësive për strehim të përshtatshëm dhe të përballueshëm, duke u mbështetur në aftësitë paguese të familjeve që kanë nevojë për strehim dhe në ndihmën e institucioneve shtetërore përgjegjëse.

Ligji garanton qasje të përshtatshme për personat me aftësi të kufizuara, të moshuarit dhe fëmijët, duke lehtësuar plotësimin e nevojave të veçanta të banimit për këto kategori, përparësi në trajtimin e rasteve në programe specifike, ndihmë gjatë procesit të aplikimit, banesa të specializuara, si edhe shërbime fizioterapie, mjekësore, komunitare etj.

Ligji përkufizon “Banesën e specializuar” si banesë me infrastrukturë të përshtatur dhe të aksesueshme për të plotësuar nevojat funksionale, shëndetësore dhe të sigurisë fizike, për grupet në nevojë.

Ligji përfshin gjithashtu “**Parimin e mos diskriminimit**” dhe specifikon “*Të drejtat që burojnë nga ky ligj i garantohen pa asnjë lloj diskriminimi çdo individ, pavarësisht nga gjinia, raca, ngjyra, feja, etnia, gjuha, identiteti gjinor, orientimi seksual, bindjet politike, fetare ose filozofike, gjendja ekonomike, arsimore, sociale, shtatzënia, përkatësia ose/dhe përgjegjësia prindërore, gjendja familjare ose martesore, gjendja civile, gjendja shëndetësore, predispozicionet gjenetike, aftësia e kufizuar, përkatësia në një grup të veçantë dhe çdo gjendje që sjell pasoja diskriminuese*”. Për këtë kategori banesash, ligji detyron pajisjen me infrastrukturën e nevojshme, të përshtatur dhe të aksesueshme për lehtësimin dhe sigurimin e marrjes së ndihmës së shpejtë mjekësore, si dhe të njoftimit në raste emergjencash. Ligji përcakton gjithashtu që në katet e para të këtyre banesave të parashikohen mjedise të nevojshme për fizioterapi, shërbime mjekësore, shërbime sociale, si dhe mjedise të përbashkëta për jetë komunitare.

Ligji duhet përmirësohet e të theksojë që të gjitha banesat (jo vetëm banesat sociale), ndërtesat apo programe të jenë të aksesueshme për personat me aftësi të kufizuara dhe të plotësojnë kriteret e legjislacionit mbi aksesueshmërinë, pavarësisht faktit nëse janë të specializuara ose jo²². Kjo mund të rregullohet duke ndërrhyrë përkatësisht në nenin "Parimet", duke shtuar aksesueshmërinë sipas legjislacionit për të gjitha programet. E rëndësishme është që të mos krijohen programe të veçanta aty ku nuk është e nevojshme, në përputhje me qasjen duale të KDPAK.

Përveç mungesës së përdorimit të qasjes duale, nuk ka mospërputhshmëri të tjera me KDPAK.

VKM Nr. 301, datë 15.4.2020 “Për normat e strehimit, si dhe kushtet e standardet për banesat sociale me qira që blihen në treg dhe banesat me kosto të ulët”

Ky vendim ka për qëllim të përcaktojë normën e strehimit për familjet që përfitojnë nga programet sociale të strehimit, kushtet dhe standardet për banesat sociale me qira që blihen në treg dhe standardet e banesave me kosto të ulët.

²¹ E drejta për strehim shihet edhe në kontekstin e së drejtës për standard adekuat jetese dhe shërbimesh shoqërore. Ne e kemi përdorur në mënyrë të vazhdueshme në kontekstin e aksesueshmërisë, por informacioni që jepet këtu vlen edhe për seksionin që ka lidhje me të drejtën për standard adekuat jetese.

²² Ligji për Strehimin Social ka garantuar përmes një sërë parimesh, si garantimi i qasjes të përshtatshme për personat me aftësi të kufizuara, të moshuarit dhe fëmijët dhe parimit të mos-diskriminimit që të gjitha programet që ofrohen në bazë të këtij ligji, ku me prioritet trajtohen ndër grupime të tjera edhe personat me aftësi të kufizuara dhe që këto programe janë të aksesueshme, duke vendosur theksin mbi infrastrukturën. Gjithashtu, ligji ka parashikuar banesa të specializuara për grupime në nevojë, ku gjithashtu përfshihen persona me aftësi të kufizuara.

Ky vendim parashikon që kur në përbërje të familjes ka një a më shumë persona me aftësi të kufizuara, norma e strehimit për personin e parë është 40m² dhe për çdo person shtesë, sipërfaqja neto shtohet me 10m² dhe llogaritet sipas formulës së përcaktuar në VKM.

Në vendim parashikohet gjithashtu që banesat të jenë të pajisura me ashensorë të përshtatshëm për të garantuar akses nga persona me aftësi të kufizuara, në masën një ashensor për jo më shumë se 75 njësi banimi. Për siguri evakuimi, do të ishte mirë që apartamentet për personat me aftësi të kufizuara në të gjitha rastet (edhe në ndërtesat me ashensor), të parashikohen në katet e poshtme të tyre. Ky vendim shfaq disa problematika mbasi përveç shtesës në sipërfaqe (afërsisht 10m²/person me aftësi të kufizuara) nuk përmban elemente të aksesueshmërisë sipas VKM 1503 datë 2008 “Për miratimin e rregullores për shfrytëzimin e hapësirave nga Personat me Aftësi të Kufizuara”. Një problematikë e tillë vërehet edhe në standardet e banesave miratuar me VKM Nr. 626 datë 15.7.2015 “Për miratimin e normave të projektimit të banesave”.

Përveç rregullimeve të mësipërme, nuk evidentohen mospërputhshmëri me KDPAK.

VKM Nr. 626 datë 15.7.2015 “Për miratimin e normave të projektimit të banesave”, Standardet kombëtare të projektimit të banesave ALS-P-NJHND-1501

Në këto standarde (në pikën 2.17) jepet përkufizimi “*Pengesa arkitektonike, janë të gjitha vështirësitë që pengojnë lëvizjen e plotë të personave përherë ose përkohësisht, në kushte lëvizjeje të kufizuara ose që lëvizin me karrige me rrota*”. Ky është një përkufizim i cunguar në lidhje me përkufizimin në ligjin “Për përfshirjen dhe aksesueshmërinë”

Në këtë kontekst nuk reflektohen në këtë standard edhe kërkesat e aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara në të gjithë dimensionet e saj, por vetëm me një shtesë me 10m², në sipërfaqen e banimit të apartamenteve. Në kapitujt në vijim ku jepen standardet për njësitë hapësinore të veçanta (hapësira e ndenjes, e gatimit, etj.), dokumenti përcakton “*Këto standarde nuk mbulojnë nevojat e personave me aftësi të kufizuara, të cilat janë të shprehura në VKM Nr. 1503 datë 19.11.2008 “Për shfrytëzimin e hapësirave nga personat me aftësi të kufizuara*”. Gjithashtu ky standard rekomandon “*Projektimi i hapësirave të lëvizjes, distancat, përmasat etj. lidhur me plotësimin e kushteve normale për personat me aftësi të kufizuara, do t’i referohen dispozitave ligjore dhe nënligjore në fuqi “Për shfrytëzimin e hapësirave nga personat me aftësi të kufizuara*”.

Kufizimi i kërkesave dhe standardeve të aksesueshmërisë vetëm me shtesën në sipërfaqe, si edhe referenca në VKM Nr. 1503 datë 19.11.2008 “*Për shfrytëzimin e hapësirave nga personat me aftësi të kufizuara*” për projektimin e hapësirave të lëvizjes, distancat, përmasat etj. lidhur me plotësimin e kushteve normale për personat me aftësi të kufizuara, nuk garanton zbatimin e kërkesave dhe standardeve të aksesueshmërisë sipas përcaktimeve në KDPAK dhe legjislacionit shqiptar në zbatim të saj.

Standardet e banesave duhet të rishikohen duke integruar në standard kërkesat e VKM Nr. 1074, datë 23.12.2015 “*Për përcaktimin e masave për mënjanimin e pengesave në komunikim dhe infrastrukturë në ofrimin e shërbimeve publike për personat me aftësi të kufizuara*” dhe VKM Nr. 1503 datë 19.11.2008 “*Për shfrytëzimin e hapësirave nga personat me aftësi të kufizuara*”

*²³Nga një informacion i fundit. Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë, përgjegjëse për hartimin e standardeve, po punon për hartimin e standardeve të reja për banesat.

Edukimi - Arsimi

²³ Sipas informacionit të mbledhur nga ekspertet, por nuk është e vërtetuar.

Nr. 69/2012 “Për sistemin arsimor parauniversitar në republikën e Shqipërisë”, i ndryshuar me ligjin nr. 56/2015 dhe ligjin nr. 48/2018

ka disa parashikime për aspekte të caktuara të aksesueshmërisë, por duhet të shtohet një detyrim mbi aksesueshmërinë e institucioneve arsimore dhe të sigurohet një gjithë përfshirje më efektive.

VKM Nr. 319, datë 12.4.2017 “Për miratimin e standardeve të projektimit të shkollave”, përcakton shkollat gjithëpërfshirëse si shkollat që integrojnë fëmijët me aftësi të kufizuara, si edhe definon në terminologjinë arkitektonike/inxhinierike “Komoditeti i përshtatshmërisë: Kushtet për përdorim të hapësirave nga nxënësit me aftësi të kufizuara”

Standardet japin shumë pak informacione për zbatimin e kërkesave dhe standardeve të aksesueshmërisë bazë për persona me aftësi të kufizuara si në rastin e tualeteve “për të gjitha kategoritë e shkollave duhet të ketë minimum një nyje ËC-je për këta persona. Për informacione të mëtejshme referojuni VKM 1503 datë 19.11.1998 për miratimin e rregullores “Për shfrytëzimin e hapësirave nga personat me aftësi të kufizuara” dhe për elementët e tjerë të projektimit të shkollave referohuni VKM Nr. 626 datë 15.07.2015 “Normativat e projektimit të banesave”. Për personat me aftësi të kufizuara referohuni VKM 1503 datë 19.11.1998 për miratimin e rregullores “Për shfrytëzimin e hapësirave nga personat me aftësi të kufizuara”

Në këto standarde ka një kapitull të veçantë për projektimi për persona me nevoja të veçanta, ku përcaktohet: Projektimi i ndërtesave shkollore duhet të sigurojë qasjen e papenguar, lëvizjen, qëndrimin dhe mësim nxënien e nxënësve me nevoja të veçanta, referuar legjislacionit përkatës për këtë kategori. Prandaj projektuesit duhet të bazohen në këtë legjislacion por edhe në udhëzues ku janë paraqitur kushtet teknike më specifike për ndërtesat shkollore. Llojet e nevojave të veçanta për të cilat mund të përkujdesemi në një shkollë standarde do të përkufizohen për arsye praktike, në ato me nevoja të veçanta në lëvizje, humbje të dëgjimit që korrigohet me pajisje për dëgjim dhe humbje e pjesshme ose e tërësishme e të parit, pas trajnimit të përshtatshëm. Për pjesëmarrjen e kategorisë së fundit në të gjitha aktivitetet shkollore të mësimdhënies ose të mësim nxënies projektuesit për një informacion të plotë duhet t’i referohen VKM 1503 datë 19.11.1998 për miratimin e rregullores “Për shfrytëzimin e hapësirave nga personat me aftësi të kufizuara”

Ky kapitull në vijim jep disa përmasa dhe tregues për hapësirat e nevojshme për përdorim nga PAK, por nuk janë të mjaftueshme për garantimin e aksesueshmërisë në të gjitha dimensionet e saj.

Standardet duhet të plotësohen me informacionet e nevojshme për të garantuar aksesueshmërinë bazë për të gjitha kategoritë e personave me aftësi të kufizuara në zbatim të VKM Nr. 1074, datë 23.12.2015 “Për përcaktimin e masave për mënjanimin e pengesave në komunikim dhe infrastrukturë në ofrimin e shërbimeve publike për personat me aftësi të kufizuara” dhe VKM 1503 datë 19.11.1998 për miratimin e rregullores “Për shfrytëzimin e hapësirave nga personat me aftësi të kufizuara”

Ministria e Arsimit ka miratuar edhe një **Udhëzues për projektimin e ndërtesave shkollore, normat dhe standardet**, por në krye të tij thuhet “Standardet dhe udhëzimet e paraqitura në këtë udhëzim nuk duhet të konsiderohen si rregulla të detyrueshme, por më shumë si rekomandime që

mund të modifikohen për t'iu përshtatur kushteve specifike, siç janë dimensionet e hapësirave dhe topografia apo mundësitë e zgjerimit të shkollës”.

VKM Nr. 159, datë 1.3.2017 “Për miratimin e standardeve të kopshteve”

në kapitullin 2.1 termat dhe përkufizimet përcaktohet “asnjë fëmijë nuk diskriminohet nga frekuentimi i kopshtit si pasojë e paaftësisë fizike, gjinisë, racës apo etnisë”.

Në fund të përshkrimit për secilin mjedis (kapitulli 5, si të organizohet hapësira e kopshtit) citohet “*këto standarde nuk mbulojnë nevojat e personave me aftësi të kufizuar, të cilat janë shprehur në VKM 1503, datë 19.11.2008, “Për personat me aftësi të kufizuara”.*

Në hapësirën e tualeteve përcaktohet që minimalisht duhet të ketë një paradhomë me lavaman për të rritur dhe dy ËC, një normale dhe tjetra për personat me aftësi të kufizuar (sipas VKM 1503, datë 19.11.2008, “Për personat me aftësi të kufizuara”).

Në hapësirën e shërbimeve higjienike dhe gatimit gjithashtu citohet “*këto standarde nuk mbulojnë nevojat e personave me aftësi të kufizuar, të cilat janë shprehur në VKM 1503, datë 19.11.2008, “Për personat me aftësi të kufizuara”.* Ky standard zbatohet në kopshtit shtetërore dhe private.

Në kopshte apo ambiente shkollore (kapitulli 10” citohet “për persona me nevoja të veçanta duhet që të parandalohet kontakti i përdoruesve të këtyre mjediseve me sipërfaqe emetuese të nxehtësisë më të lartë se 43°C, duke përdorur forma të ndryshme të mbrojtjes”. Gjithashtu këto ambiente që do të shërbejnë për nxënës me nevoja të veçanta të cilët mund të jenë pak më të ndjeshëm ndaj temperaturave të ulëta, temperaturat e rekomanduara sipas ambienteve në tabelë mund të jenë 1 ose 2°C më të larta.

gjithashtu në këto standarde ka një kapitull të veçantë (kapitulli 11 - aksesibiliteti i pak / barrierat arkitektonike) ku citohet “Për një informacion të plotë projektuesit duhet t’i referohen: Udhëzues në ndihmë të specialistëve projektues dhe zbatues në fushën e ndërtimit Bazuar në Rregulloren “Për shfrytëzimin e hapësirave nga ana e personave me aftësi të kufizuar” Miratuar nga Këshilli i Ministrave me Vendimin Nr.1503, datë 19.11.2008”.

Vetëm në shkallët përcaktohet “Për personat me aftësi të kufizuar referohuni VKM, Nr. 1503, Dt. 19.11.2008, Për miratimin e rregullores “ Për shfrytëzimin e hapësirave nga ana e personave me aftësi të kufizuar”.

Standardi duhet të plotësohet me informacionet e nevojshme për të garantuar aksesueshmërinë bazë për të gjitha kategoritë e personave me aftësi të kufizuara në zbatim të VKM Nr. 1074, datë 23.12.2015 “Për përcaktimin e masave për mënjanimin e pengesave në komunikim dhe infrastrukturë në ofrimin e shërbimeve publike për personat me aftësi të kufizuara” dhe VKM 1503 datë 19.11.1998 për miratimin e rregullores “Për shfrytëzimin e hapësirave nga personat me aftësi të kufizuara”.

VKM Nr. 530, datë 20.7.2016 Për miratimin e standardeve të projektimit të çerdheve,

ashtu si në standardet e kopshteve, për të gjitha njësitë hapësinore përbërëse të hapësirës së çerdheve, ky standard përcakton: për personat me aftësi të kufizuar referohuni VKM, Nr. 1503, Dt. 19.11.2008, për miratimin e rregullores “Për shfrytëzimin e hapësirave nga ana e personave me aftësi të kufizuar” (kapitullin 5 “si të organizohet hapësira e çerdheve, fusha e veprimt). Të njëjtat përcaktime janë në kapitullin 11 aksesibiliteti i PAK/barrierat arkitektonike “Për një informacion të plotë projektuesit duhet t’i referohen: Udhëzues në ndihmë të specialistëve projektues dhe zbatues në fushën e ndërtimit Bazuar në Rregulloren “Për shfrytëzimin e hapësirave

nga ana e personave me aftësi të kufizuar” miratuar nga Këshilli i Ministrave me Vendimin Nr.1503, datë 19.11.2008. Në kapitullin 12 shkallët përcaktohet “Për personat me aftësi të kufizuar referohuni VKM, Nr. 1503, Dt. 19.11.2008, Për miratimin e rregullores “ Për shfrytëzimin e hapësirave nga ana e personave me aftësi të kufizuar”.

Standardi duhet të plotësohet me informacionet e nevojshme për të garantuar aksesueshmërinë bazë për të gjitha kategoritë e personave me aftësi të kufizuara në zbatim të VKM Nr. 1074, datë 23.12.2015 “Për përcaktimin e masave për mënjanimin e pengesave në komunikim dhe infrastrukturë në ofrimin e shërbimeve publike për personat me aftësi të kufizuara” dhe VKM 1503 datë 19.11.1998 për miratimin e rregullores “Për shfrytëzimin e hapësirave nga personat me aftësi të kufizuara”

VKM Nr. 682, datë 29.7.2015 "Për përdorimin e fondeve publike për transportimin e punonjësve arsimorë që punojnë dhe të nxënësve që mësojnë jashtë vendbanimit"

Vendimi përcakton që transporti i disa mësuesve dhe nxënësve i sigurohet transporti falas. Nga ky vendim përfitojnë nxënësit të arsimit parauniversitar me aftësi të kufizuara që gëzojnë statusin ligjor të invalidit, që nuk shikojnë, që nuk dëgjojnë, invalidit paraplegjik dhe invalidit tetraplegjik. Vendimi nuk ka parashikuar personat me aftësi të kufizuara të tjera, si ata me aftësi të kufizuara mendore për shembull, apo të tjerë të cilët nuk përfitojnë sipas statuseve të mësipërme. Gjithashtu në këtë vendim nuk është parashikuar edhe detyrimi për sigurimin e aksesueshmërisë dhe asistencës së nevojshme.

Vendimi ka nevojë të rishikohet në përputhje me VKM Nr. 1074, datë 23.12.2015 “Për përcaktimin e masave për mënjanimin e pengesave në komunikim dhe infrastrukturë në ofrimin e shërbimeve publike për personat me aftësi të kufizuara”

Ligji nr. 80/2015 për Arsimin e Lartë në Republikën e Shqipërisë

Ky ligj nuk ka parashikime për studentët me aftësi të kufizuara. Ka disa vendime të Këshillit të Ministrave që lehtësojnë tarifat e arsimit për studentët me aftësi të kufizuara²⁴, por vetë ligji nuk përmban parashikime për lehtësira, për aksesueshmërinë apo procedura të përshtatura pranimit dhe trajtimit në arsimin e lartë. Është e rëndësishme që të integrohen në këtë ligj parimi i aksesueshmërisë dhe standardet e cilësisë që lidhen me të, përkufizime të studentëve me aftësi të kufizuara, si edhe të përcaktohen detyrat dhe përgjegjësitë e institucionit për të garantuar aksesueshmërinë. Aksesueshmëria duhet të mbulojë të gjitha aspektet, përfshirë këtu aksesueshmërinë në mjedise, dhe atë në programet arsimore dhe shërbimet e ndryshme që ofrojnë shkollat. Në këtë kuptim përfshirja e konceptit të përshtatjes së arsyeshme që vjen si detyrim nga Ligji për Mbrojtjen nga Diskriminimi është e nevojshme.

VKM Nr. 89, datë 14.2 2018 “Për miratimin e kushteve dhe përcaktimin e rregullave për transportin rrugor të nxënësve të arsimit parashkollor, profesional parauniversitar dhe të studentëve”,

rregullon shërbimet e transportit për nxënësit dhe studentëve në sistemin parauniversitar. Në të mungojnë krejtësisht parashikimet për transport të aksesueshëm për nxënësit dhe studentët me aftësi të kufizuara.

²⁴ Lehtësim nga tarifat e studimit në institucionet publike të arsimit të lartë, bazuar në VKM. Nr 269, datë 29/03/2017. Bursa gjatë studimeve në institucionet publike të arsimit të lartë bazuar në VKM. Nr. 903, datë 21/12/2016 i ndryshuar;

Edhe pse ekziston një legjislacion i posaçëm që parashikon akses edhe në fushën e transportit dhe kryesisht 93/2014 “Për përfshirjen dhe aksesueshmërinë” dhe VKM Nr. 1074, datë 23.12.2015 “Për përcaktimin e masave për mënjanimin e pengesave në komunikim dhe infrastrukturë në ofrimin e shërbimeve publike për personat me aftësi të kufizuara”, sërish gjejmë të domosdoshme të theksojmë integrimin e tij në këto vendime, të cilat nuk i referohen këtij legjislacioni, as në tekstet e vendimeve dhe as gjatë zbatimit të tyre.

Përmirësimet duhet të përfshijnë aksesueshmërinë e mjeteve të transportit, konkretisht përfshirjen në kriteret apo kushtet që duhet të plotësojnë këto mjete, si edhe format e tjera të asistencës së nevojshme.

Vendimi Nr. 418, datë 10.5.2017 “Për standardet, kriteret dhe procedurat për hapjen, riorganizimin, ndarjen, bashkimin ose mbylljen e Institucioneve të Arsimit të Lartë dhe të degëve të tyre”,

parashikon standardet që duhet të plotësojnë subjektet që kërkojnë pranë MAS hapjen e institucioneve të arsimit të lartë. Në këtë vendim mungojnë krejtësisht standardet e aksesueshmërisë për studentët me aftësi të kufizuara dhe referencat në bazën ligjore ekzistuese²⁵.

Është e nevojshëm një parashikim i veçantë i përfshirjes së aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara.

Ligji Nr. 75/2019, datë 4.11.2019 “Për rininë”

ka si objekt mbrojtjen e të drejtave të rinjve në mënyrë gjithëpërfshirëse, krijimin e kushteve të nevojshme për aktivizimin, pjesëmarrjen dhe mbështetjen e të rinjve, përcaktimin e funksioneve dhe kompetencave të institucioneve në nivel qendror dhe vendor, si dhe bashkëpunimin me organizatat që ushtrojnë veprimtari në fushën e rinisë. Në nenin 3, c “Përkufizime” ligji përcakton “Hapësira rinore e sigurt” është çdo hapësirë ku ushtrojnë veprimtari të rinjtë dhe që plotësojnë standardet e përcaktuara në legjislacionin për planifikimin dhe zhvillimin e territorit. Në rastin e të rinjve me aftësi të kufizuara, këto hapësira duhet të zbatojnë elementet e përshtatjes së arsyeshme, në përputhje me shkallën dhe llojin e aftësisë së kufizuar. Ligji gjithashtu thekson në nenin 4, a) parimin e barazisë dhe të mosdiskriminimit, të sanksionuara nga Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë, aktet e tjera ndërkombëtare të ratifikuara nga Republika e Shqipërisë dhe legjislacioni në fuqi. Ligji krijon Këshillin Kombëtar dhe Këshillin vendor të rinisë. Përveç referencave të sipërcituara, ligji nuk ka përcaktime të tjera për zbatimin e detyrueshëm të aksesueshmërisë në mjedis, infrastrukturë/shërbime dhe informacion e komunikim për aktivitetet e ndryshme të rinisë. Ligji ka nevojë për përmirësime në drejtim të përfshirjes së kërkesave të aksesueshmërisë përcaktime të tjera për zbatimin e aksesueshmërisë mbështetur në kuadrin ligjor përkatës. Përfshirja në këshillin kombëtar dhe vendor të rinisë të PAK dhe/ose organizatave në mbështetje të tyre, do të ndikonte pozitivisht në hartimin dhe zbatimin e politika në mbështetje të të rinjve me aftësi të kufizuara.

Ligji Nr. 79/2017 “Për sportin”

(ndryshuar me ligjin nr. 105/2020, datë 29.7.2020) përveç përcaktimeve në nenin 7 pika 3 ku përcaktohet “Shteti nxiti dhe mbështet përfshirjen në veprimtari sportive të personave me aftësi të

²⁵ Ligji për Përfshirjen dhe Aksesueshmërinë, Vendimi Nr. 1074, datë 23.12.2015 "Për përcaktimin e masave për mënjanimin e pengesave në komunikim dhe infrastrukturë në ofrimin e shërbimeve publike për personat me aftësi të kufizuara", Vendimi Nr.1503, datë 19.11.2008 Rregulloren "Rregullore për shfrytëzimin e hapësirave nga ana e personave me aftësi të kufizuara zbatimi i rregullave për eliminimin e barrierave arkitektonike në banesat, hapësirat dhe shërbimet publike"

kufizuar, si dhe ndihmon nëpërmjet sportit integrimin e tyre në jetën shoqërore”, nuk ka asnjë përcaktim tjetër në lidhje me zbatimin e kërkesave të aksesueshmërisë në mbështetje të KDKPAK dhe VKM Nr. 1074, datë 23.12.2015 “Për përcaktimin e masave për mënjanimin e pengesave në komunikim dhe infrastrukturë në ofrimin e shërbimeve publike për personat me aftësi të kufizuara”

Punësimi

Ligji nr. Nr.7961 datë 12.7.1995, Kodi i Punës në Republikën e Shqipërisë

ka përfshirë detyrimin e përshtatjes së arsyeshme sipas rasteve. Një risi pozitive e tij ka të bëjë me zhvendosjen e barrës së provës tek i paditur. Sa i përket procedurës së ankimimit, Kodi i Punës parashikon ndjekjen e procedurës sipas Ligjit Nr. 10221 datë 14.02.2010 “Për mbrojtjen nga diskriminimi”

Në lidhje me vendin e punës, kodi ka parashikuar që, *“për aq sa është e mundur, punëdhënësi respekton rregullat për shfrytëzimin e hapësirave në vendin e punës nga ana e personave me aftësi të kufizuara”*. Ky parashikim mund të bjerë ndesh me KDKPAK, pasi duket sikur nuk e vendos si detyrim aksesueshmërinë dhe standardet e saj të parashikuara në legjislacionin shqiptar. Shprehja *“për aq sa është e mundur”* do të nënkuptonte për sa kohë nuk përbën barrë të tepruar nga pikëpamja infrastrukturore, procedurale apo ekonomike. Punëdhënësi duhet të ketë të aksesueshëm vendin e punës, pavarësisht faktit nëse punon apo jo një person me aftësi të kufizuara. Përshtatja e arsyeshme bëhet rast pas rasti, kur aksesueshmëria si detyrim ligjor për të gjithë, nuk arrin të adresojë plotësisht nevojat dhe specifikat që ka një person me aftësi të kufizuara në një rast konkret. Gjithsesi Kodi i Punës ka nevojë për përmirësime në drejtim të aksesueshmërisë dhe përshtatjes së arsyeshme në zbatim të legjislacionit të miratuar në përputhje me KDKPAK.

VKM Nr. 199, datë 3.5.1995 “Për lehtësitë që u krijohen invalidëve në ndërtimet publike”,

përcakton që të gjitha ndërtimet e reja publike që realizohen pas hyrjes në fuqi të ligjit nr. 7889, datë 14.12.1994 “Për statusin e invalidit” dhe të këtij vendimi, duhet të ofrojnë kushte të përshtatshme përdorimi dhe për invalidët, që mënjanojnë barrierat arkitektonike. VKM-ja ngarkon personat fizikë e juridikë që hartojnë projekte për ndërtime publike (spitale, shtëpi pushimi, shkolla), në mjediset e jashtme të këtyre ndërtimeve, parashikojnë kushte që mbajnë parasysh interesat e invalidëve dhe të personave me aftësi të kufizuara. Ky vendim ngarkon institucionet përgjegjëse si dhe gjithë institucionet projektuese e zbatuese, publike e private për zbatimin e këtij vendimi.

Vendimi është miratuar para miratimit të miratimit të KDKPAK dhe si i tillë nuk përmbush standardet në lidhje me fjalorin e përdorur (invalid), si edhe e konsideron aksesueshmërinë vetëm në aspektin e mënjanimin të barrierave arkitektonike.

Ka ardhur koha për miratimin e një VKM-je të re në përputhje me KDKPAK dhe VKM Nr. 1074, datë 23.12.2015 “Për përcaktimin e masave për mënjanimin e pengesave në komunikim dhe infrastrukturë në ofrimin e shërbimeve publike për personat me aftësi të kufizuara”

Turizmi dhe arkeologjia

Ligji Nr. 27/2018 “Për trashëgiminë kulturore dhe muzetë”

ka si qëllim ruajtjen, mbrojtjen, vlerësimin dhe administrimin e trashëgimisë kulturore kombëtare, trashëgimisë kulturore muzeore, peizazhit, si kontribues në ruajtjen e kujtesës

kombëtare, përfaqësimit material dhe të dukshëm të identitetit kombëtar, si shprehje e vlerave kulturore, si dhe nxitjen e zhvillimit kulturor në vend, duke siguruar dhe parandalimin e trajtimit të paligjshëm të objekteve kulturore. Objekti i ligjit është përcaktimi i rregullave, procedurave dhe autoriteteve shtetërore përgjegjëse për ruajtjen, mbrojtjen, vlerësimin, administrimin e pasurive e të vlerave të trashëgimisë kulturore, trashëgimisë kulturore muzeore, si dhe vlerave kombëtare të peizazhit, pavarësisht vendndodhjes së tyre në territorin e Republikës së Shqipërisë. Neni përcakton që strukturat e qeverisjes qendrore e vendore dhe subjektet private krijojnë kushte për garantimin e aksesit të barabartë të publikut tek vlerat kulturore.

Kjo është e pamjaftueshme për të garantuar aksesin e personave me aftësi të kufizuara në vlerat kulturore.

Ligji duhet të përmirësohet në drejtim të përfshirjes së kërkesave dhe standardeve të aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara, duke ndërhyrë në veçanti në Nenin 167 “Shërbime për publikun”, Neni 176 “shërbimet në muze” dhe Nenin 233 “Aksesi për publikun në muze”, sipas përcaktimeve në VKM Nr. 1074, datë 23.12.2015 “Për përcaktimin e masave për mënjanimin e pengesave në komunikim dhe infrastrukturë në ofrimin e shërbimeve publike për personat me aftësi të kufizuara” dhe VKM 1503 datë 19.11.1998 për miratimin e rregullores “Për shfrytëzimin e hapësirave nga personat me aftësi të kufizuara”

Vendimi Nr. 711 datë 12.10.2016 për miratimin e rregullores ”Për kushtet dhe kriteret për projektimin dhe ndërtimin e strukturave akomoduese”,

përcakton krijimin e lehtësirave në lëvizjen e njerëzve me aftësi të kufizuara në ambientet e strukturave akomoduese dhe krijimin e lehtësirave në komunikim, si kriteret për projektimin dhe ndërtimin e strukturave akomoduese. Në vijim VKM përcakton që ndërtesat e strukturat akomoduese projektohen dhe ndërtohen me qëllim që të gjithë klientëve dhe vizitorëve të siguruar hyrjen me anë të mjeteve të sigurta, të rehatshme dhe lehtësisht të përdorshme në të gjithë ndërtesën. Në hotele duhet të garantohet që një pjesë e dhomave të jetë e pajisur që të garantojë përdorimin e mjeteve nga personat me aftësi të kufizuara. Edhe ky vendim nuk ka dispozita të mjaftueshme për të garantuar aksesueshmërinë për personat me aftësi të kufizuara.

VKM ka nevojë për përmirësime sipas përcaktimeve në KDPAK dhe VKM Nr. 1074, datë 23.12.2015 “Për përcaktimin e masave për mënjanimin e pengesave në komunikim dhe infrastrukturë në ofrimin e shërbimeve publike për personat me aftësi të kufizuara”.

Ligji Nr.8098, datë 28.03.1996 “Për statusin e të verbrit”

rregullon statusin ligjor dhe të drejtat e personave me aftësi të kufizuara në shikim. Ligji përmban parashikime specifike vetëm për personat e verbër dhe terminologjia e tij nuk është në përputhje me KDPAK dhe legjislacionin shqiptar në zbatim të saj.

Ligji ka nevojë për përmirësime në drejtim të terminologjisë që përdoret dhe rregullimit të procedurave në mënyrë më të detajuar për sigurimin e aksesueshmërisë në mjediset publike dhe në rrugë. Gjithashtu koncepti i aksesueshmërisë për të verbrit duhet të përfshihet dhe të shtjellohet në mënyrë të detajuar.

Ligji Nr.7889, datë 14.12.1994 “Për statusin e invalidit të punës”

përcakton përfitimet e invalidëve të punës. Statusi ka parashikime për të drejtat dhe përfitimet e grupimit të invalidëve të punës (persona që janë me aftësi të kufizuara vetëm nga shkaqe që

lidhen me punësimin e tyre). Terminologjia dhe kërkesat për garantimin e aksesueshmërisë për këtë kategori nuk janë në përputhje me KDKPAK.

Ligji ka nevojë të përmirësohet në drejtim të terminologjisë dhe përfshirjes së aksesueshmërisë si e drejtë e invalidëve të punës, sipas përcaktimeve në ligjin “Për përfshirjen dhe aksesueshmërinë” dhe VKM Nr. 1074, datë 23.12.2015 “Për përcaktimin e masave për mënjanimin e pengesave në komunikim dhe infrastrukturë në ofrimin e shërbimeve publike për personat me aftësi të kufizuara”

Monitorimi, kontrolli dhe zbatimi

Ligji Nr. 8402, date 10.9.1998 "Për kontrollin dhe disiplinimin e punimeve të ndërtimit"

sanksionon që projektimi, mbikëqyrja, zbatimi dhe kolaudimi i punimeve për strukturat e ndërtuara në Republikën e Shqipërisë, kontrollohen dhe disiplinohen në bazë të dispozitave të këtij ligji. Ligji nuk përmban parashikime specifike për personat me aftësi të kufizuara dhe aksesueshmërinë. Ky ligj është i detyrueshëm të zbatohet për të gjitha projektimet dhe zbatimet e punimeve të ndërtimit, ndaj duhet të jetë në përputhje me përcaktimet në ligjin Nr. 93/2014, “Për përfshirjen dhe aksesueshmërinë e personave me aftësi të kufizuara”. Ligji duhet të përmirësohet në drejtim të terminologjisë dhe të plotësohet me kërkesat e aksesueshmërisë në (i) përgjegjësitë e zbatuesit të punimeve dhe (ii) dokumentacionin që provon plotësimin e kritereve të aksesueshmërisë sipas nenit 23 të Vendimit Nr.1503, datë 19.11.2008 për miratimin e rregullores “Për shfrytëzimin e hapësirave nga ana e personave me aftësi të kufizuar” në të cilin përcaktohen rregullat për eliminimin e barrierave arkitektonike në banesat, hapësirat dhe shërbimet publike.

Në ligj mungojnë parashikimet për sigurimin e aksesueshmërisë sipas KDKPAK.

Ligji Nr. 9780, datë 16.7.2007 "Për inspektimin e ndërtimit"

Ky ligj ka për qëllim të sigurojë respektimin e normave, standardeve dhe legjislacionit në fushën e ndërtimit, urbanistikës dhe rezervave ujore, në të gjithë territorin e vendit, në mënyrë të decentralizuar dhe në përputhje me parimin e subsidiaritetit, në bazë të ndarjes administrative. Ligji nuk ka parashikime për zbatimin e kërkesave të aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara.

Në detyrat e inspektoratit ndërtimor e urbanistik të bashkisë/komunës nevojitet të shtohen, normat e aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara.

Në detyrat e Inspektoratit Ndërtimor e Urbanistik Kombëtar, nevojitet të shtohet një pikë mbi inspektimin e zbatimit të normave të aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara.

Në këtë vendim mungojnë parashikimet për sigurimin e aksesueshmërisë sipas KDKPAK.

Ky vendim është shfuqizuar dhe është zëvendësuar me Inspektoriatin e Mbrojtjes së Territorit.

Vendimi Nr. 893, datë 4.11.2015, “Për organizimin dhe funksionimin e Inspektoratit

Misioni i këtij inspektorati është kontrolli, mbrojtja e territorit dhe e mjedisit nga ndërtimet e zhvillimet e kundërligjshme apo në shkelje të kushteve të lejeve, duke garantuar një zhvillim të qëndrueshëm e të sigurt në fushën e zhvillimit, planifikimit, mbrojtjes së territorit, disiplinimit të punimeve në ndërtim, produkteve të ndërtimit, si dhe në fushën e menaxhimit të integruar të burimeve ujore. Në vendim mungojnë parashikime specifike për respektimin e kërkesave dhe standardeve të aksesueshmërisë.

VKM duhet të përmirësohet në lidhje me misionin e inspektoriatit, duke përfshirë garantimin e aksesueshmërisë gjatë realizimit të përgjegjësive. Më specifikisht në funksionet IKMT-së të parashikuara për kryeinspektorin dhe inspektorët, së bashku me sigurimin e zbatimit të akteve

ligjore e nënligjore që rregullojnë veprimtarinë në nivel qendror dhe rajonal të ligjeve e akteve nënligjore mbi ndërtimet e kundërligjshme, të shtohet edhe detyrimi për të siguruar aksesueshmërinë për personat me aftësi të kufizuara në zbatim të nenit 45/1 të ligjit “Për planifikimin dhe zhvillimin e territorit”.

Vërehet një problem në lidhje me këtë VKM, pasi Inspektoriati i Kombëtar dhe Vendor i Mbrojtjes së Territorit është ngritur në zbatim të ligjit “Për prishjen e ndërtimeve të jashtëligjshme” dhe varet nga Ministria e Brendshme. Nuk ka një strukturë të ngritur në bazë të ligjit “Për planifikimin dhe Zhvillimin e Territorit”. Në se do të mbetet vetëm kjo strukturë, ajo duhet të kontrollojë edhe standardet e planifikimit dhe zhvillimit të territorit e të jetë në zbatim të ligjit “Për planifikimin dhe Zhvillimin e Territorit”, pasi në këtë mënyrë garantohet aksesueshmëria. Mungesat apo paqartësitë në legjislacionin mbi ndërtimet në lidhje me strukturat e monitorimit vështirësojnë edhe zbatimin e aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara.

Do të ishte e rekomandueshme që së paku, të kishte të përfshirë në këtë strukturë një specialist për kontrollin e standardeve të ndërtimit e veçanërisht të kërkesave e standardeve të aksesueshmërisë.

Përveç sa më sipër, nuk janë evidentuar mospërputhshmëri me KDPAK.

Kuadri Ligjor për pjesëmarrjen në Jetën Politike dhe Publike

Mundësia për të qenë të përfshirë në jetën politike është një ndër parimet e demokracisë. Marrja pjesë në zgjedhje, apo marrja e një posti publik, ose bashkimi me një parti politike, ose ndjekja e lajmeve ,artikujve politikë është një e drejtë e fituar për personat me aftësi të kufizuara. Sidoqoftë pengesat, ligjore, procedurat administrative, institucionale apo edhe aksesueshmëria e pengojnë personit me aftësi të kufizuara të marri pjesë më zgjedhje.²⁶ Për ta parë më nga afër të drejtën e tyre për pjesëmarrje në jetën politike dhe publike, janë marrë këta dokumente ligjor në shqyrtim;

Baza Ligjore Kombëtare

Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë , e ndryshuar me ligjet: nr. 9675, datë 13.1.2007; nr. 9904, datë 21.4.2008; nr. 88/2012, datë 18.9.2012; nr. 137/2015, datë 17.12.2015; nr. 76/2016, datë 22.7.2016; nr. 115/2020, datë 30.7.2020; nr. 16/2022, datë 10.2.2022),

Kjo kushtetutë duke marrë parasysh edhe gjithë ndryshimet e bëra në paraqitjen e tij *Organet e pushtetit publik, në përmbushje të detyrave të tyre, duhet të respektojnë të drejtat dhe liritë themelore të njeriut, si dhe të kontribuojnë në realizimin e tyre. (neni 15)*. Ky nen është në përputhje me Konventën por sipas informacioneve të mbledhura ka vështirësi zbatimi i saj.

Neni 45 i Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë në, “Liritë dhe të Drejtat Politike” shprehet se çdo qytetar që ka mbushur tetëmbëdhjetë vjeç, ka të drejtë të zgjedhë dhe të zgjidhet. Kjo e drejtë edhe për personat me aftësi të kufizuara shprehet qartë pasi ata gëzojnë të drejtën e lindur si qytetarë të këtij vendi. Por nëse analizojmë pikën në vijim si pika e 2-të një nen i cili diskriminon personat me aftësi të kufizuara mendore, të cilëve me vendim gjykate i është hequr zotësia juridike për të vepruar.

Heqja e së drejtës për të votuar (e interpretuar si për të drejtën për të zgjedhur, ashtu edhe për t’u zgjedhur), përbën diskriminim të drejtpërdrejtë dhe bazohet në një mendësi të vjetruar, që të gjithë personat me aftësi të kufizuara mendore, intelektuale apo me probleme të shëndetit mendor, janë të paaftë në disa fusha apo në çdo fushë të jetës, duke përfshirë këtu pjesëmarrjen në jetën politike e proceset zgjedhore. Zotësia juridike për të vepruar nuk përbën më një parakusht për të votuar, në vend të saj është njohja e kombësisë së individit si parakusht. Përcaktimi më sipër bie ndesh me nenin 12 (Njohja e barabartë para ligjit) dhe nenin 29 (E drejta për pjesëmarrje në jetën politike dhe publike)

Bazuar në gjetjet e publikuara nga INSTAT ²⁷ sipas Census 2011, 6.2 % e popullsisë në Shqipëri ka një lloj aftësie të kufizuar. Që prej ratifikimit të marrëveshjes në 2012, Shteti shqiptar ka hartuar ligje dhe akte nënligjore që prej asaj periudhe të cilat, mbrojnë, promovojnë dhe u shërbejnë më shumë se 180,000 personave me aftësi të kufizuara për të patur një jetë sa gjithëpërfshirëse dhe më cilësore.

Sipas raportit të shkurtër të parlamentit Evropian²⁸ në lidhje me pjesëmarrjen në jetën politike edhe në Evropë vazhdon të ketë pengesa në bërjen e procedurave, hapësira fizike dhe politikat nxitëse pasi ka mungesë aksesit në lidhje me teknologjitë dhe informacionin por edhe me qendrat e votimit dhe ndërtesat ku zhvillohen aktivitetet politike.

²⁶ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747889/EPRS_BRI\(2023\)747889_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747889/EPRS_BRI(2023)747889_EN.pdf)

²⁷ <https://www.instat.gov.al/rreth-nesh/aktivitetet/t%C3%AB-tjera/census-2011-profil-i-personave-me-aft%C3%ABsi-t%C3%AB-kufizuara-dhe-i-popullsis%C3%AB-rome-dhe-egjiptiane/>

²⁸ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747889/EPRS_BRI\(2023\)747889_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747889/EPRS_BRI(2023)747889_EN.pdf)

Pjesëmarrja në Jetën Politike

Kodi Zgjedhor i Republikës së Shqipërisë²⁹, Ligji nr. 10019, datë 29.12.2008 dhe ndryshuar me ligjet nr.74/2012, datë 19.07.2012, nr. 31/2015, datë 02.04.2015, nr. 101/2020, datë 23.7.2020, dhe nr. 118/2020, datë 5.10.2020

Kodi Zgjedhor i Republikës së Shqipërisë i miratuar në dhjetor 2008 parashikon të drejtat, rregullat dhe udhëzimet për të gjithë qytetarët e Shqipërisë që mund të votojnë ose të votohen. Në gjithë historikun e ndryshimeve që ka pësuar ky Kod, pikat që prekin personat me aftësi të kufizuara kanë qenë të pakta krahasuar nga nenet e tjera. Shoqëria civile gjatë monitorimit të zgjedhjeve si ato qendrore edhe lokale kanë vënë re pabarazi në trajtimin e personave me aftësi të kufizuara, qoftë për tu njohur me programin e partive politike në një gjuhë të kuptueshme për ta sidomos për personat me aftësi të kufizuara intelektuale, por edhe nga Komisioni Qendror i Zgjedhjeve si autoriteti menaxhues dhe raportues i zgjedhjeve.

Neni 108 i cili përshkruan të drejtat dhe detyrimet e komisionit për zgjedhësit që nuk votojnë vetë shpreh se:

1. Zgjedhësi, që për arsye fizike nuk është në gjendje të kryejë vetë procedurat e votimit, mund të kërkojë ndihmën e një familjari ose zgjedhësi tjetër, që është në listën e zgjedhësve të asaj zone të qendrës së votimit. Të dy zgjedhësit duhet të jenë të pranishëm në qendrën e votimit kur përdoret kjo procedurë.
2. Një person mund të ndihmojë vetëm një zgjedhës që nuk mund të votojë vetë.
3. Para se të shënojë në fletën e votimit, personi që ndihmon një zgjedhës tjetër, bën një deklaratë në Librin e Protokollit të Mbledhjeve të KQV-së se do të votojë sipas udhëzimeve, se nuk do të ndikojë në vendimin e zgjedhësit, se nuk do të bëjë publike votën dhe se ai vetë nuk ka votuar për llogari të një zgjedhësi tjetër.
4. Anëtarët e komisioneve të zgjedhjeve dhe sekretari nuk mund të ndihmojnë asnjë zgjedhës që nuk mund të votojë vetë.
5. Shënimi në fletën e votimit bëhet detyrimisht në dhomën e fshehtë.
6. Brenda periudhës së rishikimit të listave të zgjedhësve, zgjedhësit e përcaktuar në pikën 1 të këtij neni kanë të drejtë t'i kërkojnë kryetarit të njësisë së qeverisjes vendore, që përgatit listën e zgjedhësve të qendrës përkatëse të votimit, regjistrimin e tyre si zgjedhës që nuk mund të votojnë vetë. Kërkesa për regjistrim shoqërohet me dokumentacionin zyrtar që provon llojin dhe kategorinë e paaftësisë. Regjistrimi si zgjedhës që nuk mund të votojë vetë bëhet për të lehtësuar votimin e këtyre zgjedhësve.
7. Në çdo rast, kur ka zgjedhës të regjistruar, sipas pikës 6 të këtij neni, të cilët kanë vështirësi hyrjeje në mjedisin e qendrës së votimit, caktimi i qendrës së votimit dhe organizimi i saj bëhen në mënyrë të tillë që të garantojnë hyrjen e lirë për këtë kategori zgjedhësish. Në rast se kjo është e pamundur, në përputhje me udhëzimet dhe me shpenzimet e KQZ-së, kryetarët e njësive të qeverisjes vendore caktojnë personel apo pajisje ndihmëse për të garantuar hyrjen e lirë.
8. Në rastin e zgjedhësve të verbër, kryetari i njësive të qeverisjes vendore njofton KQZ-në për numrin e zgjedhësve të verbër dhe qendrat e tyre të votimit. KQZ-ja, në përputhje me procedurat dhe afatet e shpërndarjes së materialeve zgjedhore, pajis komisionet e këtyre qendrave të votimit me mjete të posaçme votimi, të cilat lejojnë zgjedhësit që të lexojnë ose të kuptojnë fletën e votimit dhe të votojnë në mënyrë të pavarur. Zgjedhësi i

²⁹ <https://qbz.gov.al/previe/75122d2e-9ebc-45de-b0ea-b5efde2f6836>

verbër informohet nga KQV-ja për mënyrën e votimit me mjete të posaçme votimi dhe, me kërkesën e tij, pajiset me to. Në rast të kundërt, zgjedhësi voton në përputhje me pikat 1 dhe 3 të këtij neni.

Kodi, dhe në veçanti ky nen paraqet probleme serioze që pengojnë personat me aftësi të kufizuara për të votuar në kushte të barabarta me të tjerët. Së pari, neni nuk përfshin të gjithë personat me aftësi të kufizuara, por orienton kryesisht drejt zgjedhjeve për personat me aftësi të kufizuara fizike dhe shqisore si të verbrit. Mbeten të përjashtuar personat që nuk dëgjojnë dhe personat me aftësi të kufizuara intelektuale. Së dyti, kodi nuk përmban parashikime për sigurimin e aksesueshmërisë si parim, por ndalet më së shumti tek fletët e votimit dhe disa aspekte të infrastrukturës. Sipas Raportit të Monitorimit të hartuar nga institucioni i pavarur i Avokatit të Popullit³⁰ “*Për Veprimtarinë E Institucionit Të Avokatit Të Popullit Në Zgjedhjet E Përgjithshme Parlamentare Që U Zhvilluan Në Datë 25 Prill 2021*”, vihen re problematikat serioze për sa i përket marrjen e masave të duhura infrastrukturore dhe informative ndaj personave me aftësi të kufizuara. Gjithashtu ai nuk ofron mjete alternative për të votuar, si votim jashtë qendrave të votimit, përmes teknologjisë dhe të tjera të përshtatura për personat me aftësi të kufizuara. Në disa raste nuk ofrohet as përshtatja e arsyeshme që mund të kërkohen nga personat me aftësi të kufizuara. Më tej, parashikimi për kryerjen e kërkesave nga ana e personave me aftësi të kufizuara, me qëllim lehtësimin e votimit ditën e votimit përbën barrë të panevojshme për personat me aftësi të kufizuara, pasi ata janë të identifikuar në njësitë vendore tashmë. Kjo kërkesë, përveçse nuk është e njohur, duhet bërë në një kohë shumë të largët nga data e zgjedhjeve, çka bën që personat mos ta shfrytëzojnë këtë opsion, ashtu siç tregon praktika.

Ndalimi i votimit për personat pa zotësi për të vepruar gjithashtu bie në kundërshtim me KDPAK, pasi shkel parimet e barazisë dhe jetesës pa barriera.

Ligji Nr. 8580, datë 17.2.2000 ‘Për partitë politike’, i ndryshuar me ligjet: nr. 9452, datë 2.2.2006, nr.10 374, datë 10.2.2011, nr.17/2014 dhe nr. 90/2017, datë 22.5.2017, nr. 135/2020, datë 16.11.2020; shfuqizuar një fjali me vendimin e Gjykatës Kushtetuese nr. 33, datë 9.5.2001)

Ky ligj, sikurse rezulton dhe nga vetë titulli, rregullon parimet, rregullat e krijimit apo funksionit të partive politike, duke përfshirë dhe mjetet financiare të tyre.

Ky ligj nuk përmban parashikime specifike për parti të krijuara nga komunitete të pa favorizuara, duke përfshirë këtu edhe personat me aftësi të kufizuara. Përveç kësaj nuk favorizon asnjë përshkrim për sa i përket këtij komuniteti që të marrë pjesë aktivisht në jetën politike. Mund të themi që s’ka shumë përputhje me konventën.

Neni 2: Partitë politike marrin pjesë në formimin e vullnetit politik të popullit në të gjitha fushat e jetës publike dhe kryesisht nëpërmjet:

a) ndikimit në krijimin e opinionit publik dhe të edukatës politike;

b) nxitjes së pjesëmarrjes aktive të shtetasve në jetën politike dhe evidencimin e aftësimin të shtetasve për të marrë përsipër përgjegjësi publike;

³⁰ <https://www.avokatipopullit.gov.al/media/manager/ëbsite/reports/Raport%20monitorimi%20per%20zgjedhjet%20vendore%202021.pdf>

Në shumicën e rasteve nuk ka hapësira të krijuara nga partitë politike për rritjen e edukatës politike dhe për nxitjen e njerëzve e sidomos të personave me aftësi të kufizuara për të marrë përgjegjësi publike.

Udhëzimi i KQZ Nr.01, datë 12.12.2012 “Për mënyrën e ngritjes dhe caktimit të vendndodhjes së qendrave të votimit dhe përgatitjen e hartës së njësisë së qeverisjes vendore për zgjedhjet”

Udhëzimi kërkon që (a) QV të jenë në katet e para të objekteve; (b) krijimin e lehtësirave për votimin e personave me aftësi të kufizuara; (c) dërgimin në KQZ të listës së votuesve me aftësi të

kufizuar dhe votuesve të verbër brenda periudhës së rishikimit të ekstraktit të përbërësve zgjedhorë. Por nuk ka një kërkesë të veçantë për sa i përket aksesueshmërisë dhe masat që duhen marrë për informimin e të drejtës së votës ndaj personave me aftësi të kufizuara. Në nenin 6 përmendet vetëm “ të jetë në katet e para të objekteve, që lë shumë hapësirë për interpretim”.

Udhëzimi mbetet i cunguar për sa i përket përgatitjes së hartës së njësisë së qeverisjes vendore. Ky dokument gjithashtu parashikon lehtësira, por nuk detajon çfarë nënkuptojnë këto lehtësira. Është e nevojshme që ai të zgjerohet dhe detajohet për sa i përket pjesëmarrjes së personave me aftësi të kufizuara. Nuk ka përputhje me Konventën.

Pjesëmarrja në jetën Publike/ Politike

Ligj Nr. 93/2014 “Për Përfshirjen Dhe Aksesueshmërinë E Personave Me Aftësi Të Kufizuara” Datë 24/07/2014

Neni 5 i ligjit që shpjegon jetesën e pavarur duke ju siguruar personave me aftësi të kufizuara zgjedhje, kontroll dhe liri të njëjta me të tjerët. Ky nen është në përputhje me KDPAK pasi u garanton personave me aftësi të kufizuara mjetet ndihmuese dhe parimin e gjithëpërfshirjes në të gjitha sferat e jetës. *Pika g e këtij neni shpreh aksesin në jetën politike dhe publike, si zgjedhës dhe të zgjedhur, e cilat duhet të sigurohet nga politikat shtetërore.*

Gjithashtu në nenin 15:

Subjektet, që marrin pjesë në procesin e konsultimit publik, për çështjet e aftësisë së kufizuar, sipas përcaktimeve në legjislacionin për njoftimin dhe konsultimin publik, janë:

- a) individi me aftësi të kufizuara;*
- b) organizatat e personave me aftësi të kufizuara;*
- c) organizatat për personat me aftësi të kufizuara;*
- ç) organizatat që përfaqësohen në Këshillin Kombëtar për Aftësinë e Kufizuar, në kuptim të nenit 13 të këtij ligji.*

Kjo tregon një marrje në konsideratë të Opinionit të personave me aftësi të kufizuara kur diskutohen politika në nivel qendror dhe vendor.

Ligji nr. 139/2015 dt. 17.12.2015 “Për Vetëqeverisjen Vendore”

Ky ligj rregullon organizimin dhe funksionimin e njësisve të vetëqeverisjes vendore në Republikën e Shqipërisë, si dhe përcakton funksionet, kompetencat, të drejtat dhe detyrat e tyre e të organeve përkatëse. Në parimet e ligjit është 2. *Në veprimtarinë e tyre organet e njësisve të vetëqeverisjes vendore respektojnë dhe zbatojnë Kushtetutën, ligjet dhe aktet nënligjore. Kjo*

tregon që si ligj nuk është i përjashtuar nga kërkesa e parimit të gjithëpërfshirjes dhe barazisë në dhënie informacioni apo pjesëmarrje.

Gjithashtu për sa i përket konsultimit publik : 2. *Njësitë e vetëqeverisjes vendore konsultohen, nëpërmjet shoqatave përfaqësuese të vetëqeverisjes vendore dhe grupeve të tjera të interesit, nëpërmjet të cilit u mundësohet prezantimi i opinioneve, komenteve dhe propozimeve të tyre për politikën dhe legjislacionin që ka ndikim të drejtpërdrejtë në ushtrimin e të drejtave dhe funksioneve të tyre.* Në këtë pikë duket qartë që pjesëmarrja e organizatave ose personave me aftësi të kufizuara nuk është e përjashtuar. Ato duhet të caktojnë Koordinatorin për njoftimin dhe konsultimin publik i cili nuk duhet të ketë detyra të tjera në ngarkim përveç kësaj. Në rastin e mbledhjeve të këshillave bashkiakë ose publikimit të Aktet e këshillave bashkiak ato janë transparente por publikimi i Akteve jo gjithmonë është në një gjuhë të thjeshtë që të nxisë personat me aftësi të kufizuara të jenë më aktiv. Ky ligj ka disa element të mos barazisë pasi nuk ka rregulla të qarta për sa i përket aksesit në këto institucione dhe marrjen e informacionit. Çdo gjë mbetet në komunikimet individuale të secilit. E njëjta përgjegjësi bie edhe në rastin e zgjedhjeve, kur bie në përgjegjësi të kryetarëve të njësisve vendore të nxjerrin listën dhe vendet ku do të mbahen zgjedhjet.

Ligji për Njoftimin dhe Konsultimin Publik 146/2014

Ky ligj përcakton rregullat procedurale që duhen zbatuar për të garantuar transparencën dhe pjesëmarrjen e publikut në proceset politik-bërëse dhe vendimmarrëse nga organet publik. Organet publike janë të detyruara të marrin të gjitha masat e nevojshme, në mënyrë që të krijojnë mundësi për pjesëmarrjen e publikut dhe të të gjitha palëve të interesuara.

Për sa i përket projektligjeve, projekt-dokumente strategjike kombëtare dhe vendore, si dhe politikave me interes të lartë publik.

Qeveria Shqiptare ka ngritur platformën “online” për njoftimet dhe konsultimet publike të çdo institucioni, qoftë ministri apo agjenci vartëse. Ky ligj është në pjesërisht në përputhje me Konventën pasi faqja e ngritur për këtë qëllim nuk është plotësisht e përshtatur për tu informuar dhe konsultuar persona me aftësi të kufizuara shqisore dhe intelektuale.

Mosnjohja dhe moszbatimi i legjislacionit që rregullon në mënyrë të drejtpërdrejtë aksesueshmërinë, bën që edhe ligji për njoftimin dhe konsultimin publik të bëhet i paaksesueshëm për personat me aftësi të kufizuara që duan të marrin pjesën në jetën publike dhe politike.

Gjithashtu sipas Raportit të Monitorimit të prodhuar nga FSHDPAK në lidhje me njoftimin dhe konsultimin publik del se: *Personat me aftësi të kufizuara nuk përdorin programet e transparencës (kryesisht faqet e internetit të institucioneve) për të marrë informacionin që kërkonin. Në këto raste kanë deklaruar që kanë hasur vështirësi me gjetjen e informacionit në faqet e internetit.*

Ligji për mbrojtjen nga diskriminimi Nr. 10 221, datë 04.02.2010 i ndryshuar me ligjin 140/2020

Ky ligj I hartuar që në 2010, vjen në përputhje me KDPAK në lidhje me parimin e mbrojtjes nga diskriminimi që zbatohet për të drejtën për të votuar. Problemi kryesor që konstatohet në këtë ligj është barra e provës i mbetet të paditurit, ose në këtë rast institucionit, individit ndaj të cilës ngrihet padia për diskriminim.

Neni 9, 'Pjesëmarrja në politikë' sanksionon që ..., "ndalohet diskriminimi në ushtrimin e së drejtës për të zgjedhur, për t'u zgjedhur dhe për t'u emëruar në një detyrë publike, për shkaqet e përmendura në nenin 1 të këtij ligji". Ndër shkaqet që mund të përbëjnë diskriminim të nenit 1, të Ligjit për Mbrojtjen nga Diskriminimi, është dhe aftësia e kufizuar, kështu që mund të themi që ky ligj është pjesërisht në përputhje me konventën.

Ligji nr. 119/2014 date 18.9.2014 Për të drejtën e informimit;

Ky ligj I ngjashëm në qëllim me ligjin për informimin dhe konsultimin publik ku synimi është njohja e informacionit publik që duhet të jepet nga institucionet me detyrimin ligjor për tu përgjigjur. Në praktikë është vënë re mos zbatimi plotësisht i këtij ligji, pasi në shumicën e rasteve informacioni ose nuk jepet ose jepet në një formë jo të qartë për kërkuesin e informacionit në këtë rast personit me aftësi të kufizuara.

Çdo person gëzon të drejtën e njohjes me informacionin publik, pa u detyruar të shpjegojë motivet. Ligji për të drejtën e informimit nuk përmban dispozita të veçanta, të cilat rregullojnë në mënyrë të drejtpërdrejtë informacionin për personat me aftësi të kufizuara. Megjithatë në nenin...parashikohet që "*Çdo person ka të drejtë të njihet me informacionin publik, nëpërmjet dokumentit origjinal ose duke marrë një kopje të tij në formën ose formatin që mundëson akses të plotë në përmbajtjen e dokumentit.*" Megjithëse nuk e kemi informacionin nëse ky nen ka pasur parasysh forma apo formate edhe në kontekstin e aftësive të kufizuara, qartësisht qëllimi është ai që personat të kenë akses të plotë në një formë apo format të tillë që e mundëson aksesin e plotë.

Ligji Nr. 8788, datë 7.5.2001 "Për organizatat jofitimprurëse"

Ky ligj përcakton rregullat për themelimin, regjistrimin, funksionimin, organizimin dhe veprimtarinë e organizatave jofitimprurëse, të cilat ndjekin qëllime në të mirë dhe në interes të publikut. Ligji përfshin edhe organizatat e personave me aftësi të kufizuara. Nuk përmban dispozita që përmendin drejtpërdrejtë këto organizata, por ato janë të nënkuptuara.

Ligj Nr. 80/2021 Për Regjistrimin E Organizatave Jofitimprurëse

Ashtu si ligji i mësipërm ky ligj I ri, ka në objekt të tij informimin dhe krijimin e organizatave jofitimprurëse. Ky ligj edhe pse nënkuptohet parashikon dhe rregulloret e krijimit dhe çregjistrimit të organizatave jofitimprurëse që punojnë për personat me aftësi të kufizuara ose janë të krijuara nga ata.

Ligji Nr.8098, datë 28.03.1996 "Për statusin e të verbrit"

rregullon statusin ligjor dhe të drejtat e personave me aftësi të kufizuara në shikim. Ligji përmban parashikime specifike vetëm për personat e verbër dhe terminologjia e tij nuk është në përputhje me KDPAK dhe legjislacionin shqiptar në zbatim të saj.

Ligji ka nevojë për përmirësime në drejtim të terminologjisë që përdoret dhe rregullimit të procedurave në mënyrë më të detajuara për sigurimin e pjesëmarrjen në jetën politike dhe publike.

Ligji Nr.7889, datë 14.12.1994 "Për statusin e invalidit të punës"

Statusin i invalidit e gëzon personi i aksidentuar në punë, i sëmurë nga sëmundje profesionale ose sëmundje të ndryshme që përfiton pension invaliditeti nga sistemi i sigurimeve shoqërore sipas ligjit nr.7703, datë 11.5.1993 "Për sigurimet shoqërore në Republikën e Shqipërisë".

Neni 12 Hyrja e invalidëve në shfaqje artistike, muze, ndeshje e manifestime sportive bëhet me 50 për qind të çmimit të biletës. Ministria që mbulon kulturën, rininë e sportet nxjerr aktet nënligjore përkatëse. Që tregon një masë nxitëse për të marr pjesë në jetën publike.

Terminologjia dhe kërkesat për garantimin e aksesueshmërisë për këtë kategori nuk janë në përputhje me KDKPAK.

Ligji ka nevojë të përmirësohet në drejtim të terminologjisë.

Neni 17- Gjatë përgatitjes së akteve ligjore e nënligjore dhe të programeve qeveritare mbahen parasysh interesat e nevojat e invalidëve. Shoqatat që mbrojnë interesat e invalidëve, marrin pjesë në mbledhjet për diskutimin dhe miratimin e akteve ligjore dhe nënligjore që prekin drejtpërdrejt a tërthorazi interesat e invalidëve. Ky është një model pozitiv që duhet marrë parasysh për përmirësimin e legjislativioneve të tjera.

Ligji nr.112/2020 Për Regjistrin e Pronarëve Përfitues

Ky ligj i miratuar në 2020 ka për qëllim rregullimin e përkufizimit të pronarit përfitues, subjektet e detyruara të cilat duhet të regjistrojnë pronarët përfitues, krijimin, funksionimin dhe administrimin e Regjistrin të Pronarëve Përfitues, procedurën dhe nëmurën e regjistrimit e të përmbajtjes së të dhënave të regjistruara, si dhe masat ndëshkuese në rast të mosregjistrimit. Si ligj vihet re që ka për bazë identifikimin dhe patjen e të dhënave në lidhje me prona dhe regjistrimi i pronarëve që kanë përgjegjesi ndaj subjektit që përfaqësojnë. Pengesa qëndron në parashikimin si subjekte raportuese edhe të organizatave të shoqërisë civile ku mund të jenë personave me aftësi të kufizuara. Ligji nuk ka shumë akte nënligjore të rregullojnë funksionimin e këtij regjistri. Që prej miratimit e deri tani nuk ka akoma hapa të marrë në krijimin e këtij regjistri qoftë edhe në E-Albania (platforma shtetërore e shërbimeve zyrtare) dhe cilat do jenë masat mbështetëse ose nëse do ketë lehtësira në akses të personave me aftësi të kufizuara apo jo.

Plani Kombëtar i Veprimit i Aftësisë së Kufizuar 2021-2025

E drejta e votës është një nga të drejtat themelore. Kjo nuk do të thotë vetëm pjesëmarrje në procesin politik, por integrim në shoqëri dhe mundësi për të shprehur mendimin e një personi. Mungesa e pjesëmarrjes në zgjedhje për shumë persona me aftësi të kufizuara është ende një problem. Kjo përfshin mundësinë e përdorimit të informacionit në lidhje me zgjedhjet, që duhet të jetë i përshtatshëm, i arritshëm dhe i kuptueshëm (p.sh. për personat me aftësi të kufizuara shqisore ose mendore), si dhe së drejtës për të votuar pasi personave me aftësi të kufizuara mendore shpesh u është mohuar kjo e drejtë. E drejta për të votuar vazhdon të jetë e mohuar edhe për personat me aftësi të kufizuara që e kanë të pamundur të dalin nga kushtet e shtëpisë. Ka gjasa që votimi elektronik ta kapërcejë këtë pengesë.

Në fushën e veprimit ‘Pjesëmarrja në jetën politike dhe publike’, PKVPAK përcakton si qëllim politikash nr. 7 Garantimi i përfshirjes së plotë të personave me aftësi të kufizuara në jetën publike dhe politike në Shqipëri dhe mundësimi i mbrojtjes së interesave të tyre, që përfshin si objektiva:

1. Rritja e numrit të personave me aftësi të kufizuara në procesin e votimit, dhënia e mundësisë për të mbrojtur interesat e tyre dhe për të marrë pjesë në vendimmarrje
2. Rritja e përfshirjes së personave me aftësi të kufizuara në jetën artistike dhe promovimi i punës së artistëve me aftësi të kufizuara.
3. Rritja e mundësive për personat me aftësi të kufizuara për të marrë pjesë në aktivitete dhe evenimente sportive kombëtare dhe ndërkombëtare.

Edhe pse objektivat janë në përputhje me parimet e KDPAK, për sa i përket kostos financiare të aktiviteteve që janë në një linjë objekti, nuk janë konsistente. Pasi shumat e planifikuara nuk marrin në konsideratë zhvillime ose inovacione por më tepër burimet njerëzore që ekzistojnë tashmë nëpër institucionet përgjegjëse.

V. Kuadri Institucional

Aksesueshmëria

Institucionet përgjegjëse për zbatimin e aksesueshmërisë janë të përcaktuara sipas në legjislacionit të posaçëm për aksesueshmërinë e personave me aftësi të kufizuara dhe pjesëmarrjen në jetën politike, por edhe të legjislacionin e përgjithshëm të ndërtimeve. Në të gjitha ligjet apo vendimet janë parashikuara institucionet përgjegjëse për zbatimin e tyre e si rrjedhojë, secili institucion ka përgjegjësi diku më të drejtpërdrejta dhe të posaçme e diku tjetër më pak të tilla.

Më poshtë rendisim institucionet e ngarkuara me përgjegjësi për zbatimin e aksesueshmërisë, duke filluar nga institucionet e posaçme për të vijuar me ato me natyrë të përgjithshme. Gjatë analizës ligjore janë evidentuar problematikat e këtyre institucioneve në lidhje me zbatimin e legjislacionit në fushën e aksesueshmërisë.

Këshilli Kombëtar për Aftësinë e Kufizuar

Këshilli Kombëtar për Aftësinë e Kufizuar pranë Ministrisë së Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale, është organ këshillimor që është ngritur me urdhër të Kryeministrit në zbatim të ligjit Nr. 93/2014, “Për përfshirjen dhe aksesueshmërinë e personave me aftësi të kufizuara”. Këshilli Kombëtar për Aftësinë e Kufizuar (KKAK) kryesohet nga ministri që mbulon çështjet e aftësisë së kufizuar dhe ka në përbërje të tij 17 anëtarë, nga të cilët 7 anëtarë janë individë me aftësi të kufizuara, 5 përfaqësues të organizatave të personave me aftësi të kufizuara dhe 2 të organizatave për personat me aftësi të kufizuara. Ata emërohen nga Kryeministri me propozim të gjithë organizatave dhe lirohen po me urdhër të Kryeministrit. Përzgjedhja e tyre bëhet duke i kushtuar vëmendjen e duhur gjithëpërfshirjes së kategorive të ndryshme të aftësisë së kufizuar, moshës dhe gjinisë. Mandati i anëtarëve të Këshillit Kombëtar për Aftësinë e Kufizuar është 4 vjet, me të drejtë riemërimi, me përjashtim të anëtarëve që janë zgjedhur për shkak të detyrës. Këshilli Kombëtar për Aftësinë e Kufizuar, në ushtrimin e detyrave të tij mbështetet nga sekretariati teknik i aftësisë së kufizuar pranë ministrisë që mbulon çështjet e aftësisë së kufizuar. KKAK ka këto detyra:

- a) këshillon Qeverinë për përcaktimin e drejtimit të politikave shtetërore për të garantuar aksesueshmërinë dhe përfshirjen e personave me aftësi të kufizuara në të gjitha fushat;
- b) i propozon ministrit që mbulon çështjet e aftësisë së kufizuar, programet kryesore shtetërore për të për të garantuar aksesueshmërinë dhe përfshirjen e personave me aftësi të kufizuara në të gjitha fushat;
- c) vlerëson gjendjen konkrete të garantimit të aksesueshmërinë dhe përfshirjes së personave me aftësi të kufizuara në Shqipëri, duke nxjerrë udhëzime dhe duke dhënë rekomandime të posaçme për ministrin që mbulon çështjet e aftësisë së kufizuar dhe autoritetet e tjera shtetërore, përgjegjëse në fushat përkatëse;
- ç) analizon zbatimin e politikave shtetërore dhe të programeve kombëtare e rajonale për aksesueshmërinë dhe përfshirjen e personave me aftësi të kufizuara.

Nëpunësit që merren me çështjet e personave me aftësi të kufizuara

Në zbatim të ligjit Nr. 93/2014, “Për përfshirjen dhe aksesueshmërinë e personave me aftësi të kufizuara” në çdo institucion caktohet një nëpunës që merret me çështjet e aftësisë së kufizuar, ndërkohë që në organet e qeverisjes vendore, emërohet një ose disa nëpunës, që merren me çështje të aftësisë së kufizuar.

Nëpunësi që merret me çështjet e aftësisë së kufizuar është punonjësi i administratës publike, qendrore apo vendore, i cili ka formim dhe njohuri të posaçme në fushën e aftësisë së kufizuar dhe ka për detyrë të monitorojë që politikat e programet hartohen dhe zbatohen në përputhje me kriteret e përcaktuara nga legjislati në fuqi për aksesueshmërinë dhe përfshirjen, duke siguruar mundësi të barabarta për personat me aftësi të kufizuara.

Ky detyrim nuk është zbatuar në të gjitha institucionet qendrore dhe vendore, por edhe atje ku është zbatuar, nëpunësi është i ngarkuar njëkohësisht edhe me përgjegjësi të tjera. Një gjë e tillë ka ulur efikasitetin e punës në drejtim të zbatimit të kërkesave të aksesueshmërisë.

Avokati i Popullit

Avokati i Popullit shqyrton ankesat ose kërkesat: ndaj organeve të administratës qendrore, pushtetit vendor dhe të tretëve që veprojnë për llogari të tyre, ndaj policisë, shërbimit sekret, burgjeve, forcave të armatosura dhe pushtetit gjyqësor si dhe ankesa apo kërkesa të tjera. Ai bashkëpunon me organizatat joqeveritare si dhe bën studime në fushën e zbatimit të të drejtave dhe lirive të njeriut.

Avokati i Popullit monitoron zbatimin e Ligjit Nr. 93/2014, “Për përfshirjen dhe aksesueshmërinë e personave me aftësi të kufizuara” në përputhje me Konventën për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara, në zbatim të detyrimeve të përcaktuara në ligjin nr. 8454, datë 4.2.1999, “Për Avokatin e Popullit”, të ndryshuar, dhe në ligjin nr. 8328, datë 30.4.1998, “Për të drejtat dhe trajtimin e të dënuarve me burgim dhe të të paraburgosurve”, të ndryshuar. Avokati i Popullit do të monitorojë gjithashtu edhe zbatimin e Planit Kombëtar të Veprimit për Aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara.

Komisioneri për Mbrojtjen nga Diskriminimi

Komisioneri për Mbrojtjen nga Diskriminimi (KMD) është institucion i pavarur, i cili shqyrton dhe vendos për ankesat individuale për diskriminim. Ai bën sondazhe, publikon raporte dhe rekomandime, përfshi rekomandime legjislative, si edhe kryen aktivitete ndërgjegjësuëse për parimin e barazisë dhe mosdiskriminimit. Gjithashtu, Komisioneri mund të bëjë hetime ex officio në rast se ka informacione për sjellje apo veprime diskriminuëse ndaj personave të akomoduar në institucion. Komisioneri, në rast se gjen shkelje, mund të vendosë gjoka .

Komisioneri për Mbrojtjen nga Diskriminimi monitoron zbatimin e Ligjit për Përfshirjen dhe Aksesueshmërinë në përputhje me Konventën për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara, në zbatim të detyrimeve të parashtruara në ligjin nr. 10 221, datë 4.2.2010, “Për mbrojtjen nga diskriminimi”

Komisioneri për Mbrojtjen nga Diskriminim do të monitorojë gjithashtu edhe zbatimin e Planit Kombëtar të Veprimit për Aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara.

Komisionet për vlerësimin e aftësisë së kufizuar dhe nevojave për ndihmë e mbështetje. Vlerësimi i aftësisë së kufizuar realizohet nga komisionet multidisiplinare. Komisionet bëjnë vlerësimin e gjendjes së aftësisë së kufizuar, nevojave për shërbime, mjete dhe përkujdesje, me synimin për të minimizuar pengesat e përfshirjes dhe për të rritur në maksimum autonominë dhe jetesën e pavarur për personat me aftësi të kufizuara. Këto komisione ngrihen dhe administrohen nga ministria përgjegjëse për çështjet e aftësisë së kufizuar.

Ministria e Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale

Ministria e Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale ka për mision hartimin dhe zbatimin e politikave e të strategjive të zhvillimit në sektorin e kujdesit shëndetësor dhe gjithashtu, garantimin e të drejtave kushtetuese për mbrojtje e përfshirje sociale dhe përkujdesje sociale e shanse të barabarta. Pranë kësaj ministri funksionon edhe Këshilli Kombëtar i Aftësisë së Kufizuar.

Ankesat për shkeljen e së drejtës për aksesueshmëri në shërbime publike mund të paraqiten nga çdokush apo çdo subjekt edhe pranë Ministrin të MShMS.

Inspektorati Shtetëror i Punës dhe Shërbimeve Shoqërore (ISHPSHSH)

Inspektorati Shtetëror i Punës dhe Shërbimeve Shoqërore pranë Ministrisë së Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale, është institucioni përgjegjës për monitorimin e zbatimit të VKM Nr. 1074, datë 23.12.2015 “Për përcaktimin e masave për mënjanimin e pengesave në komunikim dhe infrastrukturë në ofrimin e shërbimeve publike për personat me aftësi të kufizuara”. VKM e sipërcituar detyron të gjithë institucionet që të hartojnë Planin e Veprimit për eliminimin e barrierave, i cili duhet të miratohet 6 muaj pas hyrjes në fuqi të Vendimit. Realizimi progresiv i tij duhet të fillojë 12 muaj nga data e miratimit të këtij plani. Në rastet kur ISHPSHSH konstaton shkelje të këtij vendimi mund të marrë masa përkatëse sipas kompetencave të veta dhe duhet të njoftojë MMSR. MMSR nga ana tjetër për rastet e moszbatimit të rregullave u kërkon subjekteve përkatëse të marrin masat e nevojshme dhe të korrigjojnë shkeljen brenda një afati, jo më shumë se ½ e afatit të parashikuar në planifikim.

Moszbatimi i rregullave të vendosura në këtë vendim përbën shkak për dhënien e masave disiplinore për punonjësit përgjegjës në përputhje me legjislacionin në fuqi.

Shërbimi Social Shtetëror

Shërbimi Social Shtetëror kryen funksionet e veta pranë MSHMS dhe ka për mision zbatimin e politikave, legjislacionin e ndihmës ekonomike, pagesës për personat me aftësi të kufizuar dhe shërbimeve shoqërore në të gjithë vendin. Këtë mision e realizon nëpërmjet: (i) Administrimit të Shërbimeve Shoqërore për individët në nivel kombëtar; (ii) Programimit dhe detajimit të fondeve te pagesës për personat me aftësi të kufizuar; (iii) Programimit dhe detajimit të fondeve për shërbimet shoqërore; (iv) Kontrollit të zbatimit të legjislacionit dhe përdorimit të fondeve buxhetore për ndihmën; ekonomike, pagesën e personave me aftësi të kufizuar dhe shërbimet e shoqërore; (v) Administrimit të Regjistrimit Elektronik Kombëtar për aplikantët dhe përfituesit e ndihmës ekonomike, të pagesës së aftësisë së kufizuar dhe të shërbimeve të përkujdesit shoqëror dhe (vi) Monitorimit të standardeve të shërbimeve sociale në nivel kombëtar.

Drejtoria e Monitorimit në Shërbimin Social Shtetëror

Kjo drejtori funksionon pranë MSHMS dhe kryen monitorim të standardeve të shërbimeve shoqërore për personat me aftësi të kufizuara.

Inspektoratit kombëtar i mbrojtjes së territorit

Misioni i këtij inspektorati është kontrolli, mbrojtja e territorit dhe e mjedisit nga ndërtimet e zhvillimet e kundërligjshme apo në shkelje të kushteve të lejeve, duke garantuar një zhvillim të qëndrueshëm e të sigurt në fushën e zhvillimit, planifikimit, mbrojtjes së territorit, disiplinimit të punimeve në ndërtim, produkteve të ndërtimit, si dhe në fushën e menaxhimit të integruar të burimeve ujore sipas neneve 9 e 9/1, të ligjit nr. 9780, datë 16.7.2007, “Për inspektimin dhe mbrojtjen e territorit nga ndërtimet e kundërligjshme”, të ndryshuar. Ky inspektorat është ngritur dhe kryen funksionet e veta në zbatim të ligjit Nr. 9780, datë 16.7.2007, “Për inspektimin dhe

mbrojtjen e territorit nga ndërtimet e kundërligjshme”, i ndryshuar dhe si rrjedhojë fokusi i tij është në mbrojtjen e territorit nga ndërtimet e kundërligjshme. Inspektorati nuk ka përgjegjësinë dhe kapacitetet/specialistë për të kontrolluar zbatimin e kërkesave dhe standardeve të aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara.

Inspektorati i mbrojtjes së territorit të njësisë vendore

Pranë çdo njësie vendore ngrihet inspektorati i mbrojtjes së territorit, i cili nëpërmjet kryeinspektorit e inspektorëve, ushtron përgjegjësinë e kontrollit të territorit brenda territorit administrativ të kësaj njësie, si edhe zbatimit të ligjshmërisë së standardeve teknike e kushteve zhvillimore në fushën e planifikimit dhe zhvillimit të territorit dhe të atyre të parashikuara shprehimisht në ligje të tjera. Gjatë ushtrimit të përgjegjësisë të parashikuara në nenin 4, të këtij ligji, inspektorati i mbrojtjes së territorit i njësisë vendore merr masat e mëposhtme: a) vendos për përmbushjen e detyrimeve ligjore në fushën e planifikimit dhe zhvillimit të territorit; b) vendos gjoha, sipas llojit të shkeljeve të dispozitave ligjore në fushën e planifikimit dhe zhvillimit të territorit; c) paraqet pranë organeve përkatëse kërkesën për heqje të licencës profesionale, personale ose të shoqërisë, në rast të ndërtimit të kundërligjshëm, si dhe në rastet kur vëren shkelje të kushteve teknike të zbatimit, projektimit dhe shkelje të masës së pezullimit të ndërtimit; ç) vendos pezullimin e punimeve/ndërtimeve në rastin kur një afat kohor paraprak është i nevojshëm për marrjen e vendimit për përmbushjen e detyrimeve ligjore në fushën e planifikimit dhe zhvillimit të territorit; d) vendos prishjen e ndërtimit të kundër-ligjshëm; dh) përgatit kallëzimin penal për veprat penale të konstatuara gjatë ushtrimit të kontrollit dhe e paraqet atë pranë organeve përgjegjëse, sipas legjislacionit në fuqi.

Ky inspektorat është ngritur dhe kryen funksionet e veta në zbatim të ligjit Nr. 9780, datë 16.7.2007, “Për inspektimin dhe mbrojtjen e territorit nga ndërtimet e kundërligjshme”, i ndryshuar dhe si rrjedhojë fokusi i tij është në mbrojtjen e territorit nga ndërtimet e kundërligjshme. Inspektorati nuk ka përgjegjësinë dhe kapacitetet/specialistë për të kontrolluar zbatimin e kërkesave dhe standardeve të aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara.

Agjencia e zhvillimit të territorit

Agjencia kryen funksionet e sekretariatit teknik të Këshillit Kombëtar të Territorit. Në këtë kuadër, Agjencia ka përgjegjësitë për të: (ë) kryer monitorimin e zhvillimeve në territor, nëpërmjet sistemit elektronik të lejeve, për të përgatitur raportin përkatës dhe për të informuar Këshillin Kombëtar të Territorit e autoritetet e tjera që kanë përgjegjësi në fushën e planifikimit dhe zhvillimit të territorit; (f) ofruar mbështetje ndaj njësive të qeverisjes vendore në proceset e tyre të zbatimit të instrumenteve të drejtimit të zhvillimit, sipas legjislacionit për planifikimin dhe zhvillimin e territorit. Agjencia siguron gjithashtu që dokumentet e kontrollit të zhvillimit, në nivel qendror e vendor, të jenë në përputhje me dispozitat e këtij ligji dhe me dokumentet e miratuara të planifikimit në çdo nivel.

Agjencia Për Mbështetjen e Vetëqeverisjes Vendore

Vetëqeverisja vendore në Republikën e Shqipërisë siguron qeverisjen e efektshme, efikase dhe në një nivel sa më afër qytetarëve nëpërmjet: a) njohjes së ekzistencës së identiteteve dhe vlerave të ndryshme të bashkësive; b) respektimit të të drejtave dhe lirive themelore të shtetasve, të sanksionuara në Kushtetutë ose në ligje të tjera; c) zgjedhjes së llojeve të ndryshme të shërbimeve dhe lehtësive të tjera publike vendore në dobi të bashkësisë; ç) ushtrimit efektiv të funksioneve, kompetencave dhe realizimit të detyrave nga organet e vetëqeverisjes vendore; d) realizimit të

shërbimeve në forma të përshatshme, bazuar në nevojat e anëtarëve të bashkësisë; dh) nxitjes efektive të pjesëmarrjes gjithëpërfshirëse të bashkësisë në qeverisjen vendore; e) realizimit të shërbimeve, në përputhje me standardet e kërkuara me ligj ose akte të tjera normative.

Instituti i Ndërtimit

Ky institut është krijuar si rezultat i bashkimit të Instituti i Studimeve të Teknologjisë së Ndërtimit (ISTN), Instituti i Studimeve e Projektmeve Hidroteknike (ISPH) dhe aktivitetit të ish Institutit të Studimeve e Projektmeve të ujesjellës Ndërtime (ISPUN) në varësi të Ministrisë së Rregullimit të Territorit dhe Turizmit, me seli në Tiranë.

Objekti kryesor i punës së institutit të Ndërtimit është kryerja e veprimtarisë kërkimore shkencore, aplikative zhvillimore dhe projektuese në fushën e ndërtimit, si dhe kryerja e veprimtarive shkencore e teknologjike për të tretë të tilla si oponenca, ekspertiza, kurse kualifikimi, vlerësime konformiteti dhe kontrolle për produktet e ndërtimit që lidhen me sigurinë e jetës.

Agjencia Kombëtare e Shoqërisë së Informacionit (AKSHI)

AKSHI është institucion publik qendror, person juridik, me seli në Tiranë, në varësi të Kryeministrit. Ndër të tjera ky institucion është përgjegjës për: Promovimin e teknologjive të reja, hartimin e strategjive dhe planveprimeve për zbatimin e politikave në fushën e teknologjisë së informacionit e të komunikimit elektronik e-GOVm dhe zhvillimin e politikave e strategjive në sektorin e shoqërisë së informacionit dhe në veçanti të teknologjisë së informacionit dhe komunikimit, si dhe nxit investimet në fushë. Gjithashtu, AKSHI bashkërendon programe në fushën e SHI-së, si edhe jep kontribut në edukimin dhe nxitjen e përdorimit të TIK-ut nga publiku.

Autoriteti i Mediave Audiovizive (AMA)

AMA është autoriteti rregullator në fushën e shërbimeve të transmetimeve audio dhe audiovizive dhe shërbimeve të tjera mbështetëse në territorin e Republikës së Shqipërisë. Një anëtar i AMA është person që merret me çështje që lidhen me personat me aftësi të kufizuar e grupe të tjera vulnerabël. AMA, në ushtrimin e funksioneve të veta, siguron: që të gjitha shërbimet audiovizive të përmbushin sa më mirë nevojat e qytetarëve të Republikës së Shqipërisë, duke respektuar gjuhën dhe larminë e traditave, besimeve fetare, kulturës dhe moralit të qytetarëve, ruajtjen dhe mbështetjen e vlerave demokratike të përcaktuara në Kushtetutë, veçanërisht lirinë e shprehjes dhe të medias, ofrimin e shërbimeve të shumëllojshme dhe pa pagesë, realizimin e një mjedisi rregullator, që lehtëson zhvillimin e sektorit të transmetimeve audiovizive në Shqipëri dhe që është i përgjegjshëm për nevojat e dëgjuesve e shikuesve dhe në veçanti për personat me nevoja të veçanta shqisore;

Autoriteti i Komunikimeve Elektronike dhe Postare (AKEP)

AKEP është organi rregullator në fushën e komunikimeve elektronike dhe të shërbimit postar, i cili mbikëqyr kuadrin rregullator të përcaktuar nga ligji për komunikimet elektronike, nga ligji për shërbimin postar dhe nga politikat e zhvillimit, të përcaktuara nga Këshilli i Ministrave.

Roli, funksionet dhe kompetencat institucionale si organ rregullator i fushës së komunikimeve elektronike dhe shërbimit postar përcaktohen në legjisllacionin material për komunikimet elektronike dhe shërbimin postar në Republikën e Shqipërisë.

Gjykatat

Personat me aftësi të kufizuara, përveç institucioneve të identifikuarra më sipër kanë të drejtë t'i drejtohen gjykatës, pasi kanë ezaruar procedurat e ankimit në institucionet e mësipërme për shkeljen e të drejtave.

Pjesëmarrje në Jetën Politike dhe Publike

Komisioni Qendror i Zgjedhjeve

Komisioni Qendror i Zgjedhjeve është një organ i përhershëm që përgatit, mbikëqyr, drejton dhe verifikon të gjitha aspektet që kanë të bëjnë me zgjedhjet dhe me referendumet dhe shpall rezultatet e tyre. Në varësinë e tij janë Komisioni Zonal për Administrimin e Zgjedhjeve (KZAZ) dhe Komisioni I Qendrës së Votimit (KQV). KZAZ-ja përgjigjet për administrimin dhe zhvillimin e zgjedhjeve në ZAZ, emëron kryetarin, zëvendëskryetarin, anëtarët, sekretarët e KQV-ve, dhe anëtarët e grupeve të numërimit, të përfshira në juridiksionin e ZAZ-së, regjistron dhe verifikon informacionet ose pretendimet e subjekteve zgjedhore në zone, administron buxhetin e caktuar nga KQZ-ja, garanton shpërndarjen në kohë të materialeve të votimit etj.

Përmes sekretarit KQV përgjigjet për administrimin teknik dhe kushtet e punës së KQV-së, për materiale zgjedhore, protokollimin e kërkesave, ankesave dhe njoftimeve drejtuar KQV-së etj.

Organet e Qeverisjes Vendore

Kryetari i njësisë së qeverisjes vendore që ka në juridiksion zyrën përkatëse të gjendjes civile shpall dhe miraton listat e hartuara nga kjo e fundit. Ai kryen lajmërimin me shkrim për çdo zgjedhës të përfshirë në ekstraktin e përbërësve zgjedhorë të qendrave të votimit në njësinë përkatëse të qeverisjes vendore. Ai gjithashtu shpall vendndodhjen e qendrave të votimit, në përputhje me kriteret e përcaktuara në Kodin Zgjedhor dhe vendos krijimin qendrës shtesë të votimit brenda së njëjtës zone apo bashkimit të qendrave nëse ky është rasti.

Sipas Strategjisë Ndërsektoriale për Decentralizimin dhe Vetëqeverisjen Vendore (2023-2030), përshkrimi i personave me aftësi të kufizuara është vetëm për sa i përket marrjes së shërbimeve sociale. Gjithashtu, e identifikuar në këtë strategji : *NJQV-të kanë detyrim të raportojnë çdo 6 muaj pranë MSHMS-së mbi realizimin e aksesueshmërisë, por për këtë detyrim nuk raportohet.*³¹ Bashkitë kanë për detyrë të ofrojnë një informacion më të plotë. Mbetet si detyrë për bashkitë nga kjo strategji që *“Bashkitë duhet të zhvillojnë përgjegjësitë e tyre duke filluar që nga vlerësimi i nevojave, planifikimi i buxheteve dhe kryerja e investimeve për të siguruar mjedise e transport të aksesueshëm, rritjen e kapaciteteve për dhënien e shërbimeve bazë për personat me aftësi të kufizuara.”* Por Akoma nuk ka hapa konkrete në këtë pikë.

Komisioneri për të drejtën e Informimit dhe Mbrojtjen e të Dhënave Personale:

Komisioneri për të Drejtën e Informimit dhe Mbrojtjen e të Dhënave Personale është institucion i pavarur i administratës publike.

Komisioneri për të Drejtën e Informimit dhe Mbrojtjen e të Dhënave Personale kryen hetim administrativ dhe ka të drejtën e aksesit në përpunimet e të dhënave personale, si dhe ka të drejtë të mbledhë të gjithë informacionin e nevojshëm për përmbushjen e detyrave të mbikëqyrjes;

³¹ file:///Users/nesila.koka/Library/CloudStorage/OneDrive-Personal/ADRF%20service%20contract/Legislation%20/RENJK_567_SKNDQV-2023-2030.pdf

urdhëron bllokimin, fshirjen, shkatërrimin ose pezullon përpunimin e paligjshëm të të dhënave personale; jep udhëzime përpara se përpunimet të kryhen dhe siguron publikimin e tyre/

Është institucioni përgjegjës për garantimin e aksesit të barabartë në informacion por edhe të mënyrës sesi informacioni duhet të ofrohet në mënyrë të kuptueshme për gjithsecilin. Sipas Raportit vjetor për 2022³² vihet re delegimi i detyrës për dhënien e informacionit nga një institucion në tjetrin edhe pse informacioni i kërkuar ishte i disponueshëm.

Kuvendi i republikës së Shqipërisë:

Kuvendi është organi, i cili vë në jetë (e bën reale) një nismë legjislative (e drejta për të propozuar një ligj), duke ushtruar kështu pushtetin që atij i është dhënë me Kushtetutë, pushtetin legjislativ. Të drejtën për të iniciuar një nismë të tillë në më të shumtën e rasteve e ushtron qeveria dhe kjo ndodh sidomos atëherë kur kjo qeveri gëzon shumicën parlamentare dhe si rrjedhojë ekziston probabiliteti më i madh që të arrihet në një rezultat të kënaqshëm të kësaj nisme. Por të drejtën për të iniciuar një nismë ligjvënëse e ka edhe çdo deputet, si dhe 20 mijë zgjedhës (neni 81 i Kushtetutës).

Ai funksionon në bazë të një organike dhe ka në përbërje të saj seksione të veçanta për transparencën dhe pjesëmarrjen e komunitetit në takime konsultuese si p.sh.: **Sekretariati për Transparencën dhe Teknologjinë e Informacionit** ndjek dhe mbikëqyr punën e shërbimeve të Kuvendit të ngarkuara me garantimin e transparencës së veprimtarisë së deputetëve, komisioneve e shërbimeve të Kuvendit ndaj publikut dhe institucioneve. Sekretariati mbikëqyr punën për aplikimin e përdorimit të teknologjive të avancuara të informacionit (e-parlament), për modernizimin e funksioneve të shërbimeve që ofron administrata, si dhe për mbështetjen e monitorimit të veprimtarisë së institucioneve kushtetuese të pavarura e atyre të krijuara me ligj. Sekretariati mbikëqyr gjithashtu punën për informimin e publikut për veprimtarinë e Kuvendit dhe institucioneve kushtetuese të pavarura e atyre të krijuara me ligj.

Koordinatori për të drejtën e informimit ushtron kompetencat e mëposhtme:

- i mundëson çdo kërkuar të drejtën për t'u njohur me informacionin publik, sipas këtij ligji, duke u konsultuar me dokumentin origjinal ose duke marrë një kopje të tij;
- krijon, mban, publikon dhe përditëson regjistrin e kërkesave dhe përgjigjeve brenda afatit të parashikuar në pikën 1, të nenit 8, të këtij ligji;
- bashkërendon punën për plotësimin e kërkesave për informacione brenda afateve dhe sipas mënyrës së parashikuar në këtë ligj;
- regjistron kërkesat për informacion dhe cakton një numër rendor për secilën prej tyre;
- ***dërgon kërkesën për informim te një Autoritet tjetër Publik, brenda afateve të parashikuara në këtë ligj, kur rezultojnë se Autoriteti Publik ku është depozituar kërkesa nuk e zotëron informacionin e kërkuar;*** (kjo pjesë lë hapësirë për keqinterpretim dhe për delegim më të shpeshtë të detyrave me justifikimin që nuk e zotëron informacionin e kërkuar)
- verifikon rastet për dhënien falas të informacionit qytetarëve, sipas parashikimit të pikës 5, të nenit 13 të këtij ligji;

³² <https://www.idp.al/ep-content/uploads/2016/10/Raporti-Vjetor-2022.pdf>

Koordinatori për të drejtën e informimit ka përgjegjësi administrative, sipas parashikimeve të këtij ligji, për kundërvajtjet administrative të parashikuara në shkronjat “a”, “d”, “dh”, “e”, “ë”, “f”, “g”, “h”, “i”, “j” dhe “k”, të pikës 2, të nenit 18, të këtij ligji dhe konkretisht:

- refuzimi i dhënies së informacionit, në kundërshtim me parashikimet e këtij ligji, dënohet me 150 000 deri në 300 000 lekë;
- moskrijimi, mosmbajtja, mospublikimi apo mospërditësimi i Regjistrimit të Kërkesave dhe Përgjigjeve, brenda afatit të parashikuar në pikën 1, të nenit 8, të këtij ligji, dënohet me 50 000 deri në 100 000 lekë;

Gjykatat

Janë institucionet vendimmarrëse sidomos për rastet e ngritjes ose regjistrimit të organizatave të personave me aftësi të kufizuara. Personat me aftësi të kufizuara, përveç institucioneve të identifikuar më sipër kanë të drejtë t'i drejtohen gjykatës, pasi kanë ezaruar procedurat e ankimit në institucionet e mësipërme për shkeljen e të drejtave.

Rekomandime rreth aksesueshmërisë:

Së pari rekomandohet ndërhyrja në bazën ligjore të identifikuar në këtë raport, kryesisht përmes:

- Përforcimit të terminologjisë dhe parashikimeve të penaliteteve dhe procedura më të qarta që duhet të vendosen për shkeljet e së të drejtës për aksesueshmëri.
- Forcimit në kuadrin ligjor të autoriteteve monitoruese në ligjet e posaçme për aksesueshmërinë. Duhet konsideruar mundësia e përqëndrimit të përgjegjësisë monitoruese dhe zbatuese të penaliteteve.
- Pasurimit të konceptit të aksesueshmërisë në ligjet e posaçme, sidomos aksesueshmërisë në komunikim dhe informacion e teknologji dhe përfshirjes së personave me aftësi të kufizuara në ligjet e përgjithshme, në respekt të parimit të përfshirjes duale, përmes:
 - Vendosjes së përkufizimit të personave me aftësi të kufizuara;
 - Përfshirjes së aksesueshmërisë si parim ose si pjesë e detyrimeve të institucioneve në mënyrë të posaçme.
- Harmonizimi i këtyre ligjeve (të përgjithshme) me ligjet e posaçme për personat me aftësi të kufizuara dhe konkretisht aksesueshmërisë që duhet t'i garantohet këtyre personave. Në këtë kontekst duhet të realizohen disa aksione:
- Ndërmarrja e një fushate gjithëpërfshirëse në lidhje me legjislacionin e miratuar në mënyrë që ky legjislacion të njihen si nga institucionet ashtu edhe nga vetë komuniteti;
- Trajnime dhe aftësim të punonjësve të institucioneve përgjegjëse për zbatimin e legjislacionit mbi aksesueshmërinë;
- Forume apo sesione me tematika të veçanta, siç është aksesueshmëria në mënyrë periodike për vlerësimin e gjendjes;
- Sesione informuese dhe ndërgjegjësuese me dhe për komunitetin e personave me aftësi të kufizuara për t'i pajisur ata me njohuritë e nevojshme mbi legjislacionin e aksesueshmërisë, mekanizmat e monitorimit dhe procedurat e ankimit në rastet kur atyre mund t'i shkelet e drejta për aksesueshmëri;
- Përfshirja e komunitetit të personave me aftësi të kufizuara gjatë marrjes së masave për garantimin e aksesueshmërisë, pasi kjo përfshirje do të sigurojë që masat janë brenda standardeve, përmes shkëmbimit të ekspertizës apo informacionit;

- Caktimin e buxheteve për garantimin ose përmirësimin e aksesueshmërisë dhe rritjen e koordinimit mes tyre për zbatimin e legjislacionit.
- Të hartohet e miratohet një kod mbi aksesueshmërinë ku të përfshihet legjislacioni dhe standardet për aksesueshmërinë në mjedis, transport e komunikim informim e teknologji për personat me aftësi të kufizuara fizike, shqisore (të shikimit e të dëgjimit) dhe të intelektit. Në kod duhet të jenë të parashikuara penaltitetet dhe sanksionet si edhe strukturat përgjegjëse për zbatimin e tyre.

Rekomandime rreth pjesëmarrjes në jetën politike dhe publike:

Rekomandimet e propozuara për të ndikuar në ndryshimin pozitiv të akteve ligjore janë:

- Për sa i përket Kodit zgjedhor rekomandohet të:
 - Gjetja e mekanizmave ligjorë për të lehtësuar pjesëmarrjen e personave me aftësi të kufizuara në zgjedhje.
 - Krijimi i një baze të dhënash në fund të çdo viti nga 61 Bashkitë, e cila duhet të reflektohet në Regjistrin e Gjendjes Civile me emërtesën “Zgjedhës që nuk mund të votojnë vetë”.
 - Dhënia e fuqisë sanksionuese ndaj KQZ, e cila nuk ka fuqi ligjore për të vendosur masa administrative ndaj Bashkive, që nuk kanë zbatuar nenin 108 të Kodit Zgjedhor, vetëm mund të bëjë apel për marrje masash/ mbajte në vëmendje.
 - Duhet të vendoset një mekanizëm nga Institucioni Ligjvënës që bashkitë të kenë funksionale nëpunësit e caktuar për PAK.
 - Për personat që nuk mund të votojnë vetë sugjerohet të shoqërohen nga një familjar i tyre, jo person i rastësishëm, sepse shpeshherë janë persona që nuk shprehin vullnetin e zgjedhësit dhe ndikojnë tek ai.
 - Sugjerohet të ofrohet ndihma nga operatori i pajisjes së identifikimit elektronik, i cili është person i emëruar nga KQZ dhe pa influencë politike.
- Për sa i përket ligjit të partive politike, sugjerohet të krijohen hapësira ligjore për nxitjen e pjesëmarrjes së personave me aftësi të kufizuara në jetën politike.
- Në lidhje me pjesëmarrjen në jetën politike në nivel vendor, kërkohen politika nxitëse për pjesëmarrjen dhe aksesin e barabartë në informacion ose në vendimet bashkiake.
- Për sa i përket të drejtës për informim dhe konsultim: rekomandohen trajnime në lidhje me aksesueshmërinë dhe pjesëmarrjen në jetën publike. Të mos ketë më delegim të detyrës për të dhënë informacion por ajo të jetë e detyrueshme.
- Caktimin e buxheteve për garantimin ose përmirësimin e aksesueshmërisë dhe rritjen e koordinimit mes tyre për zbatimin e legjislacionit.
- Për sa i përket komunitetit të personave me aftësi të kufizuara, ka nevojë të mbahen trajnime ose seanca informimi të rregullta në lidhje me të drejtat që ata kanë në fushën e pjesëmarrjes në jetën politike dhe publike. Mos angazhimi i rregullt i komunitetit, mund të sjellë një mos angazhim nga ana e institucioneve për të respektuar dhe zbatuar të drejtat e tyre.
- Për të gjitha ligjet e përmendura më sipër nevojitet të përmirësohen me seksione të veçanta për sa i përket aftësisë së kufizuar siç është ligjin për Sistemin e Arsimit parauniversitar I cili ka një kapitull të veçantë ndaj fëmijëve me aftësi të kufizuara.
- Afishimi i të drejtave në vende publike.

Për sa i përket Planit të Veprimit për PAK 2021-2025 janë të shprehura masat e marra që do të kenë impakt në jetën e personave me aftësi të kufizuara të cilat rekomandohen fortë të zbatohen si p.sh.:

- përmirësime në Kodin Zgjedhor dhe procedurave administrative për të siguruar akses në procesin e votimit; mundësi i votimit të personave të verbër në mënyrë të pavarur nëpërmjet realizimit të përshtatjes së fletës së votimit në Braille; përfshirja e interpretimit të gjuhës
- së shenjave gjatë fushatave zgjedhore etj.
- Promovimi i përfaqësimit dhe pjesëmarrjes së individëve me aftësi të kufizuara në këshillat bashkiakë, nëpërmjet vendosjes së kuotave të ngjashme me kuotat gjinore do të mbështetet nga aktivitete, të tilla si: analiza studimore, vlerësim të eksperiencave bashkëkohore, ndryshime legjislative etj.

Për të monitoruar efektin e të gjitha masave të parashikuara, kërkohet ndërhyrje e menjëhershme për ridizenjimin e sistemit të mbledhjes së të dhënave statistikore të KQZ-së me qëllim futjen dhe prodhimin e statistikave që kanë të bëjnë me aftësinë e kufizuar.

VI. Përfundime dhe Konkluzione

Konkluzione

Legjislacioni shqiptar për sa i përket pjesëmarrjes në jetën politike dhe publike është i kënaqshëm, edhe pse zbatimi dhe monitorimi i ligjeve ka pengesa qoftë në patjen e një vizioni të njëjtë për të gjithë por edhe për mos alokimin e shumë burimeve financiare për këtë. Ka ende nevojë për përmirësime të neneve për sa i përket pjesëmarrjes në zgjedhje dhe pjesëmarrjes në partitë politike. Për sa i përket pjesëmarrjes në jetën publike, ka shumë pak programe promovuese ose orientuese qoftë në Planin Kombëtar të Veprimit për Personat me Aftësi të Kufizuara 2021-2025, të cilat kanë aktivitete por mungon shpenzimi ose kostoja financiare.

Legjislacioni shqiptar mbi aksesueshmërinë përputhet në një nivel të kënaqshëm me KDPAK dhe Komentin e Përgjithshëm të Komitetit të KDPAK³³ në lidhje me sigurimin e aksesueshmërisë. Mes institucioneve ka një nivel të rritur ndjeshëm, të ndërgjegjësimit në lidhje me detyrimet që ato kanë përkundëjt personave me aftësi të kufizuara për sigurimin e aksesueshmërisë.

Veçanërisht, detyrimet e vendosura nga Komenti i Përgjithshëm reflektohen në kuadrin ligjor në një nivel të kënaqshëm. Në mënyrë të përmbledhur ato janë:

- 1) Vendosja e një kornizë kohore për realizimin e detyrimeve në përputhje me KDPAK;
- 2) Alokimi i burimeve të përshtatshme për heqjen e pengesave ekzistuese;
- 3) Përshkrimi i qartë i detyrave të autoriteteve të ndryshme (përfshirë autoritetet rajonale dhe lokale) dhe njësive ekonomike (përfshirë entitetet private) që duhet të kryhen për të siguruar qasjen, dhe së fundmi;
- 4) Përshkrimi i mekanizmave efektivë të monitorimit për të siguruar aksesueshmërinë dhe të monitorojnë sanksionet kundër kujtqo që dështon të zbatojë standardet e aksesit.

Si përfundim, zbatueshmëria e kuadrin ligjor mbetet problemi kryesor dhe cenohet kryesisht nga mosrealizimi i detyrimeve për sa i takon: 1) alokimit të buxhetit të përshtatshëm për sigurimin e aksesueshmërisë dhe pjesëmarrjes në jetën politike dhe publike 2) mekanizmave efektivë të monitorimit apo vendosjes së penaliteteve, si edhe për shkak se përgjegjësitë për monitorimin, kontrollin dhe zbatimin janë të fragmentarizuara në disa institucione.

Sikurse u theksua gjatë analizës së kornizës ligjore, MSHMS është institucion i papërshtatshëm për adresimin e të drejtës së aksesueshmërisë në raste shkeljesh. Është i domosdoshëm, ose forcimi i ISHPSHSH, ose ngritja e një strukture të re të posaçme, për shkak të veçorive që ka aksesueshmëria.

Ndërsa në rastin e Komisionit Qendror të Zgjedhjeve që siguron funksionimin e jetës politike, mungon fuqia e gjobëvënës për të sanksionuar institucionet e vetëqeverisjes vendore në marrjen e masave të duhura që informacioni për zgjedhjet të jetë marrë nga të gjithë në një mënyrë të kuptueshme. Por edhe vetë Komisioni Qendror i Zgjedhjeve edhe pse ka realizuar të drejtën për informim duke përdorur metoda të ndryshme për të aksesuar në informacion, Akoma nuk ka fuqinë shtrënguese ndaj partive politike për të bërë programe të thjeshtëzuara dhe të prezantohen ndaj gjithë komunitetit edhe atyre të PAK.

Ajo çka mbetet tej mase shqetësuese është gjithashtu një nivel i ulët i njohjes të legjislacionit, mekanizma shumë të dobët të monitorimit, ndëshkueshmëri e ulët (edhe për shkak të mungesës së

³³ Komenti i Përgjithshëm i Komitetit për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara, 22 Maj 2014:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Doenload.aspx?symbolno=CRPD/C/GC/2&Lang=en

penaliteteve) dhe mungesë e raportimit të shkeljeve së të drejtave nga personat me aftësi të kufizuara.

Nga ana tjetër ligjet e përgjithshme mbi ndërtimet, infrastrukturën rrugore apo transportin dhe strehimin nuk kanë përfshirë çështje të personave me aftësi të kufizuara, dhe konkretisht aksesueshmërinë që atyre duhet t'i garantohet. Duket sikur ligjvënësit janë mjaftuar me legjislacionin e posaçëm, por qartazi nga situata aktuale e aksesueshmërisë kjo është e pamjaftueshme. Nevojitet që në legjislacionin e përgjithshëm të rrymëzohet aksesueshmëria për personat me aftësi të kufizuara dhe të ketë referencë të legjislacioni i posaçëm. Megjithatë, duhet theksuar që kuadri ligjor i përgjithshëm për ndërtimet mbetet i fragmentuar dhe apatik në shumë drejtime, sidomos të institucioneve që e menaxhojnë atë. Kjo patjetër që ka pasur ndikimin e vet për zbatimin e dispozitave që kanë të bëjnë me aksesueshmërinë e personave me aftësi të kufizuara.

Miratimi i legjislacionit kaq të avancuar në lidhje me aksesueshmërinë gjatë viteve të fundit duhet domosdoshmërisht të shoqërohet me veprimtari thelbësore siç janë promovimi dhe trajnimet, për të siguruar zbatimin efektiv të tij.

Mjetet shumë të kufizuara financiare renditen si një nga problemet e para për mosrealizimin e aksesueshmërisë dhe të drejtës për të marrë pjesë në jetën politike dhe publike dhe hapave që duhen ndjekur për sigurimin e saj.³⁴ Përgjithësisht institucionet pranojnë që akoma kanë shumë për të bërë në këtë drejtim. Shumë prej anëtarëve të grupit të punës mendojnë që përveç mjeteve financiare, mungojnë edhe specialist për zbatimin e ligjeve të dedikuara për personat me aftësi të kufizuara. Sigurimi i trajnimeve për të dyja tematikat do të ndihmonte në përmirësimin e legjislacionit dhe rritjen e ndërgjegjësimit.

³⁴ Këto gjetje gjatë takimeve dhe analizës së kuadrit ligjor konfirmohen edhe nga Raporti i monitorimit: Zbatimi i aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara, I realizuar nga FSHDPAK në vitin 2017.